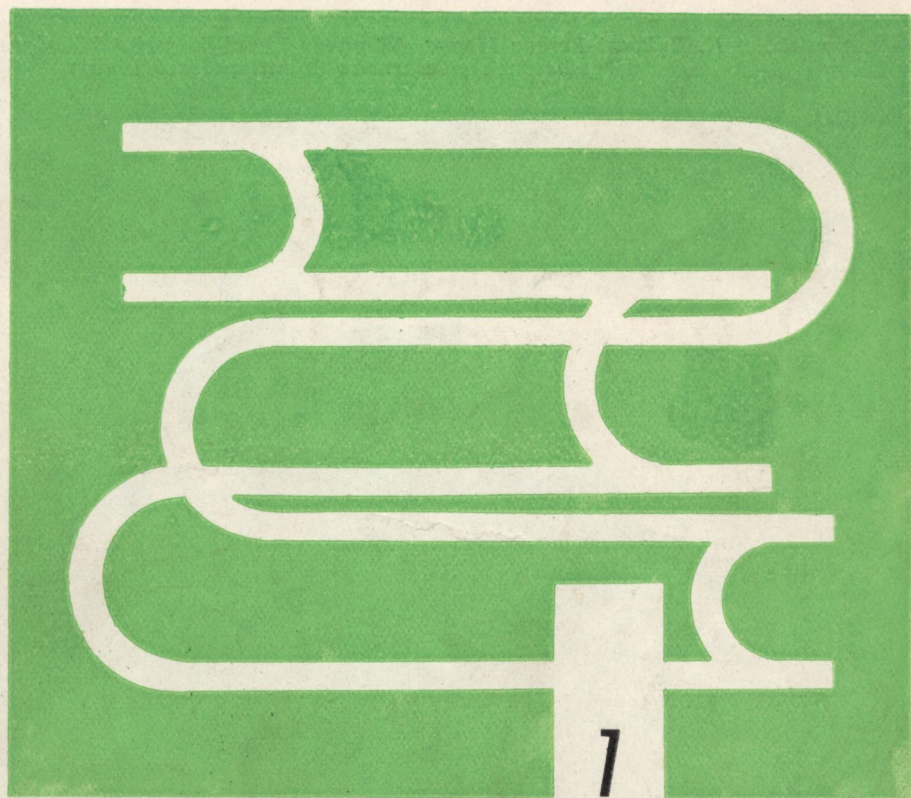

7 400(2)

Szenti F.

KÖNYVTÁROS

OSZK
KÖNYVTÁR-KÖZMŰVELŐSÉG
SZAKKÖZVETŐ

7

JULIUS

1972

A miskolci II. Rákóczi Ferenc Megyei Könyvtár 30 millió forint költséggel létesített új épületének előcsarnoka és hírlapolvasó klubja

TARTALOM

Avatás az új könyvtárak városában (G. Gy.)	379
DR. SZÉKELY SÁNDOR: Bemutatjuk az IFLÁ-t	382
SALLAI ISTVÁN: A kísérletező Tatabányai Megyei Könyvtár (<i>Kiváló könyvtárak</i>)	385
A könyvnyitánya Miskolcon (B. L. — <i>ő</i> — a)	389
A nemzetközi könyvnyitánya hírei (F. L.)	391
MÁNDY GÁBOR: A főváros bibliográfiai műhelye	394
GERŐ GYULA: Miért kiváló a mezőberényi könyvtár?	398
Áttekintés a közművelődési könyvtári híradókról (G. Gy.)	400
RÓZSA GYÖRGY: Utóhang az Akadémiai Könyvtár épülettervéhez	402
A könyvtárak történetéből (<i>Batári Gyula</i>)	403
V. KULCSÁR JÚLIA: Vizsgálódás az iskolai könyvtárak helyzetéről	404
Az AGROINFORM szakirodalom-terjesztési versenye (B. F.)	407
Tanácskozás a hírlapolvasókról (<i>ef</i>)	408
Kiállítás a vasas könyvtárakról (<i>Sy</i>)	409
DR. MÓRA LÁSZLÓ: Korszerű könyvtári törekvések a prágai Klementinumban	410
Iskola és könyvtár (<i>Dr. Kiss Józsefné</i>)	412
A könyvtárak életéből (<i>Dr. Szőnyi Ferencné, Nagy János</i>)	414
Hírek	416

TÁJÉKOZTATÓ

BOZÓKY ÉVA: Emlékhelyek és könyvtárak a Petőfi-év előkészületeiben	417
Gyermekkönyvhét Miskolcon	420
KATONA JENŐ: Gaál Gábor 1893—1954	421
Kultúránk mérföldkövei (<i>Dr. Szilágyi Mihály</i>)	423
KAMARÁS ISTVÁN: Kikben él egy novella?	424
Veres Péter hazaérkezett... (<i>pr</i>)	428
A Jászberényi Városi-Járási Könyvtár kisgrafikai pályázata (<i>Arató Antal</i>)	429

KÖNYVEKRŐL

Az erdélyi folklór újabb könyvekben (<i>Rácz-Székely Győző</i>)	430
Kiadványok Somogyból (<i>Fodor András</i>)	434

Az irodalom propagandistája. Szerb Antal: Gondolatok a könyvtárban (*Bozóky Éva*) 435

KÉZIKÖNYVTÁR

WITTMANN TIBOR: Latin-Amerika története (*Varsányi Klára*) 437

Újabb vélemény a gyermeklexikonról (*Lippainé Fekete Ilona*) 438

Könyvtári kiadványok 439

A borító hátlapján Drávai Tamás ex librise, „A balatoni nyár”

Из содержания

Торжественное открытие нового здания комитатской библиотеки в городе Мишколц (379);

Dr. Sándor Sekély: Представляем Международную федерацию обществ библиотечарей (ИФЛБ) по случаю будапештского съезда (382);

Иштван Шаллаи: Деятельность комитатской библиотеки города Татабánya (385);

Габор Манди: Библиографическая деятельность Столичной библиотеки им. Эрвина Сабо I (394);

Юлия В. Кулcsár: Обеспеченность книгами школьных библиотек (404);

Dr. Ласло Мора: Современные библиотечные стремления в пражском Клементинуме (410);

Эва Бозóкы: Подготовка библиотек памятных мест, связанных с именем Петефи к празднованию 150-летия со дня рождения поэта (417).

Aus dem Inhalt

Die Einweihung des neuen Gebäudes der Bezirksbibliothek von Miskolc (379);

Dr. Sándor Székely: Wir stellen die IFLA vor. Aus der Gelegenheit des Budapester Kongresses (382);

István Sallai: Über die Tätigkeit der Bezirksbibliothek von Tatabánya (385);

Gábor Mándy: Die bibliographische Tätigkeit der Hauptstädtische Ervin Szabó Bibliothek I. (394);

Júlia V. Kulcsár: Über die Buchversorgung der Schulbibliotheken (404);

Dr. László Móra: Zeitgemässe Bibliothekstendenzen im Klementinum von Prag (410);

Éva Bozóky: Wie vorbereiten sich die Bibliotheken der Petöfi-Gedenkstätten auf die 150. Jubiläumfeier der Geburt des Dichters? (417).

From the contents

Inauguration of the new County Library in Miskolc (379);

Dr. Sándor Székely: We are introducing IFLA on the occasion of the 1972 Conference in Budapest (382);

István Sallai: Activity of the County Library, Tatabánya (385);

Gábor Mándy: Bibliographic work performed in the Szabó Ervin Municipal Library, Budapest 1. P. (394);

Júlia V. Kulcsár: Investigation of book supply in school libraries (404);

Dr. László Móra: Modern library endeavours in the Klementinum, Prague (410);

Eva Bozóky: Preparatory measures of libraries of Petöfi memorial places to celebrate the 150th anniversary of the poet's birth (417).

Cikkeink szerzői

Arató Antal, a Jászberényi Városi-Járásí Könyvtár igazgatója; *Batári Gyula*, az Országos Széchényi Könyvtár munkatársa; *Bozóky Éva*, a Könyvtáros rovatvezetője; *Fodor András*, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ munkatársa; *Gerő Gyula*, a Könyvtáros olvasószervezője; *Kamarás István*, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ munkatársa; *Katona Jenő*, a Könyvtáros ny. főszerkesztője; *V. Kulcsár Júlia*, a Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülésének munkatársa; *Mándy Gábor*, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ munkatársa; *Dr. Móra László*, az Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ osztályvezetője; *Rácz-Székely Győző* tanár; *Rózsa György*, az Akadémiai Könyvtár igazgatója; *Sallai István*, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ fősztályvezetője; *Varsányi Klára* tanár.

KÖNYVTÁROS

A MŰVELŐDÉSÜGYI
MINISZTERIUM
LAPJA

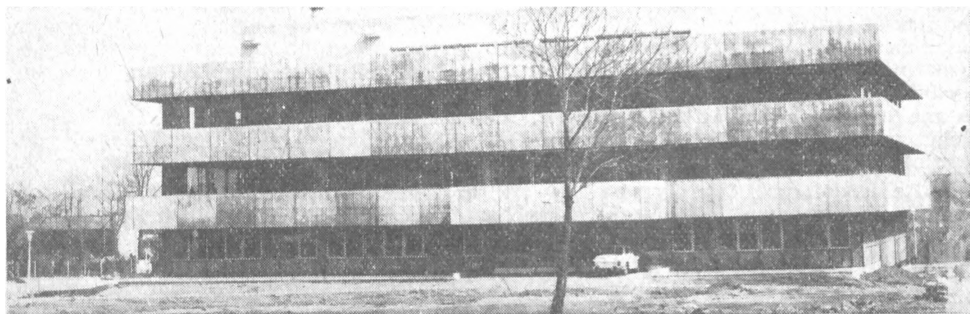
INDEX: 25 449

Szerkesztő bizottság: Elek Sándorné, Gerő Gyula, Gönczi Imre, Karácsonyi Jánosné, Kellner Béla, Kisfaludi Sándor, Kiss István, Kiss Jenő, Kondor Istvánné, Papp István, Sallai István, Szóke Tiborné. Szerkesztő: Páldy Róbert. Szerkesztőség: Budapest XI., Bartók Béla út 32. Telefon: 451-758, 664-805.

Kiadja a Lapkiadó Vállalat, Felelős kiadó: Sala Sándor. Kiadóhivatal: Budapest VII., Lenin körút 9–11. Telefon: 221-293.

Terjeszti a Magyar Posta. Előfizethető bármely postahivatalnál, a kézbesítőknél, a Posta hírlapüzleteiben és a Posta Központi Hírlap Irodánál (KHI, Budapest V., József nádor tér 1.) közvetlenül vagy postautalványon, valamint átutalással a KHI 215–96 162 pénzforgalmi jelzőszámára. Előfizetési díj: 1/2 évre 36 forint.

72.7958 Egyetemi Nyomda, Budapest. Felelős vezető: Janka Gyula igazgató

Avatás az új könyvtárak városában

Május 28-án, a könyvhét vidéki megnyitójával összekötött ünnepségen felavatták a Miskolci Megyei Könyvtár új székházát. A könyvheti megnyitó nem véletlenül került Miskolcra: a művelődési kormányzat ezzel a gesztussal elismerését fejezte ki Borsod-Abaúj-Zemplén megyének és Miskolc városának azért a következetes és eredményes tevékenységükért, amelyet az elmúlt évtizedben a könyvkultúra terjesztésért kifejtettek, és amelyet most az ország legnagyobb közművelődési könyvtár-épületének elkészítésével koronáztak meg. Nem lehet eléggé túlbecsülni annak jelentőségét, hogy *az ország második legnagyobb városában* az egyetemi könyvtár, a megyei könyvtár, több nagy városi kerületi és szakszervezeti könyvtár új épületének megalkotásával olyan *együttese jött létre a korszerű könyvtáraknak*, amely egymáshoz kapcsolódó, illetve egymást kiegészítő láncolatként *hézag nélküli rendszert alkot* a különböző fokon jelentkező olvasási igények kielégítésére.

A borsodi könyvtárpolitikának ezek a sikerei csak úgy jöhettek létre, hogy aranyfedezete a tudatosság volt, hisz azok a megyei és városi vezetők, akik teljes számban megjelentek az avatóünnepségen, nemcsak mostanában, hanem a borsodi munkásmozgalmi kulturális hagyományok szellemében korábban is hathatósan segítették a megyei és városi olvasómozgalmi, könyvtárfejlesztési törekvéseket.

Ezekről a hagyományokról *dr. Bodnár Ferenc*, az MSZMP KB tagja, a megyei pártbizottság első titkára is megemlékezett avató beszédében, majd a megye tanácsi könyvtárügyének fejlődési útját vázolta az országban hatodikként létrehozott miskolci és hetedikként megszervezett szikszói körzeti könyvtár megalakításától, 1949-től napjainkig. Elmondotta, hogy 1952 májusában Kazinczy falujában, Széphalmon nyílt meg az ország 3000. népkönyvtára, és ugyanannak az évnek októberében Miskolcon létesült az ország legnagyobb megyei könyvtára, amelynek akkor igen tekintélyes nagyságúnak számító, 2000-es olvasótáborra volt. (Az elmúlt évet ugyanez az öreg könyvtárépület 9600 olvasóval zárta, s a megyében a 125 000-es olvasótábor csaknem négy millió kötetes évi kölcsönzési forgalmat bonyolított le.) 1966-ig a megye valamennyi járási könyvtárát és 90 községi könyvtárát korszerűsítették.

Dr. Bodnár Ferenc a könyv és a könyvtár társadalmi szerepéről ezt mondta: „... joggal vallhatjuk, hogy az olvasás, a könyv, a könyvtárak és a szocializmus sorsa, története és jövője összefonódott hazánkban”, majd a könyvtárak jelentőségéről a következőket állapította meg: „Művelődéspolitikánk a könyvtárakat a művelődés alapvető intézményei között tartja számon, s ennek megfelelően kéri és igényli munkájukat, biztosítja működési feltételeiket. A könyvtárügyi konferencia hangsúlyozta azt a felelősséget, amely nemcsak a közvetített tartalmakra vonatkozik, hanem az olvasók politikai, világnézeti, izlésbeli továbbfejlesztésére is. Örvendetes, hogy napjainkban éppen ez a nagy felelősség emeli társadalmi rangjukat...”

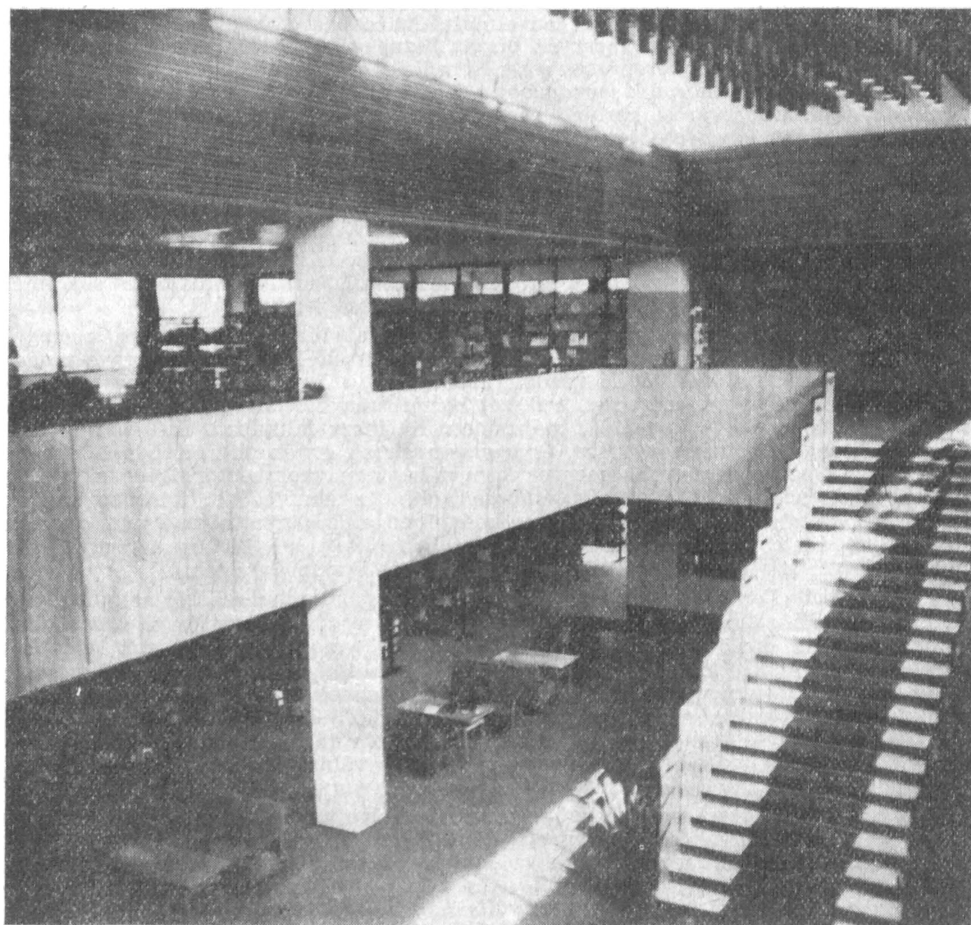
Garamvölgyi József művelődésügyi miniszterhelyettes azt emelte ki beszédében, hogy az ünnepi könyvhét vidéki megnyitójára keresve sem lehetett volna méltóbb helyet találni Borsod megyénél, illetve Miskolc városánál: az új megyei könyvtár felavatása jelképe lehet a megye múltja és jelene közötti *irodalmi-szellemi jogfolytonosságnak*, a *munkásmozgalmi kulturális hagyományok máig is ható erejének*: „... lehetetlen észre nem venni, hogy a megye, a város vezetőinek szándéka és igyekezete — bizonyára a lakosság óhajaira építve és alapozva — évek óta arra irányul,

hogy *második legnagyobb városunk a kultúra, a szellemi élet más ágaiban is felzárkózhassék*, súlyának megfelelő helyet foglaljon el az ország életében. Hadd mondjam meg én — akit nem köt a munkában részt vettek, a legtöbb áldozatot hozók kötelező szerénysége —, hogy a legjobb utat választották a cél elérésére akkor, amikor a *művelődés alapozásához nélkülözhetetlen olyan intézményeket hoznak létre*, mint ez a ma avatott könyvtár. Ez az intézmény nemcsak a város, a megye fejlődésében lehet mérföldkő, de olyan adottságokkal rendelkezik, hogy *büszkesége lehet az egész közművelődésnek is*.

Az irodalomról, az olvasásról — és ami ezekkel szorosabban összefügg — az ember, a humánium fejlődéséről sokat beszélünk. Mindez elképzelhetetlen, ha nem jönnek létre azok az intézmények, amelyek lehetővé teszik az alkotás és a tömegek, az irodalom és az olvasók találkozását...

A *Garamvölgyi József* beszédében említett adottságok meglétéről, az „alkotás és a tömegek találkozását” lehetővé tevő környezet alkalmasságáról a szép avatóünnepség után saját szemükkal is meggyőződhetek a vendégek, akiket Hubay László, a megyei könyvtár igazgatója kalauzolt végig az épületen. Bemutatta a szombathelyi megyei könyvtárénál csaknem kétszerte nagyobb, 4600 m²-es hasznos alapterületű négyszintes épület minden helyiségét:

az *alagsorban* levő, kb. 350 000 kötet befogadására alkalmas tároló térséget az anyagraktárral és a könyvkötéssel, továbbá a néhány üzemi helyiséggel (zuhanyozók, garázsbejárat, sofőrpihenő); a *földszinten* levő bejárati csarnokot, a hírlapolvasót, a 180 személyes, két részre osztható előadótermet, a büfét, az igazgatási szárny iroda-

A kétszintes olvasószolgálati tér a galériáról nézve

Dr. Bodnár Ferenc, az MSZMP KB tagja, a Borsod megyei pártbizottság első titkára avató beszédét mondja

sorát és a sokszorosítókat; az *első emeleti* olvasószolgálati tereket a gyermekrészlegekkel, az általános tájékoztatási övezettel, a szépirodalmat, az útleírásokat, a művészetek, a nyelv- és irodalomtudomány anyagát tartalmazó állványsorokkal és olvasóhelyekkel; a *második*, a galériás emeleten levő társadalomtudományi, alkalmazott- és természettudományi, valamint helyismereti állományrészleget, olvasói tereket, a zenemű- és hangtár helyiségeit, továbbá a kutatófülkéket.

A nem könyvtáros szemlélődőknek, akik a régi könyvtár szűk helyiségeit, félig szabadpolcos, pontosabban: szabad raktáros kölcsönzési rendszerét ismerték csupán, bizonyára elsősorban a könyvtár tágas terei, hozzáférhető, nagy állványcsoportjai, igen bő választékot sejtető, de egyben az eligazodást eleinte bizonyára nehezítő, zavarbaejtő gazdagsága tűnik fel. (Az ő segítségükre adta ki a könyvtár térképes kalauzát már a megnyitás idejére.) A könyvtáros látogatót viszont elsősorban az ragadja meg, hogy az új épülettel egész közművelődési könyvtárügyünkre kiható, fejlődését a jövőben lényegesen befolyásoló léptékváltásnak lehet tanúja Miskolcon. Nemcsak az épület tömegére, a benne tárolt könyvek nagy számára vonatkozik ez a megállapítás, hanem egész működésére is: A személyzet létszáma 48-ról 81-re emelkedett, a könyvtár térrendszere a jelenlegi állomány felének, 80 000 kötetnek szabadpolcos elhelyezését teszi lehetővé, az olvasóhelyek száma több mint 500 a korábbi 50 helyett, az olvasószolgálatnak legalább évi 13—14 000 ember beiratkozására kell felkészülnie, tehát kb. 5000-rel többre, mint elődjének az eddig is országosan legtöbb közművelődési könyvtári olvasót kiszolgáló öreg könyvtárépületben. Mindez azt jelenti, hogy *mostantól kezdve Miskolc lesz a mérce*, amelyhez országszerte igazodni kell.

A Dézsi János által tervezett könyvtárépület felavatásával — úgy érezzük — lezárult könyvtárügyünknek az a korszaka, amely a Kaposvári Megyei Könyvtár tervezésével 1959—60-ban kezdődött. A krónikás is ezért áll meg egy pillanatra és a szokásos kritika helyett maradéktalanul átadja magát az örömmek, hogy részese lehetett a *szakma nagy eseményének*, az új épület felavatásának. A könyvtáros-olvasónak, aki az új létesítmény tüzetes bírálatát várja, elnézését kéri az egyelőre elmaradt elemzésért, hisz célja ezúttal más volt: azoknak köszöntése, akik a Miskolci Megyei Könyvtár új épületének megalkotását lehetővé tették, segítették, illetve a munkát véghez is vitték.

G. Gy.

Bemutatjuk az IFLÁ-t

Lapunk hasábjain évről évre beszámoltunk a *Könyvtáros Egyesületek Nemzetközi Szövetségének* (International Federation of Library Associations = IFLA) közgyűléseiről, kongresszusairól, így olvasóink bizonyos tájékozódást nyerhettek e nemzetközi szervezet működéséről. A *Budapesten augusztusban sorra kerülő kongresszus* alkalmából hadd mutassuk be kissé behatóbban ezt a szervezetet.

Megalakulása, céljai, tagsága

A nemzetközi könyvtáros szövetség megalakításának gondolata már az első világháború előtt felmerült. A tényleges előkészítés azonban csak a húszas évek közepén kezdődött meg az Amerikai Könyvtár Egyesület (ALA) irányításával. 1927-ben ünnepelte a Brit Könyvtár Egyesület fennállásának félévszázados évfordulóját, s az ez alkalomból *Edinburghba* összehívott nemzetközi konferencia jó alkalmat kínált a nemzetközi szövetség megalapítására. Ebben 15 ország vett részt, és a következő évben *Rómában* az IFLA már meg is tartotta első nemzetközi konferenciáját. Azóta csaknem minden évben összeültek az IFLA tagegyesületeinek képviselői. Mivel a második világháború alatt szüneteltek a konferenciák, a budapesti tanácskozás 38. lesz a sorban. Magyarország az 1935-ben megalakult Magyar Könyvtárosok és Levéltárosok Egyesülete révén *1938 óta tagja az IFLÁ-nak*, s a tagság az MKLE utódainak (1955-től a Magyar Könyvtárosok Szabó Ervin köre, majd 1965-től a Magyar Könyvtárosok Egyesülete) részvétele következtében folyamatos.

Az IFLA célkitűzéseit az alapszabály határozza meg, amely az évek során többször módosult ugyan, de a célok lényegében változatlanok maradtak. „A szövetség célja az — mondja az alapszabály —, hogy elősegítse az együttműködést a könyvtárügy és a bibliográfia területén, és különösképpen az, hogy vizsgálatokat végezzen és javaslatokat tegyen a könyvtárak, a könyvtár-egyesületek, a bibliográfusok és más szervezett csoportok nemzetközi kapcsolatainak vonatkozásában.”

Az alapszabály kétféle tagságot tesz lehetővé. *Rendes* tagok a könyvtári egyesületek. Minthogy nincs minden országban könyvtári egyesület, az ilyen országból valamelyik nagy könyvtár, vagy a könyvtárügyet irányító szerv (pl. könyvtári tanács) is lehet rendes tag. A másik kategóriába a *társult tagok* (associate member, lényegében: pártoló tag) tartoznak. Ebbe könyvtárak, könyvtári intézmények, nemzetközi szervezetek léphetnek be. Mindkét kategória tagsága tagdíjat fizet, a rendes tagoknak a közgyűlésen szavazati joguk van, a társult tagoknak nincs, de küldöttet delegálhatnak a közgyűlésre. A társult tagok tehát lényegében anyagilag támogatják az IFLÁ-t, és részt vesznek a szakmai munkában.

Az IFLÁ-nak jelenleg 53 országból 84 rendes tagja van, ezenkívül 6 nemzetközi könyvtáros egyesület (pl. a Műszaki Egyetemek Könyvtárainak Nemzetközi Szövetsége, a Jogi Könyvtárak Nemzetközi Szövetsége, a Mezőgazdasági Könyvtárak Nemzetközi Szövetsége) is rendes tag. A társult tagok száma 262, közöttük 10 nemzetközi tag van, a többi 49 országból rekrutálódik. Csak érdekességképpen jegyezzük meg, hogy pl. Anglia egy rendes és 34 társult taggal, Belgium 4 rendes és 7 társult taggal, az NDK 1 rendes és 3 társult taggal, az NSZK 5 rendes és 22 társult taggal vesz részt az IFLA szervezetében. Hazánk egy rendes taggal képviselteti magát.

Vezetés, szervezetek

Az IFLA legfelsőbb vezető szerve a *tanács* (General Council), amelyben minden tag egy-egy küldötte vesz részt, de szavazati joguk csak a rendes tagok küldötteinek van. A tanács évente egyszer, a kongresszusok alkalmával tartja ülését. Feladata: a végrehajtó bizottság tagjainak megválasztása, tiszteletbeli címek (elnök, alelnök, tag) adományozása, a rendes tagok felvétele, az IFLA-szervek jelentéseinek, javaslatainak megvitatása és jóváhagyása (vagy elvetése), döntés e szervek vezetőinek személyéről a javaslatok alapján.

A tanács által megválasztott operatív vezető testület a *végrehajtó bizottság*. Tagjai: az elnök, a hat alelnök, a pénztáros és helyettese, a főtitkár, valamint a díszelnök, a díszalelnökök és a dísztagok, továbbá az IFLA kiadványainak főszerkesztője. Jelenleg 17 tagja van a végrehajtó bizottságnak, azonban csak az elnöknek és az alelnököknek van szavazati joguk. A jelenlegi elnök *H. Liebaers*, a brüsszeli nemzeti könyvtár igazgatója, az első alelnökhelyettes *M. I. Rudomino*, a moszkvai Idegennyelvű Könyvtár igazgatója, a további alelnökök: *E. Allerslev Jensen* (Dánia), *J. Wieder* (NSZK), *R. Málek* (Csehszlovákia), *P. Havard-Williams* (Kanada) és *R. Vosper* (USA). A szocialista országokat tehát két alelnök képviseli a végrehajtó bizottságban, *R. Málek* mandátuma azonban az idén lejár.

Az IFLA szélesebb körű vezető testülete a *tanácskozó bizottság*, amely a végrehajtó bizottság tagjait, továbbá valamennyi szekció és bizottság vezetőit (elnök és titkár) foglalja magában. Jelenleg csaknem 70 főből áll. A tanácskozó bizottság ugyancsak az évente megrendezett kongresszusok alkalmával ül össze, a kongresszus folyamán rendszerint kétszer. Megvitatja a végrehajtó bizottság és az IFLA egyéb szervei által a tanács elé terjesztendő jelentéseket, javaslatokat.

Az érdemleges szakmai tevékenység a szekciókban és a bizottságokban folyik. A szekciók a könyvtártípusok, a bizottságok pedig a könyvtári munka fajtái szerint alakultak meg az évek során. Az IFLA megalakulásakor mindössze 6 bizottságot hoztak létre, jelenleg ennek többszöröse működik többé-kevésbé folyamatosan és eredményesen. Jó néhány szekciónak alszekciói is vannak, és akad néhány, esetenként szervezett bizottság is bizonyos alkalmi feladatok elvégzésére; egy részüket munkabizottságnak nevezik.

A szekciók és alszekciók:

a nemzeti és az egyetemi könyvtárak szekciója, ezen belül az egyetemi könyvtárak alszekciója;

a közművelődési könyvtárak szekciója, ez a nagyvárosi könyvtárak nemzetközi egyesülete (INTAMEL) alszekciót, a gyermekkönyvtári alszekciót és a kórházi betegkönyvtári alszekciót foglalja magában;

a szakkönyvtári szekció a csillagvizsgáló intézeti könyvtárak, a földrajzi és térkép-könyvtárak s végül a társadalomtudományi könyvtárak alszekciójával;

a múzeumi és színházi könyvtárak szekciója, a parlamenti és hivatali könyvtárak szekciója, az utóbbiban a hivatali könyvtárak alszekciójával.

Bizottságok:

katalogizálási bizottság; a központi katalógusok és a nemzetközi kölcsönzés bizottsága; nemzetközi kiadványcsere bizottság; a hivatalos kiadványok bizottsága; a folyóiratok és sorozati kiadványok bizottsága; statisztikai és szabványosítási bizottság; a ritka és értékes könyvek, dokumentumok bizottsága; könyvtárosképzési bizottság; könyvtárépítési bizottság; gépesítési bizottság; bibliográfiai bizottság; könyvtárelméleti és kutatási bizottság.

A munkabizottságok közül a végrehajtó bizottság közvetlen irányítása alá tartozik a programbizottság, amely az IFLA távlati munkatervén dolgozik, valamint a kiadványi bizottság, amely a kiadványokat szerkeszti. Ezenkívül van a FID összekötő bizottság; a fejlődő országok munkabizottsága, az UNISIST-munkabizottság, a katalogizálási bizottság állandó munkabizottsága és a nemzetközi könyv- és könyvtárelméleti bizottsága.

Ez az összesen 32 szerv szinte áttekinthetetlen szövevényt alkot, és a programbizottság egyik feladata éppen az, hogy olyan IFLA-struktúrát dolgozzon ki, amely a végrehajtó bizottság számára lehetővé teszi a szervezet áttekintését és megfelelő irányítását.

A szocialista országoknak a szekciók és bizottságok munkájában való részvétele egyébként az utolsó tíz évben lényegesen kiszélesedett. A szekciók és állandó bizottságok vezetői között 12 könyvtáros képviseli a szocialista országokat. Hárman elnöki tisztséget töltenek be: dr. Gombocz István (nemzetközi kiadványcsere bizottság), dr. G. Pomassl (bibliográfiai bizottság) és O. Sz. Csubarjan (könyvtárelméleti és kutatási bizottság).

A Sevensma-díj

Az IFLA első és eddig leghosszabb ideig szolgáló titkára T. P. Sevensma leideni könyvtáros volt (1929—1958). E 30 év alatt fejlődött az IFLA valóban nemzetközi szervezetté és vált az UNESCO által támogatott kulturális szervvé. Nevét a végrehajtó bizottság a Sevensma-díj alapításával örökítette meg. A díjra 40 évesnél fiatalabb könyvtárosok pályázhatnak 10—15 000 szóból álló publikálatlan tanulmánnyal, amelynek témáját a tanács határozza meg a végrehajtó bizottság javaslatára. A díjat, ami 1500 svájci frank, háromévenként ítélik oda. Minthogy a legutóbbi pályadíjat 1971-ben osztották ki, a budapesti kongresszuson kerül sor az újabb Sevensma-díj témájának meghatározására.

Az IFLA kiadványai

Az IFLA keretei között folyó munka egy része saját kiadványokban, más része pedig a nemzetközi könyvtári szakajtóban kap nyilvánosságot. Az IFLA-nak négy periodikája van, a legfontosabb közöttük az évkönyvszerűen megjelenő Proceedings of the General Council, amely 1969-től *IFLA Annual* címmel jelenik meg. Ez a kiadvány az évente megrendezett közgyűlések (kongresszusok) anyagán kívül tartalmazza a tagegyesületek által beküldött, rendszerint egy-egy évet felölelő beszámolókat is.

Számunkra ez azért különösen fontos, mert ily módon a magyar könyvtárügy fejlődése és fontosabb eseményei, eredményei a legszélesebb körű nemzetközi könyvtáros társadalomban válnak ismertté.

Az IFLA egyes szervei által készített fontosabb tanulmányok a *Libri* c. folyóiratban jelennek meg, amely külön részt szentel az IFLA közleményeinek. Ezeket a közleményeket különlenyomatként, IFLA Communications címmel kapják meg a tag-egyesületek.

A harmadik — és az utolsó években egyre színvonalasabb (és terjedelmesebb) — kiadvány az *IFLA News*, amelyet a főtítkárság ad ki negyedévenként angol, francia és spanyol nyelven. Néhány éve a moszkvai Idegennyelvű Könyvtár oroszra, az NDK Könyvtár Egyesülete pedig németre is lefordítja és terjeszti a szocialista országokban. Ez a kiadvány folyamatosan foglalkozik az IFLA tevékenységével, s nagy szerepet játszik a kongresszusok előkészítésében is.

A szakkönyvtári szekció negyedévenként szerény sokszorosított folyóiratot ad ki *Inspel* címmel.

Az elmúlt évtizedben az említett periodikákon kívül sok egyedi kiadvány is megjelent. Néhány fontosabb: a könyvtárak nemzetközi telex cím- és kódjegyzéke; a katalógizálási bizottság több kiadványa a katalógizálás szabályaira vonatkozó ajánlásokkal; a könyvtári statisztikára vonatkozó ajánlások; a könyvtári raktározásról szóló kiadvány, a gyermekkönyvtárak munkájáról szóló kiadvány, ajánló könyvjegyzék a betegkönyvtárak számára stb.

A kiadványok egy része az UNESCO megbízásából és támogatásával készült; az IFLA szakmai tevékenységében egyébként is nagymértékben támaszkodik az UNESCO programjára, szívesen tesz eleget UNESCO megbízásoknak.

Az IFLA kongresszusai

Az IFLA „hagyományosan” augusztus utolsó hetében tartja kongresszusait — az utolsó tíz évben rohamosan növekvő érdeklődés mellett. A létszámban minden év újabb „rekordot” hoz. Amikor 1964-ben Rómában a résztvevők száma jóval meghaladta a 300-at, ezt a hely varázsának könyvelték el; azóta kiderült, hogy a tudományos életben jól ismert „kongresszus-láz” a könyvtáros szakmára is áterjedt. A tavalyi kongresszuson több mint 700-an vettek részt.

A kongresszusoknak azonban nemcsak létszámuk, hanem időtartamuk is növekedésnek indult. Az eleinte 2—3 napos szakmai tanácskozásból egy hétnél is tovább tartó, többféle ülést és szakmai-társadalmi programot magában foglaló ülészak lett. A végrehajtó bizottság és a tanácskozó bizottság az utóbbi években már az előző hét végén tartja első üléseit, sőt néhány egyéb bizottság is. Hétfőn plenáris ülés van, ekkor hangzanak el a vezetőség beszámolóit, valamint a kongresszus fő témájához kapcsolódó előadások. (Idén a fő téma címe: „*Olvasás a változó világban.*”) Kedden, szerdán, csütörtökön szekció- és bizottsági ülések (az utóbbi években az egyik nap felét ugyancsak a fő témának szentelik plenáris ülés keretében), pénteken kirándulás, szombaton a záró plenáris ülés, amelyen szervezeti kérdésekkel és javaslatok megvitatásával foglalkoznak. Szombaton még a végrehajtó bizottság és a tanácskozó bizottság is ülésezik. Így a kongresszusok hovatovább tíz napig tartanak. A napi ülések befejezése után (általában du. 4—5 óra között ér véget a szakmai munka) könyvtárlátogatások és társadalmi programok következnek.

Általános tapasztalat, hogy ez a nem túl rövid idő is kevés, a napirendre tűzött kérdések beható megtárgyalására nem elég. És ez természetes is, ha meggondoljuk, milyen sok szerv között oszlik meg a rendelkezésre álló néhány nap. Egy-egy szekcióra, bizottságra csak néhány óra jut. Ugyancsak kialakult hagyomány szerint egy-egy ülés időtartama másfél óra. A szekciók és bizottságok többsége 2, esetleg 3 ülést tart, ez azt jelenti, hogy 3 — 4 és fél óra áll rendelkezésükre. Egy plenáris ülészak általában kétszer másfél óra. A jövőben kidolgozandó új struktúra ezen is segíteni kíván majd.

Úgy tűnik, hogy az IFLA az utóbbi 10—15 évben túlnőtte önmagát. Számos szervezeti és még több tartalmi problémával küzd és anyagi eszközei is elégtelenek már. Mindez napirendre tűzi a gyökeres reform szükségességét, amit a vezetőség is felismert. Nagy azonban a „tehetetlenségi nyomaték”. Egy elég nagyra nőtt nemzetközi szervezet munkájának megreformálása — mégpedig úgy, hogy azzal tagjainak többsége egyetértsen — nem megy könnyen. A budapesti kongresszuson minden bizonnyal történnék majd lépések e tekintetben is.

dr. Székely Sándor

a Magyar Könyvtárosok Egyesületének titkára

A kísérletező Tatabányai Megyei Könyvtár

Igazat kell adnunk *Köpeczi Bélának*, aki Tudományos és technikai forradalom és a kultúra című, a *Népszabadság* 1972. május 21-i számában megjelent cikkében a kulturális intézmények igénybevételének csökkenését nem az eszközök konkurrenciájával, hanem *kultúrán kívüli társadalmi okokkal* magyarázza. A könyvtárak vonatkozásában nem visszaesésről, hanem stabilizálódásról beszél, minthogy ezek igénybevétele az utolsó években lényegében azonos szinten mozog. Megnyugvással, sőt örömmel könyvelhetnénk el ezt az állapotot, ha nem látnánk néhány olyan összefüggést, amelyre *Köpeczi Béla* figyelme a cikk keretei miatt nem terjedhetett ki.

A kultúrán kívüli ok a könyvtárak esetében nyilván a megfelelő könyvtárak hiánya. Ahol a könyvtár megfelel azoknak a követelményeknek, amelyeket a mai társadalom vele szemben támaszt, ott nem stagnál, vagy csökken igénybevételük, ahol viszont a könyvtárak e követelmények alatt vannak, ott igénybevételük törvényszerűen csökken. A tatabányai József Attila Megyei Könyvtár példája mindezt pontosan igazolja: e könyvtárnak 1965-ben 4565 olvasója volt, ma 6021. Az emelkedés 32%. Mindezt abban az időszakban érte el, amikor az ország fejlődés lelassult, illetve stagnálni kezdett. Tatabánya azonban nem kivétel, hanem csak egy példa, amely igazolja, milyen szoros összefüggés van pl. a könyvtári alapterület és az olvasóknak a lakossághoz viszonyított aránya között.

Budapesten az 1000 lakosra jutó könyvtári alapterület 6 m², s az olvasók aránya a lakosság 10⁰/₀-a alatt van.

A vidéki városokban az 1000 lakosra jutó könyvtári alapterület 15–22 m², az arány 15⁰/₀.

Új könyvtáraink településhelyein, ahol az 1000 lakosra jutó könyvtári alapterület 40 m² körül mozog, az olvasók aránya a lakosság 20⁰/₀-a.

Budapesten, a legtöbb járási székhelyen és a községekben — ahol tehát a könyvtári ellátottság általában gyenge — mind az olvasók száma, mind a forgalom csökkent, a megyeszékhelyeken és a városokban pedig jelentékenyen (4–5⁰/₀-kal) emelkedett. Nyilvánvaló tehát, hogy itt egészen mások az okok, mint a színházak és a mozik esetében.

Ami pedig a tudományos technikai forradalom és a kultúra kapcsolatát illeti, meg kell jegyeznünk, hogy mindazon országokban, ahol az ipari fejlődés nagyfokú, az általános nyilvános könyvtárak használata az egész lakosság 25–40⁰/₀-ára terjed ki, a magyarországi 15⁰/₀-kal szemben. Az összefüggés a könyvtárak fejlettségi foka és az ipari fejlődés állapota között tehát nyilvánvaló, azonban a magasabb fejlettségű társadalom a magasabb fokú művelődési, információs igényeknek megfelelő könyvtárat használ, az alacsonyabb szintűeket elhagyja.

Mostoha településviszonyok — korszerű működés

Ha arra akarunk válaszolni, miért lett kiváló a József Attila Megyei Könyvtár, a válasz: a korszerű feltételek megteremtése miatt. Az alkalmas épület mindezekhez csak lehetőség.

Tatabánya 65 000 lakosú város, amelynek tanácsi könyvtáraiban a lakosság 12,1⁰/₀-a olvas, ami a másik két kiválóan minősített megyei könyvtárhoz viszonyítva (Kaposváron a lakosság 22,6⁰/₀-a, Veszprémben pedig 18,3⁰/₀-a olvasója a tanácsi könyvtáraknak) első látzatra elég szerény eredmény. Az efféle gépies összehasonlítás azonban tévútra vezetne. Mind Kaposvár, mind Veszprém régi, városi életet élő, természetes, „összefogott” település. Tatabánya meglehetősen szétszórt bányásztelepek, falvak egybefogása egy város keretében, városi hagyományok nélkül. Sokan még ma is kétségbe vonják, kialakulhat-e itt valaha is egységes, egybefüggő város. Mindenestre itt a közvetlen vonzaskör a központra, lényegében az Újvárosra terjed, ennek lélekszáma 20–30 ezer között mozog. A hagyomány nélkülség és a szétszórtság kettős hátrányával „megáldott” könyvtárnak szívós, kitartó, magas színvonalú munkája teremtette meg, hogy ún. „toborzó” kampányok nélkül is több mint 6000 olvasót tart táborában. A településviszonyok mostohasága mellett ez jelentékeny teljesítmény.

Új könyvtári munkaszervezet

Tatabánya hírért a megyei könyvtárak között nem számszerű eredményei teszik. Az elsők között volt, ahol a régi értelemben vett kölcsönzőkönyvtári szemléletet levetették és kialakították a szakirodalmi igények kielégítésére is törekvő általános

könyvtár körvonalait. A könyvtár munkatársai alapos, tudományos igényű elemzéssel vizsgálták meg az állományt, dolgozták ki a könyvtár gyűjtőkörét, és — a miskolci és debreceni könyvtárakkal együtt — adtak mintát a gyűjtőkör kialakítására az ország többi könyvtárának.

A korszerű működéshez azonban nem elegendő a gyűjtemény, ezzel egyenrangúnak kell lennie a tájékoztató munkának is. A tatabányai könyvtár ebben a tekintetben is bátor kezdeményező volt. Megteremtette a tájékoztató munka magasabb szintjéhez szükséges szervezetet. Nem foltogatta a régit, hanem a könyvtárban levő munkanemek elemzése és a szükségletek felvázolása után a kettőt szintézisbe hozva a közművelődési könyvtári területen *gyökeresen új munkaszervezetet alakított ki*. Egész közművelődési könyvtárügyünkre jellemző, hogy azokban a végzett munkák *minőségi különbségeit elmosó szemlélet* uralkodik. Ez részben abban nyilvánul meg, hogy a mechanikus rutinmunkákra is egyetemi végzettségű könyvtárosokat alkalmaznak, másrészt szakképzetlen, magasabb színvonalú munkát végezni képtelen könyvtárosokat előmenetel szempontjából azonos módon kezelnek a magasabb végzettségű dolgozókkal, illetve nagyobb tudást igénylő munkákat az alacsonyabb tudást kívánókkal azonosan béreznek. Mindezek nem kedveznek a munkamorálnak és lefelé nivellálnak.

A tatabányai megyei könyvtárban a korszerű igényeknek megfelelően következetesen átformálták a munkaszervezetet. (Mészáros Antal: A megyei könyvtár tájékoztató szolgálata. — A József Attila Megyei Könyvtár Évkönyve 1970. Tatabánya 1971. 103—164. l.) Az alap gondolatot a tájékoztató munka megszervezése nyújtotta. Amint Mészáros Antal írja „A hagyományos munkaszervezetben a megyei könyvtárak tájékoztató munkatársai legtöbbször csak akkor találkoznak szakterületük irodalmával, amikor könyvtári szempontból feldolgozva kezükhöz kapják, vagy csak akkor, ha feladatuk ellátásához szükségük van a könyvre. A beszerzést, a feltárást más személyek végzik, a katalógusokkal csak mint használók találkoznak.” A tatabányai megyei könyvtár a *munka tartalmi részét* (állománygyarapítás, szakozás, katalógusszerkesztés, tájékoztatás, bibliográfiai munka) *különválasztotta a nyilvántartó munkától* (az állománygyarapítás lebonyolítása, a gyarapodás nyilvántartásba vétele, a katalóguscédulák, kiadványok gépelése, a cédulabeosztás a betűrendes katalógusba, a raktári katalógus szerkesztése, az olvasók és kölcsönzők nyilvántartása stb.), s a tartalmi munkát szakosította. A nyilvántartási munkát pedig azzal tette változatosabbá, hogy a nyilvántartók feladata megszűnik az olvasói térben végzett kölcsönzési nyilvántartás és a könyvtári feldolgozással kapcsolatos nyilvántartó tevékenység között. Nem kevésbé lényeges, hogy a tájékoztatók (szakreferensek) jobban kihasználják munkaidejüket. Ekkora könyvtárban igen nagy fényűzés volna olyan *szakreferens-csoport fenntartása*, amelynek feladata kizárólag a tájékoztatás. Nem ártatjuk magunkat azzal, hogy a tájékoztató munka teljes munkaidőben lefoglal egy egész csoportot, mégha beleértjük a kölcsönzési tanácsadást is. A legtöbb hasonló nagyságú könyvtárunk rendszerint csupán egyetlen „univerzális” tájékoztatót tud olvasóterébe állítani. A tatabányai könyvtárban is van olyan időszak, amikor csupán

Olvasó lányok a tatabányai József Attila Megyei Könyvtár előtt (Bojár Sándor felvétele)

A felnőtt könyvkiválasztó övezet

egy szakajtájékoztató ül őrhelyén, s a felmerülő kérdések szerint vonja be társát a szaktanácsadásba. A szakajtájékoztatók pedig abban az időszakban, mikor nem ülnek az olvasói térben, ellátják az állománygyarapítás tartalmi feladatait, szakoznak, bibliográfiai munkát végeznek stb. A tatabányai kísérlet meggyőző, ez a szervezeti forma azonban a munkafolyamatok nagyfokú átgondolását igényli, és nagyobb munkafegyelmet követel meg. A tatabányaiak nem a feldolgozó munkát helyezik a könyvtári tevékenység központjába, hanem az olvasót, annak magasabb rendű tájékoztatását. Ez a gondolat modern, előremutató. Egyáltalán nem jelentheti azonban azt, hogy e munkaszervezet mellett a könyvtár feltáró eszközei alacsonyabb színvonalon jelenhetnek meg, sőt a szakreferensek léte magasabb színvonalon szervezett katalógusokat feltételez. Ahol a kettő nem jár együtt, a megszervezéssel van baj.

Szakrészleges állományelrendezés; módszertani munka

A könyvtár az — egyébként elég szűkre szabott — alapterületét igyekszik a lehető legjobban kihasználni. Akkora területe nincs, hogy párhuzamos rendezéssel hozzon létre szakrészlegeket (mint pl. a miskolci megyei könyvtár), azaz a kölcsönzést és a helybenolvasást szolgáló szabadpolcos állományát szakrészlegenként egymás mellé helyezze. Ehelyett újszerű és bátor kísérletbe fogott: egybeosztotta a helybenolvasásra és a kölcsönzésre szánt szabadpolcos állományt. A megkülönböztető jel — valamint a helybenolvasásra szánt könyvekben a könyvkártya hiánya — megakadályozza, hogy tévedésből prézens könyveket is kölcsönözzenek. Az egybeosztás az olvasó kényelmét szolgálja. A szakirodalmat kereső olvasó az azonos szakba tartozó prézens és kölcsönözhető műveket egyhelyütt találja meg. Az effajta rendezésnek megvan ugyan az a hátránya, hogy a kölcsönözni szándékozók a helybenolvasás zónájában is járkálnak s zavarják az ott olvasókat, éppen ezért illeti dicséret a könyvtárát a bátor kísérletért, mert az effajta viták jogosultságát a *gyakorlat próbájának* vetik alá. Nyilvánvaló, hogy az igénybevétel aránya és nagysága dönti el, hogy mekkora forgalom, rendelkezésre álló tér esetében előnyösebb az egybeosztás, illetve a párhuzamos rendezés.

Hosszadalmas és e keretek között lehetetlen volna a könyvtár munkájának minden kérdéséről szólni. Ezért szinte csak felsorolással érintek néhányat.

A könyvtár új szervezete a módszertani tevékenységet sem hagyta érintetlenül. Ez is szakosodott, s jelenlegi munkája nyomán korszerűsödött a városi-járásai könyvtárak tájékoztató szolgálata, javult a községi könyvtárak törzsanyaggal, kéziköny-

vekkal, szakirodalommal történő ellátása. A megye városi-járási könyvtárai új (Esztergom, Tata) vagy felújított (Dorog, Komárom) épületekben működnek. A tatabányai megyei könyvtár az élen haladt az országban a falusi könyvtárak korszerű elhelyezésére irányuló törekvésekben, ahogy nevezte, a *falusi minta-könyvtárak* megszervezésében. Sajnos, akkori eredménye jórészt már a múlté. Az ún. „minta” falusi könyvtárak 20—30 m² alapterülete a 60-as évek elején még nagy eredménynek számított, ma már azonban az ekkora könyvtárak korszerűtlenek. Akár a szomszédos Fejér megye, akár Somogy falusi könyvtáraival vetjük őket egybe, meg kell állapítanunk, hogy az e téren régen első Komárom megye ma meglehetősen háttérbe szorult. A megyét a működési feltételek bizonyos beszükülése jellemzi, amit a statisztikák is mutatnak. Pl. az egy lakosra jutó állománygyarapítás összege tekintetében a Dunántúl megyéi között Győr-Sopron kivételével minden megye megelőzi, holott Komárom megye az iparilag fejlett megyék közé tartozik.

A könyvtár jó kapcsolatot tart a megye egyéb művelődési intézményeivel (megyei művelődési központ, Megyei KISZ Bizottság, Úttörő Szövetség), a műszaki könyvtárakkal, sőt példás kapcsolatot épített ki egy külföldi testvérintézménnyel, a drezdai városi-megyei könyvtárral is. Ennek körzetében nyílt meg a „József Attila Zentralbibliothek”, amelynek a tatabányai megyei könyvtár patrónusa.

Kiadványok — propaganda — közösségi kapcsolatok

A tudományos, publikációs munkában is számottevők az eredmények. Szép, gondosan szerkesztett s országos jelentőségű tanulmányokat tartalmazó évkönyvei, a megyére vonatkozó sajtócikk-bibliográfiája, a megyébe járó külföldi folyóiratok összesítő jegyzékai, bibliográfiai tájékoztató jellegű kiadványai elismerést hoztak a könyvtárnak.

Propaganda, rendezvényi tevékenysége, közösségi kapcsolatai ugyancsak igazolják azt az országos tapasztalatot, hogy a könyvtár mindazokon a helyeken, ahol a feltételei jók, tehát például rendelkezik előadóteremmel és klubövezettel is, *kulturális központtá válik*. A tatabányai könyvtár havonta kétszer tart irodalmi vagy szakirodalommal kapcsolatos rendezvényt 100—180 résztvevő számára, olyan színvonalas előadók közreműködésével, mint Kulin György, Czine Mihály, Sinkovits Imre, Fekete Gyula, Féja Géza, Sükösd Mihály, Major Tamás stb. Emellett könyvbarát klubot működtet, író—, szakíró—olvasó találkozókat szervez, és különös gondot fordít arra is, hogy ezeken a könyvtárügy kérdéseit is széles körben ismertessék.

Az elmúlt évben „A magyar könyvtárügy”, illetve „Lenin és a könyvtárügy” címmel két könyvtári témát vittek a megye vezetői és közönsége elé.

Megyei könyvtárpolitikát!

Befejezésül szólnunk kell néhány aggályunkról is. A megyei könyvtár jó munkája, látható tekintélye ellenére sem tűnik úgy, mintha „jó közegben” volna. Az iparilag fejlett, a mezőgazdasági kultúra szempontjából is az elsők között levő Komárom megye mintha nem követné azt a világszerte mutatkozó és Magyarországon is észrevehető törvényszerűséget, hogy a könyvtárak ellátottságának, színvonalának, fejlettségének összhangban kell állnia az ipari fejlettséggel. Ebben a tekintetben a megyében az egyenlőtlen fejlődés törvénye érvényesül. Nemcsak az állománygyarapítás tekintetében marad el a Dunántúl többi megyéje mögött, de *többi mutatói is lemaradásról árulkodnak*. Mind az 1000 lakosra jutó állomány, mind a beiratkozott olvasók száza-lékaránya, mind pedig az egy lakosra jutó évi kötetforgalom tekintetében az utolsó előtti helyen áll megyéink között, és csupán a különleges helyzetű (a bevándorlás miatt rohamosan népesedő) Pest megyét előzi meg.

Nem lehet befejezni ezt a cikket anélkül, hogy erre a szomorú körülményre rá ne mutatnánk. Komárom megye szolgáltat rá példát, hogy nem elég, ha egy megye mintaszerű könyvtárat emel, az sem elég, ha benne lelkiismeretes, szorgalmas könyvtárosok nagyszerű munkát végeznek, korszerű munkaszervezetet alakítanak ki, ha a megye nem folytat *az egész megyére kiterjedő*, annak igényeit kielégítő könyvtárpolitikát.

Sallai István

A könyvek általánosságban, s még a legcsodálatosabbak is, azt hiszem, sokkal kevésbé attól értékesek, amit tartalmaznak, mint attól, amit az olvasó vetít beléjük.

Anatole France

A könyvév nyitánya Miskolcon

A Nehézipari Műszaki Egyetem Könyvtára, valamint Borsod megye és Miskolc város könyvtárai a nemzetközi könyvév alkalmából május 9—10-én tudományos ülésszakot rendeztek.

Az első napi program színhelye az egyetemi könyvtár volt. A résztvevők — zömükben borsodi könyvtárosok és tájékoztató szakemberek — tizennégy előadást hallgattak meg. Az első pillantásra túl nagy számúnak tűnő szakmai előadás meghallgatása a kitűnő szervezés, az előadások érdekessége, s az előadók példás önfegyelme következtében nem bizonyult megerőltetőnek.

Az ülésszakot *Dr. Szabó János* egyetemi tanár, rektorhelyettes nyitotta meg, a bevezető előadást pedig *Dr. Zsidai József*, az NME Könyvtárának igazgatója tartotta „A könyvtárak információs szolgálatára” címmel. Szólt az írott információk rohamosan növekvő mennyiségéről, de adatokat, tényeket sorakoztatott fel arra is, hogy a „dokumentumáradat” veszélyeit eltűlozzák, s meggyőzően bizonyította „A könyv chartájá”-nak egyik fontos tételét, miszerint „a könyv az emberiség által felhalmozott tudás őrzésének és terjesztésének változatlanul fontos eszköze marad”.

E tétel igazságát támasztották alá azok a szakmai előadások is, amelyeket nem könyvtárosok, hanem a termelésben és az oktatásban dolgozó mérnökök tartottak. *Dr. Patvaros József* bányamérnök, egye-

temi docens, *Dr. Szentpéteri Ernő* bányamérnök, egyetemi adjunktus, *Csontos István* kohómérnök, *Tasi László* osztályvezető, *Angyal Ferenc* vegyészmérnök, *Kereszti Béla* gépészmérnök például, esettanulmányokkal bizonyították a szakirodalom jelentőségét, a szakirodalmi információk hatékonyságát, s egyáltalán a magasszintű kutatás, oktatás, a termelés és a szakirodalom közvetlen összefüggését. A könyvtárosoknak jól esett hallani, hogy milyen jól ismerik ezek a szakemberek a könyvtári munka eszközeit, problémáit, s milyen nagy jelentőséget tulajdonítanak a velük teljes jogú partnerként együttműködő könyvtárosok, szak-tájékoztatók munkájának.

A könyvtáros szakma egy-egy területén végzett „mélyfúrásokat” az NME könyvtárának két mérnök-könyvtárosa *Szabó Imréné* és *Nagy Gusztáv*. Előadásuk egyformán érdekes és tanulságos volt a könyvtárosoknak és az egyéb szakembereknek. Külön kell szólnunk *Nagy Géza* gépészmérnök, egyetemi adjunktus kitűnő előadásáról, amelyben egy tan-szék tájékoztatási és tájékoztatói rendszerének kiépítéséről számolt be.

A nagy közművelődési könyvtárak szakirodalmi ellátási feladatait *Hubay László*, a megyei könyvtár igazgatója elemezte; *Kocsis Jánosné*, a városi iskolai könyvtárak szakfelügyelője pedig a város iskolai könyvtárainak helyzetét ismertette.

Dr. Jozef Svagera művelődésügyi miniszterhelyettes megnyitja a nemzetközi könyvév alkalmából Miskolcon rendezett nagyszabású csehszlovák könyvkiállítást. Mellette **Garamvölgyi József** művelődésügyi miniszterhelyettes, a tolmácsnő, **Tibor Nitransky**, a szlovák könyvkiadói főigazgatóság h. vezetője és **Bárczi Béla**, a városi tanács elnöke

Részlet a csehszlovák könyvkiállításból
(Ágotha Tibor felvétele)

Két történeti jellegű előadás is elhangzott. Az egyiket *Zoltai Endre* kohómérnök tartotta az ipartörténeti dokumentáció kérdéseiről, a másikat *Magyar András*, a miskolci SZMT Könyvtár vezetője, a felszabadulás előtti borsodi munkásokönyvtárakról.

A központi gondolat a már idézett Könyvtörvény-beli paragrafus jegyében fogant s annak igazát bizonyító előadások valamennyi résztvevőt gazdagították. E tudományos ülésszak mind tartalmilag, mind szervezésében például szolgálhat a hasonló célú, jövőbeli rendezvényeknek.

Az ülésszak második napján szakmai tanulmányi kiránduláson vettek részt az előadók és a hallgatók. Megtekintették a megyei könyvtár új épületét. Végigjárták a lillafüredi kohászati múzeum és a rudabányai ércbányászati múzeum kiállításait, s megismerkedtek a Borsodi Vegyi Kombinát műszaki információs szolgálataival. A kirándulás sok új, közvetlen élmenye méltóképpen egészítette ki az első napi előadások szakmai információit.

(B. L.)

A Nehézipari Műszaki Egyetem Könyvtárában rendezett tudományos ülésszakot a mai magyar könyvművészetet bemutató kis kiállítás egészítette ki. A Miskolc mássik végén, a Szenpéteri kapui lakótelep könyvtárában ugyanakkor megrendezett kiállításnak viszont a városon túlmutató, országos, sőt nemzetközi jelentősége is volt: *A csehszlovák könyvkiadás teljes keresztmetszetét több mint kétezer kötet kiállításával illusztráló nagyszabású rendezvény volt a nemzetközi könyvév magyarországi ünnepsorozatának nyitánya.* Jelentőségét bizonyítja, hogy *dr. József Svagera* és *Garamvölgyi József* művelődésügyi miniszterhelyettesek mondták a megnyitóbeszédeket. A két művelődéspolitikust és a csehszlovák, illetve magyar kiadók küldöttségét *Bárczi Béla*, a városi párt-vg tagja, Miskolc tanácselnöke köszöntötte.

A kiállítás megnyitása alkalmából rendezett sajtótájékoztatón *Tibor Nitransky*, a szlovák kiadói főigazgatóság h. vezetője vázolta a csehszlovák könyvkiadás utolsó fél évszázados fejlődését, s megemlékezett a magyar irodalmi műveknek a csehszlovák könyvkiadásban játszott szerepéről is. Külön kitért az 1969 óta működő szlovákiai magyar nyelvű kiadó, a *Madách Kiadó* tevékenységére, valamint a két ország közös könyvkiadására, amely jövőre lesz 20 éves.

A kiadók mellett működő érdekes szervezetekkel, az olvasói klubokkal kapcsolatban elmondotta, hogy két magyar olvasói klub is van: a „Magyar könyvbarátok köre” a prózai művek, a „Versbarátok köre” pedig a költemények kiadásának és terjesztésének elősegítésére. E kluboknak köszönhető, hogy például a magyar nyelvű prózai alkotások 5000, a versek 3000 példányos kiadásokban jelennek meg. (A szlovák költők köteteknek példányszáma átlagosan 2500.)

A miskolci városi könyvtárhálózat színvonalas rendezvényeinek sorába jól illeszkedő csehszlovák könyvkiállítás nagy sikert aratott. A csehszlovák művelődésügyi kormányzat ezért a kiállított könyveket Miskolc városának ajándékozta: a szépirodalmi műveket a városi könyvtár a megye szlovák ajkú községeinek iskolai könyvtáraiba továbbítja, a szakirodalommal pedig saját idegennyelvű állományát gyarapítja. —ő —a)

A MAROSVÁSÁRHELYEN magyar nyelven megjelenő Igaz Szó című folyóirat májusi számát a nemzetközi könyvévnek szentelte. Jánosházy György Írás és világkép című bevezető írása után a szerkesztőség sokoldalúan mutatta be Románia két kiadóját, a Kriteriont és a Dáciát; ezek az utóbbi években nagy számban adtak ki magyar nyelvű könyveket. A folyóirat írásai tájékoztatnak az alkotóműhelyek kiadványairól, terveiről s ízelítőt nyújtanak a közeljövőben megjelenő művekből.

A nemzetközi könyv hírei

A könyv jegyében újabb nemzetközi akció kezdődött a világon élő *tizenötmillió vak* olvasási gondjainak megoldására. *Charles Hedkvist*, a Vakok Világszövetségének elnöke teljes együttműködést ajánlott fel az UNESCO-nak ebben a kérdésben, hangsúlyozván, hogy a vakok művelődése igen nagy mértékben függ attól, van-e mit „olvasniuk”. Tekintettel arra, hogy a vakok speciális könyveinek előállítása költséges és a legtöbb országnak gondot okoz, nemzetközi összefogással kellene megoldani a szükséges tankönyvek és irodalmi művek Braille-írásos változatának előállítását és nemzetközi cseréjét. Javasolták az UNESCO által 1953-ban a Braille-írás használatáról kiadott könyv újrakiadását is. (A szükséges 35 000 dollárnyi összegről az UNESCO-nak és a Vakok Világszövetségének tanácskozáson döntenek.) Átfogó nemzetközi egyezmény előkészítésén dolgoznak, amely a vakok irodalmának nemzetközi cseréjét a lehető legnagyobb mértékben megkönnyítené.

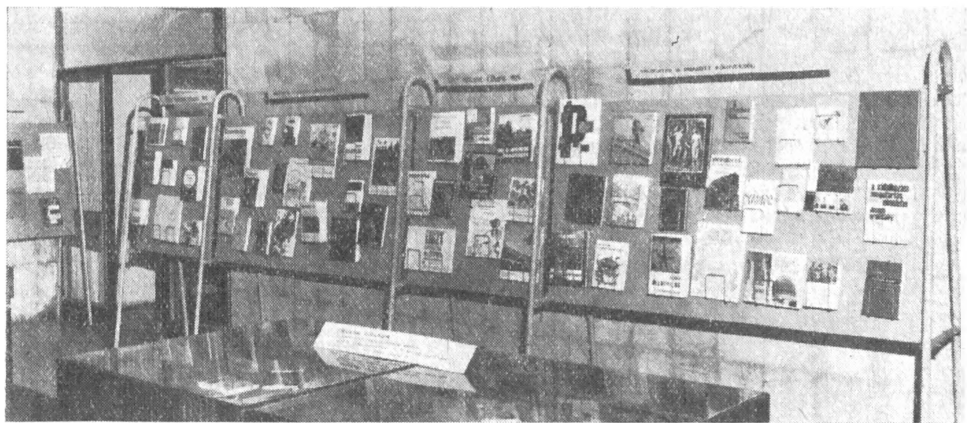
Ugyancsak fontos kezdeményezés az *Ázsia Alapítvány* (Asia Foundation) nagyszabású könyvévi terve. Az év során egymillió könyvvel és szakmai folyóirattal látják el a különböző ázsiai intézményeket, illetve magánszemélyeket. Az alapítvány az Ázsiai Tankönyvprogram (Books for Asian Students Programme) keretében működik az Egyesült Államokban, s a könyvek adományozásán kívül a szállítás költségeinek előteremtése is feladatai közé tartozik. A tizenhét éve működő Tankönyvprogram ebben az évben a szokásos évenkénti könyvmennyiséget 25%-kal növeli, erő-

tesztéseket tesz annak érdekében, hogy a kibővített programot a következő évekre is kiterjeszthesse. Az akció alapeszméje, hogy a könyv a nemzetközi kulturális kapcsolatok kiépítésének fontos láncszeme, s hogy a fejlődő országok életében jelentékeny segítséget ad a szilárd, önálló, gazdaságilag megalapozott társadalom megteremtéséhez.

A prágai nyilatkozat

A szocialista országok könyvkiadóinak prágai értekezletén a résztvevők nyilatkozatot adtak ki a nemzetközi könyvvel kapcsolatban. Kifejezték készségüket a fejlődő országok kiadóinak segítségére, nemzeti nyelvű irodalmuk elérhető áron való kiadásának támogatására. A nyilatkozat felsorolja a szocialista országok kiadóinak véleménye szerinti legfontosabb célokat, amelyeket a nemzetközi és a nemzeti könyvévi programoknak tartalmazniuk kellene. Ezek:

- a béke, a haladás, az emberek közötti barátság és megértés előmozdítása, a közös kultúra gazdagítása;
- az erőszak és a sovinizmus, a faszizmus és az erkölcstelenség elleni küzdelem;
- a könyv szerepének növelése a műveltségi színvonal emelésében és az emberek felvilágosításában;
- a könyvnyomtatás és tervezés színvonalának, valamint a könyvterjesztés módszereinek javítása;
- igaz információk terjesztése;
- a növekvő könyvszükséglet megfelelő áron való kielégítése;

A miskolci tudományos ülésszak alkalmából a Nehézipari Műszaki Egyetem Könyvtárában rendezett magyar könyvművészeti kiállítás

— a világban fontos szerepet játszó fejlődő országok támogatása könyvévi céljaiknak megvalósításában.

Ausztriától Kanadáig

Ausztriában a nemzeti UNESCO-bizottság javaslatára nemzetközi könyvévi bizottságot szerveztek, amelyben négy tárca minisztere és a könyvügyben érdekelt valamennyi szerv és intézmény képviselője tevékenykedik. A bizottságon belül meghatározott könyvévi feladatokért felelős munkabizottságok működnek. A „Fiatalság és iskola” csoport Ausztria városaiban és falvaiban felméréseket végez az olvasás helyzetéről, sokféle kiállítást, olvasási kampányt, versenyt stb. rendez, és gondoskodik a megfelelő sajtó- és rádió-visszhangról. Feladatai közé tartozik az iskolai könyvtárak fejlesztése, olcsó ifjúsági könyvek katalógusának kiadása és az olvasás hatékonyságának kutatása is a Nemzetközi Gyermekirodalmi Intézet segítségével. Az Irodalmi csoport olvasók és nem-olvasók körében szervez vitákat, előadásokat, könyvtári író—olvasó találkozókat, s restaurált vidéki kastélyokat írói alkotóházakká rendez be. A Könyvtár csoport a könyvtárosképzés kérdéseivel foglalkozik, a könyvtárak bővítése érdekében tesz lépéseket, valamint könyvtárakat szervez kórházakban és a szociális otthonokban.

Tervet dolgoz ki az iskolák, esti egyetemek és más kulturális intézmények könyvtári szolgáltatásainak kiterjesztésére is. A jelenlegi személyzeti viszonyok felmérése alapján javaslatot tesz egy szakkönyvtárosképző iskola létesítésére, s bevezeti a kötelező könyvtárhasználati tanfolyamokat az egyetemek és felsőoktatási intézmények kezdő hallgatói számára.

A Könyvkiadás és -terjesztés csoport a speciális könyvévi rendezvényeken kívül (nemzeti könyvhét, gyermekkönyvnap stb.) felmérést készít az iskolában használatos könyvekről is, továbbá Svájc és a Német Szövetségi Köztársaság könyvterjesztőinek szövetségével közös szimpóziumot rendez. Megszervezi az osztrák írók iskolai előadásait az irodalomtanítás

kérdéseiről, s könyvtervezési versenyt és kiállítást is rendez.

Belgiumban az Általános Fejlesztési Együttműködési Ügynökség anyagi segítséget nyújt a harmadik világ országainak könyvtárépítési terveihez. A Belga Dokumentációs Intézet felmérést végez az olvasási szokásokról. A posta emlékbélyegek kibocsátásával járul hozzá a közvélemény tájékoztatásához, a Royal Cinemathèque pedig speciális könyvheteket szervez „Mozi és irodalom” címmel, párhuzamosan a sajtó és a rádió könyvévi programjaival.

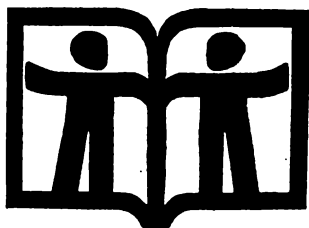
Kanadában a magánszemélyek közvetlen könyvévi részvételét szervezték meg az Egy penny — egy könyv (A penny — a Book) programban. „Olvasni annyi, mint lenni” jelszóval szorgalmazzák, hogy mindenki járuljon hozzá az év során egy-egy pennyvel a könyvtárak állományának gyarapításához. Az így összegyűlt pénzből a fejlődő országokba is juttatnak könyvet.

Hazai hírek

A hazai programok érdekes eseménye volt két kiállítás: „Könyvet mindenkinek!” címmel rendezték meg *Szekszárdon* Kálmánchey Zoltán grafikai kiállítását. A néhány plakátszerű, nagyobb grafikai alkotás (Ünnepi könyvhét, Mindenkinek könyvet stb.) mellett vidám könyvek, magyar verseskötetek és mai magyar prózai alkotások, gyermekkönyvek stb, sorakoztak a kiállítóterem polcain, s fölöttük helyezték el a témához kapcsolódó grafikai műveket. A gyermekkönyvek illusztrációi között a Micimackó lemezváltozatának borítója is szerepelt, s végül néhány ex libris egészítette ki a nagy közönségvisszhangot kiáltó kiállítást.

A *székesfehérvári* SZMT-székház nagyertermében május első felében rendezték meg „A könyv évezredek útja” című kiállítást. Az írás születését és fejlődését a hangjelekig, valamint a történelmi korszakok könyveit ismerhetik meg a mintegy ötven négyzetméternyi tablókról a kiállítás látogatói. A gazdag kiállítási anyagot a Fejér megyei SZMT könyvtár diafilmre is felvette.

Áprilisban a nemzetközi könyv-alkalmából *Szabolcs-Szatmár* megyében gyermekkönyvhónapot szerveztek, amelynek gazdája és gondozója tizenöt szerv volt. „A gyermekkönyvhónap célja, hogy felhívja a figyelmet a gyermekek könyvellátására az iskolában, a szülői házban, és a közművelődési könyvtárban. A gyermekkönyvhónap résztvevői a gyermekek, a szülők, az írók, a pedagógusok,

a könyvtárosok és a könyvterjesztők, népművelők” — olvashattuk a gyermekkönyvhónap programfüzetében. A megyében kiállításokat, író-olvasó találkozókat és különböző gyermekfoglalkozásokat tartottak. A programban könyvtárhasználati fejtörő, Vers és ritmosos játékok című foglalkozás (Vargha Balázs vezette) és ankét is szerepelt. Az ankétot Fábian Zoltán tartotta a gyermekek olvasóvá neveléséről.

Siófokon július 3—8. között rendezték meg a *Balaton-i beszélgetések* idei tanácskozásait. A programban a könyvvévkapcsán helyet kapott „A könyv és a könyvtár szerepe a mai magyar iskola oktató-nevelő munkájában”, valamint az „Ifjúsági könyvkiadásunk szerepe a szépirodalmi és ismeretterjesztő művek olvasatásában” c. téma. Megvitaták ezenkívül „Az önálló tájékozódásra nevelés didaktikai kérdései”, „A magyar gyermek- és ifjúsági irodalom”, „Az iskolai könyvtárosok és a közművelődési könyvtárosok együttműködése”, és „A pedagógus és a könyv” című témaköröket is.

A *Nógrád megyei Könyvtár* a megyei úttörő elnökséggel közösen úttörő-olvasópályázatot hirdetett. A téma: megadott irodalom alapján a könyvvél kapcsolatos kérdések megválaszolása, illetve fogalmazás írása a könyvnyomtatásról vagy bármely olvasmányélményről. A beküldött 600 pályamunka egy részét könyvjutalommal díjazták, a legjobbak készítői pedig vetélkedőn mérték össze tudásukat. Az 1—3. helyezettek úttörőtáborozás lett a jutalma.

A *miskolci Nehézipari Műszaki Egyetem Könyvtára*, a *Borsod megyei Könyvtár* és a *Miskolci Városi Könyvtár* tudományos ülészakot rendezett május 9—10-én Miskolcon, ugyancsak a nemzetközi könyvvév jegyében. (Lásd A könyvvév nyitánya Miskolcon c. beszámolót.)

A miskolci József Attila Könyvtárban nagyszabású kiállítás nyílt májusban a nemzetközi könyvvév tiszteletére, „Mai magyar rajzművészet” címmel. Ugyancsak májusban gyermekkönyvhetet tartottak Miskolcon. (Erről is külön számolunk be lapunkban.)

Gyermekrajzpályázatot hirdetett a könyvvév alkalmából a *gyöngyösi* gyermekkönyvtár is. A téma a gyermekek olvasmányélménye volt.

Budapesten, a pesterzsébeti Vasas Művelődési Központban a könyvvév alkalmából a vasasszakszervezet könyvtárainak munkáját s az utóbbi évek legszebb magyar könyveit bemutató kiállítást nyitottak májusban. A megnyitót ünnepi mű-

sor keretében rendezték. (A kiállításról fényképes híradást közlünk.)

Lőkősházán a könyvvév alkalmából a községi tanács végrehajtó bizottsága megtárgyalta a községi könyvtár problémáit, terveit és fejlesztésének lehetőségeit.

A Heves megyei Apc községben a nemzetközi könyvvév tiszteletére épült községi könyvtár ünnepélyes megnyitóját május 29-én tartották. A megnyitó beszédet Lévai Ferenc, az MSZMP megyei bizottságának osztályvezetője tartotta, s az ünnepi megnyitón Pándi Pál Kossuth-díjas irodalomtörténész és Szakonyi Károly SZOT-díjas író is részt vett. Apc község 125 m² alapterületű, 7300 kötetes új könyvtára a lakosság negyedét nyerte meg olvasóul.

A *Komárom megyei SZMT* könyvtár június elején szakszervezeti könyvtárosok számára szervezett találkozót. (F. L.)

A főváros bibliográfiai műhelye

1. A kiadványok áttekintése

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár egyes kiadványait — megjelenésük idején — már megfelelően ismertette a szakmai kritika. Ebben a cikkben megkíséreljük, hogy *átfogóbb képet* alakítsunk ki a könyvtár bibliográfiai tevékenységéről, különös tekintettel az utóbbi évtizedre. Ez a tevékenység ugyanis régóta túlerjed a könyvtár falain, és termékeivel, illetve gyakorlatával az *egész közművelődési könyvtári hálózatra hatással van*.

A bibliográfiai elsődleges feladata, hogy a fővárosi közművelődési könyvtárakban folyó tájékoztatást segítsék, növeljék az általuk végzett propaganda hatékonyságát. De ezenkívül a nagyobb vidéki könyvtárakba eljutva, azok információs rendszerébe is beépülnek.

A Szabó Ervin Könyvtár kezdeményező szerepet töltött be több könyvtári propagandakiadvány hazai meghonosításában, a magyar viszonyokra való alkalmazásában. Kezdeményezéseivel a kiadványszerkesztés módszertanának fejlesztéséhez is hozzájárult.

Bibliográfiai műfajok

A Szabó Ervin Könyvtár sokfajta könyvtári kiadványt jelent meg, és kihasználja a különböző formák jellegzetességeiben rejlő előnyöket. A tudományos kutatást szolgáló rangos bibliográfiák, a magasszintű tájékoztatás segédletei, bibliográfiai kalauzok, ajánló bibliográfiák és ajánló albumok éppúgy szerepelnek kiadványai között, mint a bibliográfiai rölapok. Ezek a kiadványok nehezen határolhatóak el egymástól, legtöbbjük a címközlésen, irodalomfelsoroláson túl komplex tájékoztatást is nyújt. Itt elsősorban a bibliográfiai típusokat tárgyaljuk, s egyéb műfajokat csak annyiban érintünk, amennyiben azok bibliográfiként is felhasználhatók.

A különböző típusok aránya nem állandó. Ajánló albumot az utóbbi években már nem sokszorosítanak, mivel úgy tapasztalják, hogy a helyi körülményektől független irodalompropaganda céljaira az izlésesen és lényegesen olcsóbban készíthető ajánló bibliográfiai jobban megfelelnek. A jelentékeny mennyiségű bibliográfiai termésnek a gyors, könnyen alkalmazkodó bibliográfiai rölapok mintegy felét teszik ki.

A bibliográfiai alfajok közül különösen az *életrajzi bibliográfiák* tűnnek ki nagy számukkal (Darwin, Dózsa, Engels, Erdei Ferenc, Gagarin, Galilei, Gramsci, Kepler, Lenin, Liebknecht és Rosa Luxemburg, Lukács György, Marx, Michelangelo, Thälmann stb. — az írókat itt nem említve), ezek főleg évfordulókra koncentrálva a legkülönbözőbb tudományterületek életműveit tekintik át.

Az ilyen típusú kiadványok egy része átmenetet képez a bibliográfia és a biográfia között, ennél pedig az emlékkönyv felé nyitottak a műfaji határok (az utóbbi műfaj legértékesebb darabjai a Tolsztoj-, Krúdy- vagy a Szabó Ervin-emlékkönyv). Mindezen típusok gerincét azonban a bibliográfia adja.

Közismertek a szakmai-módszertani, valamint az olvasók számára szerkesztett sorozatok is. Ezek nagy előnye, hogy könnyen tervezhetők, s egy-egy témakört módszeresen feltárnak. A gyorsan változó olvasói igények kielégítését azonban nehezen lehet megtervezni. Ez a magyarázata annak, hogy az általános jellegű sorozatok az utóbbi időben kevesebb szerepet játszanak. (A bibliográfiai osztály gondozásában jelenleg csak a *Mai magyar költők* jelenik meg rendszeresen, a többi sorozat — legálábbis átmenetileg — szünetel.)

A periodikus kiadványok között az *Irodalomtörténeti tanulmánykötetek és folyóiratok analitikus bibliográfiai kartotékjai* című, 1963-ban indított vállalkozás a legjelentősebb, ez játszik legnagyobb szerepet a vidéki könyvtárak folyamatos tájékoztatásában. A helytelenül, a valóságos funkcióját leszűkítve „recenzió-katalógusnak” is nevezett cédulákból több száz könyvtárban szerkesztenek katalógust. (Mégfontolandó, hogy ezt a rendkívül hasznos, sokat ígérő vállalkozást nem kellene-e a figyelt folyóiratok körének további bővítése, valamint más könyvtárak bevonása révén általános közművelődési cikk-katalógussá fejleszteni. Ezt a tevékenységet jelenleg rendszertelenül, több intézmény párhuzamosan folytatja, s nem teljesen tisztázott a Magyar Folyóiratok Repertóriumának, a 100 lap — 200 cikknek, a különböző dokumentációs szemléknek és bibliográfiai szolgáltatásoknak a profilja.)

A többi időszaki termék sorában sajátos feladatot lát el az olvasószolgálat Tájékoztatója: a legrangosabb külföldi szociológiai folyóiratok tartalomjegyzékét nyújtja a kutatóknak. Hasonló az Újonnán érkezett külföldi szociológiai művek jegyzéke is.

A Szabó Ervin Könyvtár a bibliográfia szerkesztés területén elsősorban ezekkel a műfajokkal vált ismertté. Rajtuk kívül azonban egyéb jellegű kiadványai is voltak. Így például közvetlenül használható, lexikonszerű adattartat is kiadtak (Az utcák őrzik emléküket, 1963); folyóiratrepertóriumot (A Nagyvilág hét esztendeje, 1963), füzet-, illetve kötetkatalógust (A mi könyveink, 1960, 1965; Műszaki tárgyszókatalógus, 1967; Tárgyszókatalógus a gyermekkönyvtárak kézikönyvtárához, 1967), szemelvénygyűjteményt, diafilm-jegyzéket, ajánló plakátot, leporellót, képgyűjteményt (Így végződött... 1965, 1970) stb. egyaránt jelentettek meg.

Tematikai megoszlás

A Szabó Ervin Könyvtár — amellet, hogy fiókjaival együtt legnagyobb közművelődési könyvtárunk — szakkönyvtári feladatokat is ellát: a (tájan értelmezett) szociológia, valamint Budapest helyismeretének irodalmát gyűjti és tárja fel nagy figyelemmel. Emellet módszertani tevékenysége is kiterjedt (kiadványainak több mint 40 százaléka a könyvtári szakirodalom), amit a hálózat nagysága, a sajátos hálózati problémák, az apparátus dolgozóinak továbbképzése és szakirodalmi ambíciói egyaránt indokolnak.

A szakmai kiadványokkal, amelyek széles tematikát ölelnek fel, ezen a helyen nem foglalkozunk, mivel ezek általában szöveges összefoglalók, tanulmányok, értékelések, s bibliográfiáik szakirodalmi hivatkozások.

A társadalomtudományi kiadványok legnagyobb része (mintegy 70 százaléka) történelmi, illetve munkásmozgalmi témájú. (Ez egyrészt a könyvtár munkásmozgalmi hagyományából, másrészt művelődéspolitikai szerepéből következik.) Az időszzerű politikai kérdésekkel (pl. újfasiszta veszély, vietnami háború, szocialista demokratizmus, gyarmati felszabadító mozgalom, pártkongresszusok, választások) foglalkozó kiadványok is nagy számban fordulnak elő. Ezzel szemben a szociológia mint tudomány nem kellően feltárt: a már említett periodikus tájékoztatókon és résztémákat feltáró pároldalas kis bibliográfiákon kívül csak *A magyar szociológiai irodalom bibliográfiáját* (1970—) említhetjük, mint — szerkezeti hiányosságai ellenére is — igényes, a tudományos kutatást szolgáló vállalkozást. (Az elmaradás oka a szociológiai szakkönyvtári feladatok késői megfogalmazása.)

A helytörténet is igen kis hányadát teszi ki a könyvtár kiadványainak. A Budapest Gyűjtemény azonban rendelkezik egy nagyszabású alpművel: a 6 kötetes *Budapest történetének bibliográfiája* (1963—1969) hosszú évekre a helytörténeti kutatás első számú segédeszköze, alapvető forrása lesz. (Meg kell jegyezni, hogy a munkásmozgalmi és a könyvtártörténeti kiadványok egy része is helyi vonatkozású, a Budapest Gyűjteményben készült — pl. Az utcák őrzik emléküket, 1963; Budapest munkásmozgalmának válogatott irodalma, 1965 —, s ezekkel együtt viszonylag jól fel van tárva Budapest múltjának irodalma.)

A szakkönyvtári és módszertani profilon kívül a bibliográfiának csaknem felét az irodalommal kapcsolatos művek teszik ki. Az irodalmi sorozatok (A világirodalom klasszikusai; Írói arcképvázlatok; Mai magyar költők) is kifejezik a világirodalom módszeres bibliográfiai feltárásának s a nagy alkotói életművek kiemelésének szándékát. A különböző nemzeti irodalmakról (angol, német, orosz, illetve szovjet, latin-amerikai, lengyel, román, bolgár, cseh, szlovák, finn stb.) és az általános irodalmi témákról egyaránt több bibliográfiát adtak ki (A humor mesterei, 1956; A kaland mesterei, 1958; A világtörténelem regényekben; Szerelem, házasság, család a világirodalom regényeiben, 1960; Utópisztikus, tudományos-fantasztikus művek bibliográfiája, 1970 stb.). A biobibliográfiák és az emlékkönyvek sok értékes író és költő munkásságára kiterjedtek (Andersen-Nexó, Brecht, Dosztojevszkij, Gorkij, Hemingway, Mark Twain, Molière, Neruda, Pausztovszkij, Solohov, Stendhal, Tolsztoj stb.). Gondot fordítanak a mai magyar irodalom feltárására is. Az egyes alkotók személyi bibliográfiáin kívül (Benjámín László, Devecseri Gábor, Fábry Zoltán, Garai Gábor, Illés Béla, Juhász Ferenc, Simon István, Szabó Pál, Váci Mihály, Veres Péter) a Huszonöt év magyar prózája (1970) c. összefoglalásról kell megemlíkezni, amely olvasóknak, könyvtárosoknak és tanároknak egyformán hasznos segédeszköze.

Ami a „vegyes” — a szakmai, szakkönyvtári és irodalmi jellegű kiadványokon kívüli — termést illeti, azt változatosnak, talán a kelleténél is szerteágazóbnak érezzük. (Néhány téma, amelyről önálló bibliográfia jelent meg: antropológia, barlangkutatás, csillagászat, egészségügy, építészet, esztétika, etika, fizika, földrajz, képzőművészet, közlekedés, tudománytörténet, úrkutatás, zeneművészet...) A Szabó Ervin Könyvtár ezekben a témakörökben is létrehozott a maguk nemében átlagon felüli kiadványokat (A muzsika világában, 1965; A természet világában, 1965; A jó egészség könyvei, 1964 stb.), az ilyen széles körű kiadói tevékenység további kibontakozása elé azonban gátat emelnek az adott anyagi és személyi körülmények. (A könyv-

tárközi együttműködés és ezzel együtt a könyvtárak megbízható és ésszerű profilozása sokat segítené a helyzetet. Ezekről a kérdésekről cikkünk második részében szólunk.)

Korábban szinte teljesen hiányoztak a gyermekeknek szóló ajánló bibliográfiák. Az utóbbi 5—6 évben örvendetes változás következett be ezen a területen. (Tárgyszó-katalógus a gyermekkönyvtárak kézikönyvtárához; Irodalomjegyzék az úttörő próba-füzetekhez; Az Októberi Szocialista Forradalom; Ötven év és mai életünk gyermek-szemmel stb.) Ez a fejlődés azonban mind mennyiségileg, mind tematikailag meg-lehetősen egyenetlen.

Módszertani kísérletek

A Szabó Ervin Könyvtár kiterjedt kiadói tevékenysége megkívánta az eredeti ötletek, egyéni megoldások kipróbálását. Emellett a kiadványműfajok hazai kialakí-tása s a hazai hagyományok felélesztése, felfrissítése a kiadványszerkesztés módszer-tanának fejlődéséhez is hozzájárult.

A fővárosi könyvtár egyik haladó hagyománya volt az olvasókat legközelebről érintő *témák* feltárása. A hagyományokat hosszú szünet után folytató, olyan szocioló-giai-társadalmi bibliográfiákon kívül, mint a lakáskérdéssel, a nők körülményeivel, a munkásosztály helyzetével foglalkozók, a Szabó Ervin Könyvtár alkalmazta először azokat a néhányoldalas bibliográfiai rölapokat, amelyeket fontosabb évfordulókkal (pl. 400 éve született Johannes Kepler csillagász... 1971), aktuális külpolitikai esemé-nyekkel (Vádoljuk az imperializmust! 1966), irodalmi díjak odaitélésével (Pablo Neruda Nobel-díjas, 1971) vagy neves személyek elhalálózásával (Meghalt Pausztovsz-kij, 1968) kapcsolatban adtak ki — rendkívül rövid idő alatt.

A könyvtárra különösen jellemző, hogy az egyéb társadalmi igényekre is gyorsan reagál. Így bibliográfiát jelentetett meg a József Attila olvasómozgalomhoz, a Kell a jó könyv pályázathoz, filmpályázathoz (Hétköznapi fasizmus, 1966), középiskolai tanulmányi versenyekhez, iskolai tantervekhez, kötelező olvasmányokhoz stb.

A lehetséges témák választékát bővítette az Elfelejtett könyvek sorozat (1960—1962), amely a különböző okoknál fogva elhanyagolt, raktárak mélyén porosodó, mind-amellett értékes műveket népszerűsítette.

Hogy a kiadványokat minél *gyorsabban* kézbe adhassák, többször éltek a külön-lenyomat, illetve a xerox-másolat készítésének lehetőségével. A Meghalt Pausztovsz-kij c. rölap például a Gorkijtól napjainkig (1967) c. terjedelmes bibliográfiának az íróra vonatkozó részét tartalmazta. Geréb László 1951-ben nyomdában előállított, s té-májának jellegénél fogva nem avuló bibliográfiáját xerox-másolatban húsz évvel ké-sőbb újra kiadták. Az olvasószolgálat sokszorosított Tájékoztató c. periodikájának újí-tása: a külföldi folyóiratok tartalomjegyzégeit kifényképezik. Ezzel az egyszerű eljá-rással a legrövidebbre csökken az átfutási idő, lényegesen megnő a közvetített infor-máció értéke, felhasználhatósága. (Ilyen körülmények között azonban nem adhatnak címfordítást, amit minden dokumentációs kiadványtól elvárhatunk, s ez lerontja az eljárás előnyeit. Hasonlóan megoldhatatlan a tartalmi visszakeresés is. A xerox-másolat elsősorban a magyar nyelvű tartalomjegyzékek vagy szemelvények kifény-képezésére volna alkalmas.)

A fénymásoló berendezések felhasználása egyszerűbbé és olcsóbbá teszi a mun-kát — feltéve, ha az anyag jellege módon ad rá. De ezenkívül érdekes *tartalmi hatá-sok* is elérhetők velük. A Szép könyvek a természetről (1961) c. ajánló album páros oldalain az ismertetett könyvek egy-egy figyelemkeltő részletét láthatjuk xerox-másolatban. Az eredetihez minden tekintetben hasonló illusztrációk, képaláírások, a nyomtatott és tördelt szöveg sajátos hangulatot árasztanak, ösztönöznek az eredeti művek kézbe vételére. (Kár, hogy a sokszorosítás minősége gyenge, s a színeket sem szerencsésen választották meg.)

A *sokoldalúságra* törekvés jeleit látjuk abban, hogy az Ismeretterjesztő irodalom a Szovjetunióról (1966) c. bibliográfia anyagának javát cédulakatalógus formában is sokszorosították. (Ezúttal nem használták ki ennek a formának a lényegi előnyét, a kartonok cserélhetőségét, amire a katalógusként szolgáló „analitikus bibliográfiai kar-totékok” a jó példa.)

A bibliográfiák *használhatóságának* fokozására különben a könyvtár szinte min-den elképzelhető fogást felhasznál. Bibliográfiai nemcsak könyvekre és egyéb írásos dokumentumokra hívják fel a figyelmet, hanem a témába vágó, illetve a tárgyal-t személlyel kapcsolatba hozható képekre, szobrokra, emlékművekre, utcákra, terekre, iskolákra, múzeumokra, emlékversenyekre, filmekre, színdarabokra és hanglemezekre is. Gyakran feltűntetik a felolvasásra alkalmas részleteket. Minden egyéb érdekes összefüggésre is ügyelnek: több kiadványt kiemeli a magyar vonatkozásokat (A Párizsi Kommün, 1971; A Szovjetunió története, 1967; Gorkij, 1968 stb.). A kéregcsónaktól az úrhajóig (1968) c. összeállítás a fontosabb találmányokat is felsorolja. A Tolsztoj-

emlékkönyv (1962) egyik fejezetének élén megtaláljuk a kortárs írók nevét és születési, halálozási dátumait. A *Gorkij*-bibliográfia „Ki kicsoda Gorkijnál?” c. fejezete az író műveiben előforduló személyeket, illetve saját novella- és regényhőseit mutatja be. Az Északi csillagok alatt (1964) a nyelvtanulásra alkalmas könyveket, szótárakat is megemlíti. Néhány kiadványban az alkalomhoz illő mellékleteket, függelékeket találunk (pl. a Csillagosok, katonák — 1967) a hasonló című Jancsó—Hernádi-film forgatókönyvéből idéz). Helyeselhető, hogy az írói arcképek, bibliográfiák egy-egy fejezetét az író aforisztikus gondolatainak szentelik (bár könyvtári kiadványoktól el lehetne várni, hogy az idézet forrását is megjelöljék). Mindezek a fogások kitágítják a hagyományos bibliográfia kereteit, lehetővé teszik a mélyebb és sokoldalúbb tájékozódást, művelődést, s valamiféle univerzális „információ-kalauz”, közművelődési dokumentáció szerepét töltik be.

Az *annotációk* színvonala változó, sok az iskolás, sablonos megfogalmazás is, de többségük megfelel céljának, és ez a „termelés” méreteit tekintve nem lebecsülendő tény. Az annotációk esetenként a művek különböző kiadásait is felsorolják (pl. Cromwelltől Napóleorig, 1966), kimondatlanul annak alapján, hogy a bibliográfia elsősorban nem kiadások, hanem művek feltárására hivatott. Néha a művek eltérő visszhangjára is utalnak (pl. Száz könyv a magyar történelemről, 1965). Több bibliográfia „annotációja” szöveges ismertetés helyett teljes vagy válogatott tartalomjegyzéket ad, lapszámmal együtt, s ez gyorsabbá teszi a visszakeresést.

Szemelvényeket is gyakran felhasználnak: költők bibliográfiájában verseket közölnek, más esetben (Csillagosok, katonák) minden mű annotációját jól kiválasztott szemelvény egészíti ki, fokozva az ajánlás hatékonyságát.

A kiadványok *címválasztását* — beleértve az alcímeket és fejezetcímeket is — az irodalmi idézetek felhasználására való törekvés jellemzi (pl. A tűz csiholói; „Robogj föl láznak ifjú serege”; „Madrid határán”; „Legyetek éberek!”), illetve a más forrásból már ismeretes kifejezések gyakori alkalmazása (Vádoljuk az imperializmust!; Négy évszak; Ki kicsoda Gorkijnál?; 77 könyv csak fiataloknak). Ezeknek van bizonyonzerjük (nem véletlen, hogy a kereskedelmi reklám is előszeretettel alkalmazza őket), de sok esetben körülményesnek, mesterkéltnek tűnnek — különösen a tájékoztató kiadványban.

A bibliográfiák *szerkezete* szempontjából érdekes a *Történelem—forradalom* (1969) című, amely megfelelően részletezett, analizált anyagát a margón kiemelten jelzett történelmi események rendjében sorolja fel.

Dicsérni lehet a kiadványok nagy részének izléses *címlapját* és *formátumát*. Sok közülük a könyvekéhez hasonló hatást kelt a polcon (A muzsika világában; Bertolt Brecht; Gorkij; Afrika; Történelem — forradalom. A rotával sokszorosítottak közül pedig: A Párizsi Kommün; Antonio Gramsci; Ernest Hemingway.) A belső megoldások már kevésbé igényesek, de az illusztrációk alkalmazása terén is vannak jó ötletek. A Tavasz szél (1962) c. irodalmi bibliográfiát például a benne ajánlott regények, novellák filmváltozatainak jelenetei illusztrálják.

(Folytatjuk.)

M á n d y G á b o r

HORTOBÁGY MELLYÉKE címmel újabb költői antológia jelent meg Debrecenben. Bizonyára emlékeznek rá olvasóink, hogy Bozóky Éva márciusi számunkban két debreceni antológiát mutatott be. Ezek egyike, a Bényei József által szerkesztett *Egyet lép az ősi város című kötet gazdag tárháza a Tiszántúl fővárosát ábrázoló klasszikus és mai költői alkotásoknak. Nos, a Hortobágy mellyéke, amelyet ugyancsak Bényei József szerkesztett, ennek a városi antológiának testvérpárja: a hajdú-bihari táj költői névjegye.*

Sajnáljuk, hogy a város költészetének antológiáját első örömmünkben sietve ismertettük, nem tudván róla, hogy hamarosan megjelenik szerves tartozéka, megyei párja is. A kettő ugyanis együtt alkot egy egészet, megörökítvén városnak és vidéknek fejét és törzsét úgy, ahogy költői látták. Méltó kulturális tett volt a városi és a megyei tanácstól, hogy összekapcsoltan adta ki a két pompás könyvet. Igaza van a szerkesztőnek: bennünk, olvasókban is „megrendült tiszteletet” ébreszt a tájnak ez a költői gazdagsága. S követésre méltó példát is ad szellemi rangjukra adó városoknak. (pr)

A könyvekben olyan igazságokat találsz, amelyeket barátaid nem mertek elmondani.

Demokritosz

Miért kiváló a mezőberényi könyvtár?

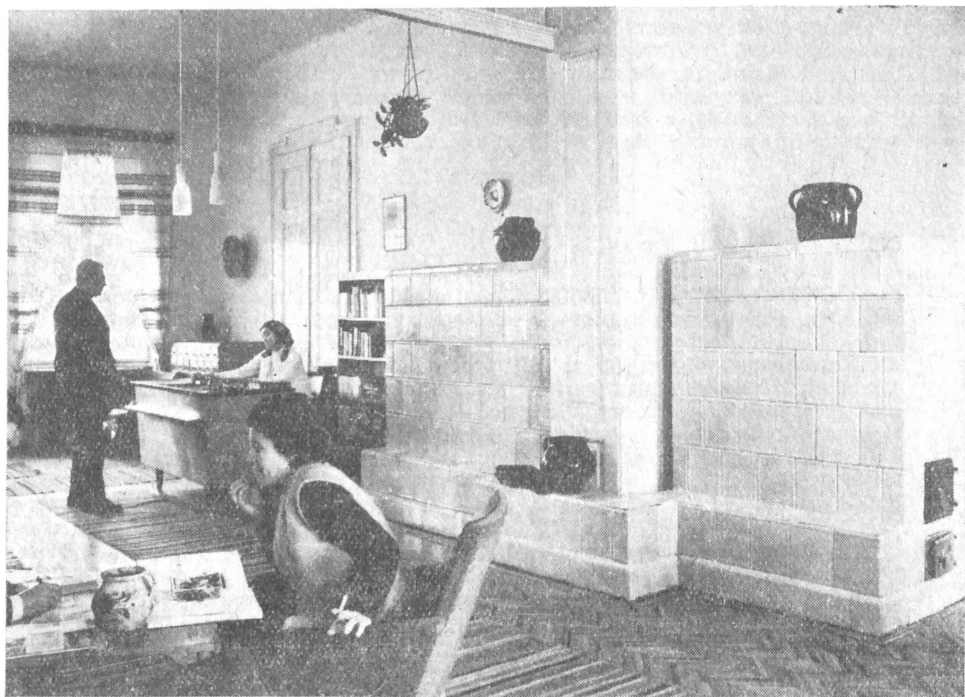
Kérdésemre ezt válaszolta a Békés megyei Könyvtár igazgatója: „Mert évek óta egyenletesen jó teljesítményt nyújt, olvasótábora állandó, forgalma rendkívül nagy. Nem látványos eredmények elérésére fordítja figyelmét, hanem a szorgalmas, minden részletre kiterjedő könyvtári aprómunkára, ami megfogja és meg is tartja az olvasót. *Maradéktalanul teljesíti egy 10 000 lakosú település könyvtári feladatait.* Ezt a tanács méltányolja is: sokat törődik vele, és lehetőségei szerint évről évre bővíti. A könyvtár ma négy helyiségből és előtérből áll, külön gyermekrészlege is van. Állománya jól válogatott, kézikönyvtára komplett, katalógusa jó, 75 újságját, folyóiratát szépen gondozza. A tanács vezetői teljesen tájékozottak a könyvtár ügyeiben, az elnök minden rendezvényen ott van. Berénybe szívesen viszünk ki író, költő, közéleti személyiséget. *Soha senkit nem ért ott csalódás.* A könyvtárosok óslakosok, a falu élete nem ismeretlen előttük, ahhoz szabják tevékenységüket.”

Megkérdeztem a hálózati csoport vezetőjét is, ő így felelt: „A szürke, jelentéktelen külsejű, öreg kultúrotthon-épü-

let emeletén levő könyvtár *otthonosságban és szépségben a maximumot nyújtja* az olvasónak. Mindenki úgy megy el e könyvtárból, hogy oda érdemes visszatérnie. Sok könyvtáros csak lóg, de lelkesedését nem tudja átvinni a mindennapos tevékenységbe. A könyvtár vezetőjét, *dr. Valentinyi Károlynét* viszont az jellemzi, hogy elképzeléseit mindig meg tudja valósítani, azokat a gyakorlat próbája igazolja. Minden dolga szakszerű, a katalógusépítésben is az élen áll. Az állományellenőrzés náluk nem talál hiányt. A könyvtár a propagandában is, de általában valamennyi munkaterületen igényes, tömegkapcsolatai példásak, a művelődési ház és a könyvtár viszonya kitűnő, sok tevékenységük épp az együttélésből következik, s a könyvtár munkája jól illeszkedik a művelődési házába. A könyvtárvezetőhöz a legnagyobb bizalommal fordulnak a középiskolai diákok is. Ő pedig segít nekik: ha kell, az anyaggyűjtéshez adott támogatással, ha kell, a szakkörök fölött vállalt védnökséggel.”

A könyvtár gazdájának, *Siklósi Ferenc* községi tanácselnöknek válasza:

„12 000 lakosú községünkben 2160 ol-

A Mezőberényi Községi Könyvtár felnőtt kölcsönzője

Lipták Pál Kossuth-díjas megyei könyvtárigazgató beszélget a mezőberényi könyvtár legidősebb olvasójával, a 85 éves Pauló Györggyel (MTI Fotó — Kunkovács László felvételei)

vasó látogatja a könyvtárt, a forgalom évek óta 72 000 kötetten felül van. Az élénk olvasókedv láttán szívesen áldozunk a könyvtárra szinte erőnkön felül is, mert tudjuk, hogy a könyvtárra költött minden fillér jól kamatozik: a nagyobb műveltség, az érdeklődő emberek számának gyarapodása nemcsak az igényeket növeli, hanem a közérdek iránti fogékonyságot is, és az érdeklődő emberekkel könnyebb szót érteni a köz- és magánügyekben egyaránt.

Mi ezzel az intézményünkkel még sohasem égtünk le, sohasem vallottunk szégyent, ellenkezőleg: mindig számíthatunk rá. Ezért fejlesztjük minden évben valamilyen területen. Bár a művelődési ház is kicsi, a könyvtárat többször bővítettük, legutóbb például saját helyiséget kaptak a gyerekek, külön előtérrel. A nyikorgó padlót parkettára cseréltük ki. Községünk jövőre ünnepli újratelepítésének 250. évfordulóját. Ebből az alkalomból megírjuk történetét; egyik részét én állítom össze. Mint a könyvtár olvasója, tudtam arról a segítségről, amit a nagy könyvtárak a könyvtárközi kölcsönzéssel nyújtanak a kisebbek olvasóinak. Ilyen vonatkozásban is jónak tartom könyvtárunkat, mert több forrásmunkát szerzett be számomra a készülő községtörténet-

hez, főiskolai tanulmányaim idején pedig segítette felkészülésemet.”

Szolíd, céltudatos munka

Az elmondottakat hadd egészítsem ki saját véleményemmel: A könyvtár a tisztaságnak és az otthonosságnak olyan levegőjét árasztja, amely valamennyi látogatóját, olvasóját tartósan megragadja. Amikor Kollányi Agoston a „Nyitott könyvek” c. film elkészítése kapcsán először látta, azonnal úgy döntött, hogy „itt forgatni kell”, s vissza is tért csoportjával, noha a nyikorgó padló miatt hangos felvételeket nem tudott készíteni. (Azóta az egyébként gondosan ápoltt, öreg hajópadlót a tanács parkettára cseréltette ki, s a könyvtárra épp az a jellemző, hogy még ennek az egy hónapig tartó munkának az idején sem függesztette fel a kölcsönzést.) Érthető, hogy a helybelieknek még nagyobb élményt és vonzást jelent ez a nagyon kellemes intézmény: még a nehezen mozduló tanyai emberek közül is 200 olvasója van. Az olvasók többsége igen szívesen és gyakran keresi fel, ebből adódik a nagy, 32 kötetes évi kötetforgalmi átlag. Jellemző, hogy a könyvtár legidősebb olvasóját, a 85 éves Pauló Györggy tsz-nyugdíjast mindkét alkalommal ott találtam, amikor két éven belül

kétszer megfordultam a könyvtárban. Véletlen is lehetett, de inkább az olvasó gyakori látogatásaival magyarázható ez a találkozás.

A könyvtár nagy népszerűségét színvonalas rendezvényei is emelik. A művelődési házzal közösen szervezett író-olvasó találkozók és az ún. „versbarátok klubjá”-nak rendezvényei az utóbbi években olyan neves írók, művészek, publicisták részvételével zajlottak le, mint *Csoóri Sándor*, *Cseres Tibor*, *Pálfy József*, *Jancsó Adrién*, *Surányi Ibolya*, *Bodor Tibor*, *Keres Emil*, *Mensáros László*. Az 1971/72-es program szintén színvonalas: a magyar irodalom gyöngyszemei c. sorozatban látogatásunkig már két előadóművész, *Jancsó Adrién*, illetve *Surányi Ibolya* estjét rendezték meg. Ki kell emelni a más intézményeknek, szervezeteknek nyújtott segítséget is: a gimnázium irodalmi érettségi tételeihez készített bibliográfiákat, a különböző ifjúsági és felnőtt vetélkedők könyvtári támogatását, a nőtanács tevékenységének segítségét, a „Kell a jó könyv” pályázat népszerűsítését stb., stb.

Hol lehetne még magasabbra lépni?

Mi az, amiben a könyvtár fejlesztésre szorul, függetlenül attól, hogy ismét meg akarja-e szerezni a „kiváló” címet vagy sem? Alapterülete az évenkénti növelés ellenére sem haladja meg a 210 m²-et. Bár a könyvtár egyáltalán nem tűnik zsúfoltnak (l. fényképeinket), máris zavarja munkáját a szűk raktározási lehetőség.

Beszerzési keretét szintén növelni kellene, hogy meg lehessen alapozni zenei részlegét, amely jól kiegészíthetné a házban működő zeneiskola oktatómunkáját. (Békés megyében sokkal kisebb településeken is található már zenei gyűjtemény.) A *Petőfi emlékével* kapcsolatban különösen fontos szerepet játszhat a könyvtár; hisz a mai Magyarország területén Mezőberény volt az utolsó huzamosabb tartózkodási helye a halálba induló költőnek. A könyvtár eddig azért nem foglalkozott Petőfi-dokumentumok gyűjtésével, mert van a községben egy Petőfikutató: *dr. Irányi István* tanár, aki szinte egész életét a költővel kapcsolatos kutatómunkára tette fel. Véleményünk szerint azonban a könyvtárnak is kötelessége a Petőfi-hagyományok ápolása, bizonyos kiadványok, dokumentumok gyűjtése. A zárt magángyűjtemény nem pótolja a könyvtár széles körű ismeretterjesztő tevékenységét, melyben az olvasás és a szemléltetés egyaránt helyet kaphat. Ezért gyűjtsön és mutasson be Petőfikiadásokat, a költő és a vidék kapcsolatát dokumentáló nyomtatványokat, képeket, hasonmásokat. Talán egy szerény emlékszóbat is felállíthatna állandó kiállítás céljára — esetleg a létesítendő zenei részleggel közös elhelyezésben — a volt gyermekrészleg helyén. *A Petőfi-hagyományok ápolását tekintse úgy, mint helyismereti munkájának fő feladatát.* A helyismereti tevékenység vállalása elől ugyanis ilyen nagy község ilyen kitűnő könyvtára ma már nem térhet ki.

Gerő Gyula

Áttekintés a közművelődési könyvtári híradókról

Ha a mai közművelődési könyvtári hálózati híradók eredetét nyomozzuk, az ötvenes évek közepéig kell visszamennünk az időben. A szálak az 1955-ös felszabadulási évfordulóhoz vezetnek: a könyvtárak felszabadulási versenyének sikere érdekében születtek meg az első megyei könyvtári versenyhíradók. Formájuk eleinte a felajánlásokat, híreket, beszámolókat közzétevő terjedelmesebb körlevél volt, a versenyidőszak végén azonban a mai könyvtári híradókhöz hasonló, „folyóirat”-formájú, tagolású és tartalmú, gondosan szerkesztett, nyomtatott tájékoztatók is feltűntek. Mivel ezek az általában *megyei* kiadású versenyhíradók igen jól betöltötték a „kollektív szervező és kollektív propagandista” szerepét, közülük néhány még évekkel a felszabadulási verseny befejezése után is megjelent.

A híradók megújulása az ötvenes-hatvanas évtized fordulójára esik. Ebben az időben zajlott le a falusi letéti könyvtárak tanácsi kezelésbe adása, s az átadással járó tudni- és tennivalók sokaságával a könyvtárosokon kívül az új gazdákat, a tanácsokat is meg kellett ismertetni, s népszerűsíteni a másutt elért eredmények lelkesítő tényeit, illetve fórumot teremteni a legjobb tapasztalatainak. Ugyanezekre az évekre esik a könyvbarát-mozgalom első, lendületes korszaka is, amely nagy erőket mozgalt meg a falusi könyvtárak érdekében. A könyvtárügyben és a könyvtárügyért tett szakmai, illetve társadalmi lépéseket és tapasztalatokat regisztrálni, értékelni és elterjeszteni kellett, s az utóbbi célból a lehető legközelebb kerülni a munka fő terheit viselő kis könyvtárakhoz. Érthető tehát, hogy a második korszak fő híradótípusa a *járás*i híradó lett.

Különösen a kisközséges megyékben felelt meg kitűnően a járási híradó annak a célnak, hogy feloldja a tiszteletdíjas könyvtárosok elszigeteltségét, részletekbe menő módszertani eligazításokat nyújtson számukra, a lehető legaprólékosabban közölje statisztikai adatairaikat, életjelt adjon róluk akár híradásaik, akár csupán helyi érdekű beszámolóik közlése révén (ezek egy részét már a megyei könyvtári híradó is túl lokálisnak minősítette volna), megszólaltassa fenntartóikat, és ezáltal érdekelte tegye őket a könyvtárügyben stb. Másrészt a járási könyvtárak jelentősége is megnövekedett abban az időben: a megyei irányítás rajtuk keresztül kezdett érvényesülni.

A járási híradók sorát a Bódvavölgyi Könyvtáros (Edelény) nyitotta meg 1959-ben, de a legrendszeresebben megjelenő és legtartalmasabb híradókat Somogy megye adta ki (1960-ban Kaposvár, Nagyatád, Fonyód, Siófok, Tab; 1961-ben Csurgó; 1962-ben Marcali), országosan pedig csaknem minden megyében — különösen a kisközségesekben — feltűnt e híradótípus. Mivel a stencilezett járási híradók gyorsaságával a nehezkesebb, nyomdai vagy igényesebb rotaprint-sokszorosítással előállított megyei híradók nem versenyezhettek, sokáig úgy látszott, hogy a járási híradó lesz a hálózati híradók uralkodó fajtája. A Könyvtáros is elsősorban ezeket karolta fel, és fenntartásukra, illetve elterjesztésükre ösztönzött cikkeiben, szemléiben, valamint a járási híradókból átvett írások közzétételével is. Akkoriban a központi híradók fenntartása csak a csekély számú településsel rendelkező megyék (pl. Fejér, Komárom, Békés, Csongrád), a nagy tájegységeket egyesítő megyék (Borsod, Pest), valamint a nagy városi hálózatok (Budapest, Szeged) esetében látszott indokoltnak.

A hatvanas évek végén megkezdődött közigazgatási átszervezés alaposan megváltoztatta a községi híradók „hinterlandját” is. Sok járás megszűnt, megkezdődött a kistelepülések körzetekbe szervezése, megváltozott a városok jogállása, végül megszűntek a járási tanácsok is. A megyei és a községi irányítás közbülső láncszeme kiesett. Ezzel a döntési jogkörök közelebb kerültek a könyvtári élet történéseinek színteréhez, viszont olyan veszély támadt, hogy a könyvtártól való távolság növekedésével a szakmai elgondolások központi áramköréből is kieshetnek az intézmények. Ma ismét a kis könyvtári egységek elszigetelődésének veszélye fenyeget, s általában a könyvtári hálózatok összetartó kapcsainak meglazulása. Épp ezért növekedett meg az integrálódás és a szakmai irányítás olyan fontos eszközének szerepe, mint amilyen a jól szerkesztett központi hálózati híradó lehet.

Az említett változásokra a hálózati híradókat kiadó könyvtárak a fejlődésnek megfelelően reagáltak: A járási híradók — amelyeknek szerkesztése, előállítása e csekély létszámú könyvtáraktól egyébként is túl nagy áldozatot követelt — nagy része megszűnt, s ma már csak a tapolcai, a marcali és az encsi (Borsod m.) járás híradója jelenik meg rendszeresen, noha Veszprém és Somogy megyében megyei híradó is készül. Hasonló okokból sorvadtak el az a néhány szakszervezeti hálózati híradó is, amelyet a szakmai (Építők, Orvosegységügyi) és a megyei szakmaközi (Tolna, Heves) központi könyvtárak adtak ki 1965 és 1968 között.

A Könyvtáros c. folyóirat megindulásának 20. évfordulója alkalmából tartott ünnepi szerkesztő bizottsági értekezleten, Csokonayavisonán elhangzott javaslat alapján olyan határozat született, hogy a Könyvtáros a Művelődésügyi Minisztérium és a Könyvtartudományi és Módszertani Központ segítségével hívja össze tanácskozássra a megyék képviselőit, illetve a már meglévő könyvtári híradók szerkesztőit, s velük együtt vitassa meg a híradók kiadásával, szerkesztésével, felhasználásával és fejlesztésével összefüggő időszerű kérdéseket. A megbeszélésre a Pest megyei Könyvtár rendezésében, 1972. június 16-án, lapzárta után került sor Leányfalun. A tanácskozást legközelebbi számunkban ismertetjük.

G. Gy.

TANULMÁNYI KIRÁNDULÁSON vett részt májusban a jó nevű fővárosi gimnázium egyik osztálya, s a csoport Fertőd, Sopron, Kőszeg, Szombathely római kori, román, gót, renaissance, barokk és klasszicista műemlékeinek megtekintése után befejezésül egy modern intézménybe is ellátogatott: a szombathelyi Berzsényi Dániel Megyei Könyvtárba. Mivel a gimnáziumnak van szabadpolcos könyvtára és olvasó szobája, a diákok hamar tájékozódtak a pompás új könyvtár termében és otthonosan ismerkedtek szolgáltatásaival. Különösen a zenehallgató terem kötötte le érdeklődésüket. Sajnálják is, hogy — kevés idejük lévén — hamarosan útra kellett indulniok. A könyvtárt elhagyva egy mondatban fejezték ki véleményüket: miért nincs ilyen Pesten is?

Utóhang az Akadémiai Könyvtár épülettervéhez

Amennyi nyilvános vita, könyvtári és építészeti szakmai konzultáció, közvélemény megnyilvánulás — mint például a homlokzati tervek nyilvános bírálatra bocsátása —, sajtófigyelem kísérte az Akadémiai Könyvtár Roosevelt térre tervezett új épületének sorsát, annyira szinte visszhang nélkül került le a napirendről. Sem az MTA 1971. évi közgyűlésének dokumentumai, sem a III. könyvtárügyi konferencia közleményei között még csak utalás sem történt rá, hogy ilyen terv volt. Ennek lezárását a Magyar Tudomány 1969. évi 9. számában lakonikus közlemény adta hírül: Az elnökség június 24-i ülésén... Tudomásul vette az Akadémiai Könyvtár tervezési munkáinak felfüggesztését.

Bizonyosság tehát: a közelinek vélt lehetőség, hogy újabb „Gondolatok a könyvtárban” vers szülessen az Akadémiai Könyvtár ihletésére, elhalt. Az Akadémia „elnökségi hírei” között is néhány-szavas mondat adta tudtul az egyik legjelentősebb magyar kulturális és tudományos s egyben akadémiai beruházás sorsát.

A sajtó, a nyilatkozatok, a különféle közlemények furcsa módon már 1968-ban és 1969 első felében úgy emlékeztek meg a Duna part rendezéséről, a volt Lloyd palota telkének beépítéséről, mintha másról, mint szálloda- vagy irodaépületről soha nem is lett volna szó. Mintha az előző években nem jelentek volna meg hírek, cikkek, nyilatkozatok, makettfényképek arról, „milyen lesz az új Akadémiai Könyvtár”.

Nem polémia kíván lenni e töredékes visszaemlékezés sem a sajtóval, sem a döntéssel, illetve az azt kiváltó körülményekkel. A tény — tény marad, s e körül bármiféle vita most már céltalan. Lehetséges, hogy az utókor — amelynek számára is tervezték, mint minden történetileg kialakult nagykönyvtárat — másként ítéli majd meg a Roosevelt tér beépítését, de ismétlem, ez nem vita tárgya.

Minek akkor e hattyúdal, mi értelme van írni róla? E sorok szerzője nem tagadja elfogultságát. Mint a megbukott vállalkozás egyik szervezője és szerzője, erkölcsi kötelességének érzi, hogy megemlékezze a terv elmúlásáról is — legalább a könyvtári sajtóban.

Meggyőződésem, hogy igaznak tartott ügyet — akár csupán egy létesítmény ügyét is — csak szenvedéllyel lehet előre

vinni, és hogy az új könyvtárépület terve egyáltalán 1969-ig életben volt, abban a ráció mellett nem kis szerepet játszott többeknek a jó, vagy annak vélt ügybe vetett szenvedélyes hite.

Amennyi álmodozás, hit feszült a tervekben, olyannyira szárazak maguk a tények, az adatok. Hogyan történt? Több éves előkészítő munka után mondotta ki az MTA Elnökségének 83/1965. sz. határozata, hogy az akadémiai intézetfejlesztési terv keretében meg kell valósítani a könyvtár új székházának felépítését. Az új könyvtárépület megalkotását két öt-éves tervidőszakra tervezték. 1968—1970-ben indult volna meg a kivitelezés, és a IV. ötéves terv első éveiben, 1970—1972-ben fejeződött volna be.

Az első program-vázlatoktól hosszú, műszaki-gazdasági és könyvtárosi vitákkal kísért út vezetett a részletes tervdokumentáció kidolgozásáig. A Roosevelt tér — Dorottya utca — Apáczai Csere János utca által határolt telek városképi exponáltsága több vonatkozásban is kötöttségeket okozott a beépíthetőség szempontjából, a városképi-funkcionális-gazdasági követelményeket rendkívül nehéz volt összeegyeztetni. Végül sikerült a mintegy 100 000 m³ tömegű épület tervét elfogadtatni. A 28 m magas, 9 szintes épület 4000 m² alapterületű lett volna. Fél évszázados távlatban két és félmillió könyvtári egységnek adott volna helyet. A világvizonylatban is korszerű könyvtári nagyüzem tervét viszontagságos tervezői előzmények után Cz e b e I s t v á n, a KÖZTI munkatársa dolgozta ki. Az új akadémiai könyvtárépület a magyar könyvtárépítészet eddigi legnagyobb önálló vállalkozása volt, illetve lett volna, akadémiai beruházként pedig a szegedi Biológiai Telep mellett a második legjelentékenyebb beruházása a tervidőszaknak.

Aligha volt még az Akadémiának olyan tervezett létesítménye, amellyel annyit foglalkozott, mint az új könyvtárépülettel. Az Elnökség érdeklődése kiterjedt az olvasótermek elhelyezésére, foglalkozott az épület gazdaságos kihasználásával, ismételten a városképi-homlokzati kialakítással, nyilvános kiállítás rendeztetett a pályaművekből stb. Az Akadémia állásfoglalásait olykor indulatokat sem nélkülöző heves viták kovácsolták ki, amelyek részben az Akadémián belül, részben az érdeklelt társadalmások bevonásával folytak. Az Akadémia — a legjobb akadémiai hagyományokhoz híven —

végig a legnagyobb szeretettel és törődéssel foglalkozott legrégibb intézményének új székházával. (A Könyvtár alapításának éve 1826, így mindössze egy esztendővel fiatalabb a Magyar Tudós Társaságnál, amelynek több, mint egy évszázadon át egyetlen tudományos intézménye volt.)

Végül azonban az új létesítmény költségelirányzata az eredetileg tervezett 80–100 millió forintról az építőipari árak alakulása miatt 200 millióra emelkedett és ezt a kiadást már az Akadémia nem vállalhatta. Így került sor egyéb, itt nem említett okokon kívül az új könyvtárpület megvalósításának napirendről történő levételére.

Az Akadémiai Könyvtár — másfél évszázados története során — számos és többnyire már csirájában elbukott kísérlet után e tervvel jutott a legközelebb korszerű gyűjteményeihez méltó, önálló székházának megvalósulásához. Soha ennyire kézzelfoghatónak nem látszott még az eredmény és talán soha annyi akarat, energia, fantázia nem töltődött még a kísérletekbe, erőfeszítésekbe, mint

a Roosevelttéi tervbe. Az Akadémia és könyvtárosai, építésszek és egyik-másik társhatóság szakértői valóban szívéüknek tekintették az új könyvtárpületet. És akiknek szívéjük volt, azok sajnálhatják, hogy a Lánchíd — Akadémia — Akadémiai Könyvtár történeti létesítmény-együttes nem valósult meg. Az egészséges közszellemhez az is hozzájárul, hogy egy nagyszabású és szép terv kudarcán sajnálkozni lehessen.

Nem kétséges azonban, hogy az Akadémiai Könyvtár, amely gyűjteményeivel egyidejűleg demonstrálja, hogy a magyar tudomány és kultúra mit adott a nagyvilágnak és mit kapott tőle, túljutva a kudarc megpróbáltatásán, a tudománypolitikai irányelvek szellemében működve — amelyeknek kialakításához hozzá is járult tudományszervezési dokumentációjával — és a maga sajátos eszközeivel kivevén részét azok megvalósításából, új épületének problémáját más formában újra napirendre tűzi és talán kevésbé igényes, de gazdaságilag realisabb keretekben megoldást is talál rá.

Rózsa György

a könyvtárak történetéből

„Tudományos olvasókör” 1860-ban

Sok szó esik napjainkban az olvasókörökről, éppen a Könyvtáros hasábjain látott napvilágot a felhívás, hogy „Nyomozzuk tovább a régi olvasókörök után”. Bezdán Sándor kezdeményezése (1971/6. szám) nyomán bizonyára sok ismeretlen, régi olvasókör tevékenységéről szerzünk majd tudomást.

Eddig általában csak a közművelődési olvasókörökről írtak, lényegesen kevesebbet hallhattunk a szakmai olvasói társulásokról, pedig ezek tevékenységének megismerése sem látszik érdekeltennek. Például a múlt század közepe táján Pesten *orvosi olvasókör* is alakult, illetve működött. Erről a legrégibb, de ma is megjelenő, 1857-ben alapított gyógyászati folyóirat, az „Orvosi Hetilap” egykorú tudósításában olvashatunk. Különös jelentőséget ad az olvasókörnek, hogy tagjai az orvosi szakkönyvek olvasása mellett elsősorban orvosi szaklapok tanulmányozásával, referálásával foglalkoztak.

Az Orvosi Hetilap 1862. 2. száma így adott hírt a tudományos orvosi olvasókör megalakulásáról: „A pesti közkör-

házbeli másod- és harmadorvosok közmegegyezéssel tudományos olvasókört alakítottak magok közt, melynek célja bel- és külföldi orvosi lapokat járattván, tudományunk gyarapodási mozzanatait figyelemmel kísérni, a közkórház külön beteg osztályain előforduló tanulságos esetekről egymást tudósítani, s így a kórházi gyakorlatot érdekesíteni. Célul tűzte ki továbbá az olvasókör a közkórházi egyes betegosztályok gyógműködéséről, ennek eredményeiről, s az érdekel bíró kórosetekről 'Orvosi Hetilap'-unkat s ezáltal t. olvasóinkat tudósítani. Fiatal orvos társainknak e rég óhajtott tevékenysége — az ige testté fogván válni — új lendületet adand a közkórház eddigi életének.”

Sajnos, az olvasókör további működéséről eddig még nem sikerült egyéb adatokat felderíteni. Feltételezhető, hogy a kör fiatal orvos tagjai hosszabb ideig együtt tanulmányozták a hazai és külföldi orvosi szakfolyóiratokat és könyveket.

Batári Gyula

Vizsgálódás az iskolai könyvtárak helyzetéről

Oktatás- és nevelésügyünk korszerűsítésének igénye örvendetes módon az iskolai könyvtárakat is az érdeklődés homlokterébe állította. Ennek legfontosabb dokumentuma a *Művelődésügyi Közönyben* 1971 decemberében megjelent „Irányelvek a 18 éven aluli lakosság könyvtári ellátásának javítására” c. állásfoglalás (Könyvtáros, 1972/2. sz.), mely kimondja, hogy „az oktatás korszerű igényeinek megfelelő iskolai könyvtárak fejlett rendszerére van szükség”.

A Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülésének piacutató csoportja 1970 decemberében, elsősorban a könyvszakma tájékoztatására kérdőíves felmérést végzett 64 általános iskola, 33 középiskola és 22 szakmunkásképző intézet — összesen 119 oktatási intézmény — könyvtári helyzetéről.

A minta megválasztásakor arra törekedtünk, hogy vizsgálódásunkkal — még ha az több vonatkozásban kissé el is tér a statisztika által dokumentált állapottól — az iskolai könyvtárügy jelenlegi helyzetéről jellemző és az ellentmondásokat is felmutatni képes információkat nyerjünk.

A cél az iskolai ifjúsági könyvtárak állományának mennyiségi és tartalmi elemzése és az anyagi ellátottságnak tüzetes vizsgálata volt, de minél többretű és minél pontosabb információkat igyekeztünk beszerezni az iskolai könyvtárak könyvbeszerzési gyakorlatáról, működéséről, működési feltételeiről s az iskolai könyvtárosok helyzetéről is. Vizsgálódásunk másik törekvése az volt, hogy a különböző iskolatípusok könyvtárainak állapotáról, problémáiról hiteles képet nyerjünk. Ezért a vizsgálat során feltárt jelenségeknek elsősorban iskolatípusonkénti eltérését vizsgáltuk.

Anyagi ellátottság

A felmérés az 1969/70. tanév állománygyarapítási összegéről és annak egy tanulóra jutó hányadáról iskolatípusonként lényegesen eltérő eredményeket állapított meg. Az iskolai könyvtárak helyzetét és lehetőségét — tapasztalataink szerint — az *iskolatispus pénzügyi önállósága befolyásolja*: kedvezően, ha az oktatási intézmény önálló költségvetéssel rendelkezik (ilyen rendszerben dolgoznak a középiskolák és a szakmunkásképző intézetek), és kedvezőtlenül, ha önálló költségvetéssel nem rendelkezik (ez az általános iskolák esete).

A könyvtárak anyagi ellátottságának vizsgálata minden szempontból bizonyította az *általános iskolai könyvtárak rendkívül szegényes lehetőségeit*. A vizsgálatba bevont általános iskolák könyvtárainak majd kétharmada az elmúlt négy esztendőben csak hiányosan, rendszertelenül kapott pénzt állományának gyarapítására. A rendszertelenség már önmagában is nagy lehúzó erő, mert ha egy-egy évre elmarad az állománygyarapítás, új támad az állományban, s a hiányzó könyvek esetleg csak évek múlva lesznek ismét beszerezhetőek.

Azonban nemcsak a rendszertelenség sújtja az általános iskolák könyvtárait, hanem az anyagi ellátottság általános szűkössége is. Nemcsak az a baj, hogy évente 25–37 százalékuk egyáltalán nem kap pénzt, hanem az is, hogy ha kap, akkor sem kielégítő mértékben. Az általános iskolák könyvtárainak csaknem fele tartozott a rosszul ellátott, 500 forint alatti állománygyarapítási összeggel rendelkezők közé, sőt ezeknek majdnem fele 1969/70-ben egyáltalán nem is kapott pénzt. Ebben a kategóriában egyébként mindössze 131 forint (!) az egy-egy iskolai könyvtárra jutó átlagos gyarapítási összeg.

Egy általános iskolai tanulóra átlagosan csupán 2,4 forint jutott könyvbeszerzésre, az általános iskoláknak viszont majdnem kétharmadában még a tanulónkénti 2 forintot sem érte el ez az összeg.

A *szakmunkásképző intézetek* könyvtárai az anyagi ellátottság nagyságát tekintve nincsenek rossz helyzetben, hisz 55 százalékuk 5000 forinton felüli állománygyarapítási összeggel rendelkezett, de a magas tanulólétszám miatt egy-egy tanulójukra nem túl magas összeg (3,5 forint) jut.

A *középiskolai* könyvtárakat átlagon felüli, kiemelkedő helyzet és lehetőség jellemzi, azonban van egy olyan, főképp községi középiskolai könyvtárakat magába foglaló csoportjuk is, melyeknek helyzete és állománygyarapítási lehetősége mélyen az átlag alatt van. Vizsgálatunkban az egy főre jutó 12 forintnyi átlagos állománygyarapítási összeggel szemben a középiskolák egyharmada a 6 forintot sem érte el, sőt 15 százalékukban 2 forintnál is kevesebb jutott egy tanulóra.

Annak felismerése mellett, hogy az iskolai könyvtárak helyzetét az iskola típusa határozza meg, a vizsgálódás másik tanulsága az volt, hogy az azonos típusú könyvtárak körén belül is meglehetősen nagyok a különbségek a gyarapítási összegekben. Ezek abból adódnak, hogy a *könyvtárak anyagi ellátottságának nagyságát semmiféle*

norma nem szabályozza. Az évi állománygyarapítási összeg nagyságát az *Irányelvek* sem írja elő, csak az állományi kötetszám kívánatos mértékére vonatkozóan tartalmaz útmutatást.

E téren tehát változatlanul fennáll, sőt még fokozódik is a tanácsok és az iskolaigazgatók felelőssége. Az iskolai könyvtárügy további sorsa nagyrészt azon múlik, hogy a döntési joggal bíró szervek és személyek mennyire teszik magukévá a korszerű iskolai könyvtárak kiépítését sürgető *Irányelvek* állásfoglalását és annak szellemét.

Az elmúlt négy tanévben vizsgálva a *beszerzési összegek változásait*, adataink azt bizonyították, hogy az iskolák kétharmadában az állománygyarapítási összeg nem növekedett, sőt még csökkent is. A csökkenés nem kímélte a középiskolák könyvtárainak egy részét sem, de katasztrofális mértékű volt az általános iskolákban. Tizenhat olyan könyvtárat találtunk, melynek állománygyarapításra fordítható keretösszege az 1966/67-es átlagos 1871 forintról 1969/70-re nullára csökkent, további 19 könyvtáre pedig 3294 forintról 242 forintra. E 35 könyvtárból 31 általános iskolai, vagyis a megvizsgált általános iskolai könyvtáraknak (64) majdnem fele.

Ha magunkévá tesszük a gondolatot, hogy a korszerű oktatásban és nevelésben az iskolai könyvtáraknak fontos és átruházhatatlan feladataik vannak, akkor vizsgálati adataink arra a következtetésre vezetnek, hogy az *általános iskolai könyvtárak tarthatatlan helyzetbe kerültek.*

A könyvállomány nagysága

Az *Irányelvek* szerint olyan ütemben kell fejleszteni az állományt, hogy „minél előbb egy tanulóra az általános iskolában minimálisan 5 kötet — de legalább összesen 2000 kötet —, a középiskolában minimálisan 10 kötet — de legalább összesen 3000 kötet jusson”.

Felmérésünk tanúsága szerint különösen az általános iskolák állnak igen távol ezektől a kívánalmaktól.

Mintánk *középiskoláinak* könyvtárai jóval átlagon felüli állományúak, hiszen 45 százalékukban a kötetszám meghaladja az 5000 kötetet, és egy tanulójukra átlagosan 11 kötet jut.

Ez azonban nem jelenti azt, hogy a könyvellátottság minden egyes középiskolai könyvtárban ilyen jó. Az egyenetlen fejlődés következtében a kifejezetten gazdag — régi állományt is tartalmazó — könyvtárak mellett a középiskoláknak egy kisebb, de nem elhanyagolható csoportja hátrányos helyzetben van. A vizsgált középiskolai könyvtárak 30 százalékának állománya nem éri el a még elfogadhatónak tekinthető 3000 kötetet, és mintegy negyedében 5 kötetnél kevesebb jut egy tanulóra.

Az *általános iskolai* könyvtárak állományának túlnyomó többsége, 88 százaléka nem éri el a 2000 kötetes alsó határt, sőt csaknem e könyvtárak felében 1000 kötetnél is kisebb a könyvtár. Egy általános iskolai tanulóra átlagosan 2,4 kötet jutott, és az *Irányelvek* szerinti tanulónkénti 5 kötetet az általunk vizsgált általános iskolák könyvtárainak csupán 7 százaléka éri el.

A *szakmunkásképző intézetek* könyvtáraitra a 2001—5000 kötetes állomány a jellemző, de a magas tanulói létszám miatt az állományi ellátottság — hasonlóan az általános iskolákéhoz — korántsem kielégítő. Az egy tanulóra jutó átlagos kötetszám még az általános iskoláinál is alacsonyabb (1,7 kötet).

Állományelemzés

A vizsgálat fő célja a könyvanyag tartalmi megismerése, az állomány összetételének *tárgykörök szerinti*, sőt esetenként *címenkénti* megismerése volt.

Tapasztalataink szerint az ismeretterjesztő és a tudományos állomány mind mennyiségében, mind a teljes állományhoz mért arányában különösen az általános iskolák és a szakmunkásképző intézetek könyvtáraiban messze elmarad a szükségéstől.

Az *általános iskolák* könyvtáraiban átlagosan mindössze 16 százalékos az ismeretterjesztő művek aránya, de az általános iskolai könyvtáraknak csaknem felében ez az arány még a 10 százalékot sem érte el.

A *szakmunkásképző intézeti* könyvtárak állományának is csak egynegyede nem szépirodalmi könyv.

A középiskolai könyvtárak helyzete összehasonlíthatatlanul jobb, hiszen körükben kis híján 40 százalékos az ismeretterjesztő könyvek átlagos részesedése a teljes állományból.

Adataink azt bizonyítják, hogy a könyvtár *szegényes ismeretterjesztő állományának* fő okát nem a könyvtáros helytelen állománygyarapítási gyakorlatában kell keresnünk, hanem a könyvtár rossz anyagi lehetőségeiben. Rossz, helytelen állomány-megosztást ugyanis elsősorban a kis kötetszámú könyvtárakban találtunk.

A könyvtári állomány megoszlása tehát kétszeresen is minőségi jellemző: egyrészt az arány önmagában is jelzi, hogy a könyvtár milyen igények kielégítésére képes. Ha alacsony az ismeretterjesztő könyvek részesedése a teljes állományban, akkor a könyvtár csak igen hiányosan teljesítheti funkcióit. Másrészt torz megoszlás általában az egyébként is kicsiny, elégtelen nagyságú állományban mutatkozik. A tudományos és ismeretterjesztő könyvek rossz aránya tehát azt is jelzi, hogy ezek a könyvtárak rendszerint a szépirodalmi művekből sem képesek bő választékot nyújtani.

A könyvanyag összetétele és az anyagi ellátottság között is szoros összefüggést állapíthatunk meg. Bebizonyosodott, hogy a „rossz” összetételű könyvtárak zömében — az 1969/70. tanévben — az állománygyarapítás összege is nagyon csekély volt. Pillanatnyilag tehát nagyon kicsi az amúgyis hátrányos helyzetű könyvtárak fejlődési lehetősége. Helyzetük arra vall, hogy lehetőségük a múltban is korlátozott volt, és ez az állapot a jelek szerint az anyagi ellátottság elégtelensége miatt évről évre újratereztődik.

A tudományos és az ismeretterjesztő állomány rétegződését tárgykörönként is megvizsgáltuk. Tizenhárom tárgykörben (filozófia, történelem-politika, irodalomtudomány — nyelvészet, művészetek, rajz-szakrajz, földrajz, általános természettudomány, matematika, fizika, kémia, biológia, technika, sport — játék — hobby) néztük meg, hogy van-e a könyvtárnak az adott szaktól könyve, és ha igen, mennyi.

A 64 általános iskolaiból mindössze 6, a 22 szakmunkásképző intézetből 1, a 33 középiskolai könyvtárból pedig 25-ben találtunk könyvet minden témakör irodalmából.

Az általános és a középiskolák csoportjában a könyvtárak kézikönyvtári anyagát külön is megvizsgáltuk.

Az általános iskolák könyvtárainak csaknem felében egyáltalán nem volt kézikönyv, és további 20 könyvtárban is csak legfeljebb 5 kézikönyvtári kötetet találtunk.

Néhány kiragadott példa: a 64 általános iskolai könyvtárból a *Gyermekenciklopédia* 12, az *Idegen szavak kéziszótára* 10, a legfrissebb megjelenésű *Pályaválasztási tanácsadó* 7 könyvtárban volt meg, idegen nyelvű szótárt 6 könyvtárban találtunk, *Magyarország nemzeti atlaszát* és *Móczár Képes állatvilágát* pedig egyetlen általános iskolai könyvtár ifjúsági részlegében nem leltük meg.

A középiskolák könyvtárainak felében 21-nél több kézikönyv jellegű mű van, 9 könyvtárban viszont 5-nél is kevesebb.

Az iskolai könyvtárak szépirodalmi állományáról éppen abból a szempontból kívántunk tájékozódni, hogy az mennyiben alkalmas a tanulók irodalmi érdeklődésének felkeltésére, az olvasóvá nevelés feladatának betöltésére. Három minősítéstípusba soroltuk a könyvtárakat: 1. Jó, gazdag, változatos szépirodalmi állomány. 2. Közepes, hiányos. 3. Gyenge, szegényes.

Az általános iskolák könyvtárainak 60 százaléka, a középiskolák könyvtárainak egyötöde, a szakmunkásképző intézetek könyvtárainak kb. egyharmada minősült gyengének.

Számítások — következtetések

Az állomány mennyiségi elemzése nyomán, a könyvtárak anyagi ellátottságának ismeretében számításokat végeztünk arról, hogy a megvizsgált általános iskolai és szakmunkásképző intézeti könyvtáraknak hozzávetőleg hány évre van szükségük ahhoz, hogy könyvállományukat az *Irányelvek* megkövetelte — tanulónként 5 kötetes — szintre fejleszthessék. (A Munkaügyi Minisztérium célkitűzései között is a tanulónkénti 5 kötetes állomány elérése szerepel.)

Számításaink szerint a mai anyagi lehetőségek mellett mintánk általános iskoláinak könyvtárai csak körülbelül 21 esztendő alatt lennének képesek a kívánatos állomány szintet elérni, s ha a számítást nem felmérési adatainkkal, hanem az országos statisztika adataival végezzük, akkor ez az időtartam 28 évre növekszik. (Mintánk általános iskoláinak könyvtárai — mivel csak teljesen osztott iskolákban vizsgáltunk — az országos átlagnál valamivel jobb anyagi lehetőségekkel rendelkeztek.)

A szakmunkásképző intézetek könyvtáraitra vonatkozóan is az előbit megközelítő eredményt kaptunk: 19 évre lenne szükség ahhoz, hogy a könyvállomány a tanulónkénti 5 kötetes szintre fejlődjön.

E két iskolatípus könyvtárai tehát — mai állománygyarapítási lehetőségeik mellett — majdnem egyneked század múlva lennének képesek a minimális programnak tekinthető, tanulónkénti 5 kötetes állományt elérni.

A vizsgálat által feltárt tények és számok a gyors és halaszthatatlan cselekvést sürgetik! Művelődéspolitikailag rendkívül fontos lenne, ha a két iskolatípus könyvtárainak ez a fejlődési szakasza legalább a 70-es években lezárulna.

Ez pedig csak úgy lehetséges, ha a *szakmunkásképző intézetek* könyvtárainak fejlődése még dinamikusabbá válik, ha az intézetek könyvtárainak anyagi ellátottsága megduplázódik, vagyis ha az általunk vizsgált intézetekben egy tanulóra jutó jelenlegi 3,5 forintos állománygyarapítási összeggel szemben a költségvetésben tanulónként legalább 7 forintot tudnának biztosítani.

Az *általános iskolák* könyvtárainak esetében sokkal súlyosabb a helyzet, még akkor is, ha az *Irányelvek* megjelenésétől fejlődésük fellendülését várjuk. Az *Irányelvek* legfeljebb egy lassú, folyamatos fejlődési szakasz előtt nyithatja meg az utat, és bár ez sem kevés, mégis az általános iskolai könyvtári helyzet ismeretében egész társadalmunk felelősségérzetére kell apellálnunk: az általános iskolai könyvtárügy gyökeres reformját hatékony *társadalmi segítséggel* kellene megvalósítani.

Az elmúlt években láttuk, hogy méltó célért milyen eredményesen lép sorompóba a társadalom. Ahogyan egész társadalmunk megmozdult annak érdekében, hogy minden iskolába televízió kerüljön, úgy kellene ezt a felmérhetetlen erőt mozgósítani, hogy *minden iskolában korszerű könyvtár segíthesse a tanulók művelődését.*

A feladat a társadalmi szervezetek segítségét igényli, amely az Olvasó néperért mozgalom keretében a Hazafias Népfront, a KISZ, az Úttörő Szövetség és az iskolai szülői munkaközösségek összefogásával bontakozhatna ki.

Az általános iskolai könyvtárak életében a társadalom segítségétől tovább már nem halogatható, sorsdöntő fordulat várható. Az általános iskolák könyvtárainak jelenlegi elmaradottsága a hátrányos helyzetű és a tovább nem tanuló diákokat sújtja leginkább, holott az „olvasó emberré” válás útján ez a réteg családi környezetétől sem kap elegendő indíttatást. Az iskolai könyvtár — amely képes lenne betölteni a tanulók „szellemi műhelyének” szerepét — nagymértékben támogatná fontos társadalmi céljaink elérését, *segítené a tanulók örökölt társadalmi művelődési helyzetéből eredő különbségek kiegyenlítését.*

V. Kulcsár Júlia

AZ AGROINFORM szakirodalom-terjesztési versenye

A tavalyihoz hasonlóan az idén is szakirodalom-terjesztési versenyt hirdetett az AGROINFORM a februári mezőgazdasági könyvhónap alkalmából a MEDOSZ és a Mezőgazdasági Kiadó támogatásával.

A felhívásra hét pályamű érkezett be, közülük három kollektív munka, így a pályázaton résztvevők száma 14 volt. Valamennyi pályázat nagyon értékes, sőt közöttük egészen kiemelkedő is akad.

A bíráló bizottság a legértékesebb pályázatnak kijáró I. díjat (2000 Ft) a soproni Erdészeti és Faipari Egyetem Könyvtárában dolgozó munkatársi kollektíva — dr. Hiller István, Martos Andrásné, Mastalir Ernőné, Szalay Nándorné, Horváth Gézné — munkájának ítélte. A pályázat kiemelkedő értéke — a bírálók szerint — az üzemi könyvtárakkal kiépített kapcsolat bemutatása.

A II. díjat (1500 Ft) szintén kollektív munka nyerte el, ezt a debreceni Agrártudományi Egyetem munkatársai (Bilincsi Lajos, dr. Kovács Béláné, dr. Thuróczy Györgyné) készítették. A pályamunkából külön kiemelésre méltónak találta a bizottság a közművelődési könyvtári hálózattal közösen végzett tevékenységük, valamint a szakmérnök- és mérnöktovbkképző tanfolyamon meg-

szervezett szakirodalmi előadásai ismertetését.

A III. díjat (1000 Ft) egyéni munka érdemelte ki. A pályázó Győry Antal mérnök, a Szolnoki Cukorgyár műszaki könyvtárosa. Munkájának címe „Tanulmány egy vállalati műszaki könyvtár életéről”

A MEDOSZ 500—500 Ft-os díjaira négy pályamű bizonyult érdemesnek, szerzőik: dr. Mészáros Lajosné, a gödöllői Agrártudományi Egyetem Könyvtárának munkatársa, Illés Antalné, a keszthelyi Agrártudományi Egyetem Mezőgazdasági Gépészeti Főiskolai Kar Könyvtárának vezetője, dr. Tószegi Péterné és Prágai Istvánné, a Keszthelyi Agrártudományi Egyetem Könyvtárának vezetője és munkatársa, végül Jakab Károlyné, a nyíregyházi Mezőgazdasági Főiskola Könyvtárának vezetője.

Azokat a könyvtárosokat, akik már évek óta lelkiismeretesen és nagy buzgalommal szolgálják a szakkönyvterjesztést és részt vesznek a mezőgazdasági könyvhónap akcióiban, 400—400 Ft értékű könyvutalvánnyal ajándékozta meg a bizottság a Mezőgazdasági Kiadó erre a célra felajánlott díjából. (B. F.)

Tanácskozás a hírlapolvasókról

Székesfehérváron, a Fejér megyei SZMT központi könyvtára és a Könyvtártudományi és Módszertani Központ közös rendezésében került sor május 31-én és július 1-én a hírlapolvasó vezetők országos szakmai konzultációjára. A két-napos tanácskozáson nemcsak a hírlapolvasótermek vezetői vettek részt, hanem több megyei és városi könyvtár képviselője is: olvasószolgálati szakemberek és olvasótermi tájékoztatók.

Három vitaindító előadás képezte a konzultáció magvát: *Szente Ferenc*, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ osztályvezetője a hírlapolvasó termek és a hírlapok, illetve folyóiratok könyvtári szerepének tájékoztatósi szempontból vizsgált jelentőségével és a szolgáltatási szakterület fejlesztési kérdéseivel foglalkozott; *Juhász Jenő*, a Fejér megyei SZMT központi könyvtárának vezetője a hírlapolvasók működési feltételeinek alapkövetelményeit ismertette, *Könczöl Imre* a Várpalotai Városi Könyvtár igazgatója pedig a szakszerű kezelés és az olvasószolgálat kérdéskörében tartott előadást. A tanácskozást a résztvevők tevékeny közreműködése jellemezte.

Tanulásképpen: a jövő szempontjából is lényegesnek tekintendő az az elvi álláspont, hogy a *hírlapolvasó termék nem könyvtártól független intézmények*, és az effajta fejlesztési törekvések nem is kívánatosak. A hírlapolvasókat az a szükségállapot hozta létre, amely lényegében ma is fennáll, t. i. hogy a közművelődési könyvtárak zöme, közöttük sok nagy városi gyűjtemény, nem rendelkezik olyan olvasótermi és klubvezetettel, amely lehetővé tenné a hírlapok és folyóiratok olvastatását nagyobb közönség számára. A hírlapolvasó terem lényegében egy-egy *könyvtár kihelyezett részlege*. Gyűjtőkörét is úgy célszerű kialakítani, hogy az *összhangban legyen a létesítő könyvtárnak a hálózati rendszerben betöltött általános funkciójával*. Mik a követelmények? A központi városi könyvtárak hírlapolvasó részlegében gazdag, sokféle idegennyelvű kiadványt is magában foglaló választék és igényes — nyelvtudást is feltételező — olvasótermi szolgálat; a kisebb, lakóközveti hírlapolvasók ugyanakkor — mint a hasonló szerepű fiókönyvtárak — vállalják a tömegesen jelentkező, napi igények kielégítését. Tartosanak népszerű, képes, főként magyar nyelvű sajtótermékeket, politikai, művészeti, irodalmi folyóiratokat, s ezeket — minthogy a helyi jelentőségű hírlapol-

vasó teremnek (többen javasolták a sajtóklub elnevezést) nincs megőrző szerepe — rövid határidőre kölcsönözzék is.

Egy-egy hírlapolvasó részleg funkciója idők során változhat, pl. ha a központi városi könyvtár megfelelő elhelyezést kap, célszerű a ritkán használt, értékes szakfolyóiratokat, idegennyelvű sajtótermékeket a könyvtár olvasótermében hozzáférhetővé tenni. Ebben az esetben a hírlapolvasó részleget ún. helyi jelentőségű szerepben, főként kell tovább működtetni, a már elmondottak szerint.

A könyvtári szolgálatnak a folyóiratok hasznosítása terén még tág lehetőségei vannak. A könyvtári hálózat hézagossága miatt minden városban szükség lenne egy-két hírlapolvasó teremre, nem is szólva a fővárosról, ahol — talán túlzott szerénység is — *legalább kerületenként egyet* indokolt lenne fenntartani. Ki hozza létre őket, miből és hol? Ezeket a kérdéseket már 1962-ben feltette *Horváth Viktor* a lengyel nyilvános olvasótermekről írt cikkében (*A Könyvtáros*, 1962 7. sz.). A tanácsok, a szakszervezetek és a Népfront hozzák létre kevésbé kihasznált klubhelyiségekben, művelődési otthonokban, viszont a könyvtárak működtessék őket, biztosítsák az anyag szakszerű kezelését és a tájékoztató szolgálatot. Azt sem tartották elképzelhetetlennek a tanácskozás résztvevői, hogy a lapkiadó vállalatok vagy a terjesztő szervek propaganda céljából minden sajtótermékből adjanak rendszeresen egy-egy ingyenes példányt a nyolcvan város nyilvános hírlapolvasó terméknek.

A hírlapolvasó részlegek létrehozása érdekében *eddig a szakszervezetek tettek a legtöbbet*, valóban gazdái voltak az ügynek. Tucatnyi helyen mutatták meg a követendő példát. Úgy látszik, hogy a működés gyakorlati formái is kialakultak már. Most az általánosság tétel, a szolgáltatás országos elterjesztése lenne a cél. Ehhez azonban *partnerekre van szükség*, erkölcsi és — nem kevésbé — anyagi támogatást hozó szövetségesekre.

A Fejér megyei SZMT kitűnőre vizsgázott a házigazda szerepében. A szakmai tanácskozás résztvevői hasznosan és kellemesen töltötték szabad idejüket is; megismerkedtek az 1000 éves fennállását ünneplő Székesfehérvárral, közös kirándulás keretében megnézték Gorsium római város feltárt maradványait, és egy szép kiállítást a vendéglátó város történetéről. (ef)

Kiállítás a vasas könyvtárakról

A Vasas könyvtárak életéről a pesterzsébeti Vasas Művelődési Központban rendezett nagyszabású kiállítás tablói elhelyezett képek, dokumentumok, grafikonok híven tükrözik a vasasszakszervezet könyvtárhálózatának fejlődését.

Néhány kiragadott adat ennek bizonyítására: Csak a budapesti letéti hálózat 55 ezer dolgozót részesít könyvtári ellátásban. A szombathelyi Remix könyvtárát a dolgozók 40 százaléka látogatja, s ugyanilyen az olvasói arány a Magyar Vagon és Gépgyárban is. 55 ezer kötetes állományával a Dunai Vasmű könyvtára egyaránt fontos kulturális centruma a gyárnak és a városnak. Sok könyvtár fogad az üzemeiken kívül lakóterületi olvasókat is, sőt az ózdi Liszt Ferenc Művelődési Központ könyvtára a városi könyvtár feladatát is ellátja. Az utolsó egy-két évben számos új könyvtár létesült, a régebbiek pedig bővítették szolgáltatásaik körét: 1971-ben folyóiratolvasó nyílt a Láng Gépgyárban, az Egyesült Izzó könyvtárában a 34 ezer könyvön és 50 féle folyóiraton kívül nyelvleckék is kölcsönözhetőek hangszalagon.

A nemzetközi könyvév tiszteletére rendezett kiállítás képet ad a könyvtárak

sokrétű kulturális tevékenységéről is: a vasas könyvtárak 1971-ben 682 rendezvényt szerveztek, és 1515 volt a kiállítások száma. Az irodalmi estekre, író-olvasó találkozókra meghívott költők, írók sorában Illyés Gyulán, Darvas Józsefen kívül irodalmi életünk sok más kiválósága is megtalálható. A könyvtárak mellett öntevékeny közösségek alakulnak, céljuk az irodalom és a mai élet mélyebb megismerése: A Telefongyárban irodalmi stúdió, Csepelen olvasó munkás klub működik, a Láng Gépgyárban szabálytalan irodalom órát tartanak szakmunkás-tanulóknak.

A kiállítás hírül adja, hogy az első „kiváló könyvtár” pályázaton öt vasas könyvtár nyerte el ezt a címet: a pesterzsébeti Vasas Művelődési Központ, az Egyesült Villamosgépgyár, a Dunai Vasmű, a Csepel Autógyár és a Diósgyőri Művelődési Központ könyvtára.

A kiállításnak művészi kivitelén kívül az a legfőbb érdeme, hogy a korszerűt, a példamutatót állítja a látogató elé, s ezzel ösztönzője lehet a további fejlődésnek. Amit egyébként a rendezők azzal is igyekeztek elősegíteni, hogy a kiállítást több üzemben is bemutatták. (Sy)

A kiállítás tablói Csepelen

Korszerű könyvtári törekvések a prágai Klementinumban

Középkori kanyargós utcákon és festői tereken haladva érkezik a látogató a Klementinum hatalmas épületéhez, amelyben a Csehszlovák Állami Könyvtár (Státní knihovna ČSSR) és az Állami Műszaki Könyvtár (Státní Technická knihovna) működik. Az épület, amely a prágai Vár után a főváros legnagyobb építménye, nevét onnan kapta, hogy a 16. századtól a jezsuiták, majd a dominikánusok Szent Klement kollégiuma működött benne. 1622-ben az ősi Károly egyetem (alapítási éve: 1348) könyvtárát is ide szállították, majd 1777-ben a Klementinumban megalapították a császári könyvtárát (Bibliotheca caesarea regia). Ebből fejlődött ki az Állami Könyvtár, amely mai alakjában egyesíti a nemzeti könyvtárát, az egyetemi könyvtárát, a szláv könyvtárát, a közgazdasági központi könyvtárát és a könyvtárügy tudományos módszertani központját. A két világháború között, 1935-ben itt helyezték el a Műszaki Főiskola Könyvtárát is, amelynek elnevezése 1945 után Állami Műszaki Könyvtárra változott.

A zavartalan munkát a régi épület átalakításával és új építkezésekkel teszik lehetővé: a csillagvizsgáló torony alatti udvar befedésével például modern olvasótermet létesítettek. Az Állami Könyvtár 4 millió kötettel rendelkezik, gazdag történeti gyűjteményeiben a cseh nyelv és irodalom legrégebb emlékei (pl. a vyšehradi kódex 1085-ből), képesbibliák és az újabban nagyon keresett huszita irodalom unikumai egyaránt megtalálhatók. De az Állami Műszaki Könyvtár is, amely az 1718-ban alapított Mérnöki Iskola könyvtárának örököse és így a világ egyik legrégebb műszaki könyvtára, oly értékes könyvritkaságokkal rendelkezik, mint az 1572-ben Baselen kiadott „Thesaurus opticae” (szerzője a XI. sz.-ban élt arab tudós, Alhazen) vagy a bányászat kézműipari szakaszának forrása: G. Agricola 1637-ben írott „De re metallica libri XII.” c. műve. Mindezek ellenére a Klementinum könyvtárai nem könyvmúzeumok, hanem jól szervezett könyvtári nagyüzemek, melyek modern felszereléssel és korszerű szolgáltatásokkal elégtetik ki a velük szemben támasztott társadalmi igényeket.

Az Állami Műszaki Könyvtár például 1966 óta szervezeti egységben működik az UVTEI-vel (Ústředí Vědeckých, Technických a Ekonomických Informací), a műszaki és gazdasági dokumentáció központjával. A közös szervezet a könyvtár részére számos előnnyel jár, ugyanakkor nehézséget is okoz. Például a folyóiratok

és egyéb időszak kiadványok 70 százalékát dokumentálják, és az így felhasznált anyag csak rövidebb-hosszabb idő múlva kerül az olvasóterembe. Kétségtelen azonban, hogy az együttműködés a könyvtári állomány sokrétűbb és dinamikusabb feltárását eredményezi. A beszerzésben a műszaki tudományok és azok alaptudományai mellett a gazdaság és iparszervezés irodalmára fektetik a súlyt. Jellemző, hogy a dokumentumok között nagy fontosságot tulajdonítanak a *külföldi vállalati irodalom* (prospektusok, gyártmánykatalógusok, termékleírások stb.) gyűjtésének, melyet külön e célra szervezett osztály végez. A vállalati irodalom állománya meghaladja az egymilliót és évi 22 000 különböző prospektussal gyarapszik. Az anyagot a könyvekhez hasonlóan dolgozzák fel és szakrendi, valamint betűrendes, vállalatonténi katalógusokban tárják fel. A nagy külföldi cégek: Bayer, Hoechst, BASF stb. legfrissebb irodalmát kiállításokon is bemutatják, róluk tematikus jegyzékeket készítenek.

Népgazdasági jelentősége van a külföldi szakfordítások publikálásának és az Állami Műszaki Könyvtár 1952 óta hetenként megjelenő szabadlapos sokszorosított jegyzékének, mely szakágakra bontva közli a műszaki fordításokat. 1969-től rátertek a *szakfordítások gépi úton történő automatikus feldolgozására*. A „Překlady z odborné literatury” (Fordítások a szakirodalomból) c. kötetkatalógusok havonta megjelenő vasfűzetűek a svéd DATASAAB szervező-automata géprendszer felhasználásával szerkesztik. Az időszak kiadvány egy-egy fűzetében közölt kb. 1000 szakfordítás adataiban a gyors eligazodást a gépi mutatók (tárgyi, szerzői, címek szerinti, a fordítóhelyek rövidítései szerinti stb.) könnyítik meg.

A prágai Állami Műszaki Könyvtár *bibliográfiai tevékenysége* magas színvonalú. Három sorozata közül az elsőben kiemelt népgazdasági témákhoz vagy az előzetes tervekben szereplő kongresszusokhoz, konferenciákhoz kidolgozott ajánló összeállítások szerepelnek. Ezeket a konferenciák lebonyolítása után a szakterületek vezető szakembereinek véleményezése alapján kiegészítik, kibővítik, illetve a kevésbé fontos címeket elhagyják, és így jelenik meg a téma összesített, végleges bibliográfiája a második sorozatban. A harmadik sorozatban a különböző megrendelő szervek kérésére összeállított irodalomkutatások jegyzékai (gyártási folyamat, kutatás-fejlesztés)

tés, szervezési probléma stb.) található. A gépi feldolgozást a bibliográfiák készítésére is sikeresen alkalmazzák. Így *automatizált számítógépes technológiával szerkesztik a műszaki könyvekről és a tudományos tájékoztatásról készített szakbibliográfia* sorozatot (Bibliografické přehledy z oblasti technického knihovnictví a vědeckotechnických informací), amelyet a GIPSY (Generalized Information Processing System) információ feldolgozási rendszernek az IBM 1410 számítógépes alkalmazásával készítenek. E sorozatban az informatika, kibernetika, reprográfia és a műszaki könyvtári munka különböző kérdéseivel foglalkozó hazai és külföldi irodalmat 25 szakcsoportban közlik, számos mutató (köztük KWIC-index) kíséretében.

Említettük, hogy Prágában az Állami Könyvtár magában foglalja a Károly Egyetem könyvtárát, melynek több mint 2 millió az állománya, és így az évi gyarapodás a katalóguscédulák tömeges előállítását igényli. Ezért a nemzeti könyvtár technikai osztálya új eljárásokat és eszközöket keres a cédulasokszorosítás elavult módszerei és berendezései helyébe. Jelenleg kétféle úton készítik el a kiterjedt katalógushálózatok részére szükséges mennyiséget, havonta kb. 30–40 000 cédulát. Az első módszer abban áll, hogy 1969 óta két Rank-xerox automata felhasználásával sokszorosítják a cédulákat olyképpen, hogy 6–8 címléírást elektrosztatikus úton kartonlapokra másolnak, majd ezeket szabvány katalóguscédula méretekre szétvágják.

A második eljáráshoz a cseh nemzeti könyvtár 1970-ben beszerezte az amerikai *MINI-GRAPH, mod. 120*. berendezést, melyet kizárólag a nemzetközi méretű katalóguscédulák automatikus előállítására szerkesztettek. A készülék elektromos vezérlésű forgódobos stencil-sokszorosító, amely percenként 100–120 cédulát készít. A kis gép hordozható (mindössze 6 kg), kezelése egyszerű, szép

A prágai Klementinum épülete

kivitelű katalóguscédulákat sokszorosít. A prágai vélemények megegyeznek a Minigraphot használó hazai könyvtáraink kedvező tapasztalataival.

A könyvtári munka egyéb területein a gépesítéseket — így a raktári szállítószalag bevezetését — az épület adottságai megnehezítik. Mindamellert több sikeres kezdeményezéssel találkoztunk. Még a régebbi időben kiépített csőpostahálózat a kérőlapok gyors továbbításával lényegesen megrövidíti az Állami Műszaki Könyvtár kölcsönzőinek várakozási idejét. A könyvtári nyilvántartásokban is egyszerűsítésekre törekednek, az egyéni és kollektív kölcsönzőkről szerkesztett kétsoros peremlyukkártyák is ezt a célt szolgálják. Végül meg kell említeni, hogy a nemzeti könyvtár egymástól távol fekvő részlegei (olvasótermek, munkahelyek, raktárak) között a zavartalan összeköttetést a legújabb híradástechnikai eszközökkel biztosítják. A DECIMA-UDK. 2020 típusú dispécser és konferencia berendezések a rendszerükbe kapcsolt 10 főállomással és további mellékállomásokkal létesítenek sokoldalú adás-vételi kapcsolatot, mikrofon, illetve hangszóró segítségével.

Dr. Móra László

A NAGY ÉRTÉKŰ MOSZKVAI MAGÁNKÖNYVTÁRAK közül kiemelkedik Jevdoksziya Nyikityináé, akinek lakásmúzeumában több ezer kötet könyv, 160 000 irodalmi dokumentum, 20 000 kép és írói autogram, hét és fél ezer, írókat megörökítő grafika, több ezer irodalmi önéletrajz és saját kézzel írott művészi dokumentum található. Kiapadhatatlan tudásforrás ez a gyűjtemény mindazok számára, akik rendszeresen eljárnak a hagyományos, úgynevezett Nyikityina-féle szombat estékre.

A leghíresebb magánkönyvtárak közé sorolják még Alekszej Markusevicznek, az ismert matematikusnak, a Szovjet Tudományos Akadémia levelező tagjának, Alekszej Sziporov művészettörténésznek, Vlagyimir Ligin és Iraklija Andronyikova írónak, Ivan Kozlovskij színésznek és több más társuknak nagy tudományos értékű gyűjteményét is. (APN)

Tanári vélemény a könyvtárral való együttműködésről

Aligha lehetséges az irodalomtanár számára nagyobb öröm, mint az, hogy irodalomóráit és szakköri foglalkozásait a legideálisabb környezetben, a szabadpolcos rendszerű gyermekkönyvtárban tarthatja meg. Ezenkívül évenként legalább két irodalomórát játékos vetélkedővel is összekapcsolhat, továbbá tanítványaival együtt itt minden évben más-más íróval, költővel beszélgethet az író—olvasó találkozókon.

Iskolánknak, a Bp. XIII. ker. Radnóti Miklós Általános Iskolának és a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár 2. sz. Gyermekkönyvtárának kapcsolata több mint tíz évvel ezelőtt, a könyvtár és az iskola indulásával kezdődött. A szorosabb kapcsolat azonban akkor alakult ki, amikor nyolc évvel ezelőtt megszerveztem irodalmi szakkörömet, és a kéthetenkénti 2 órás foglalkozásokra rendelkezésünkre bocsátották a gyermekkönyvtár olvasótermét. Feltártuk előttünk a közös munka számtalan lehetősége. Barta Andrásné könyvtárvezetővel és munkatársaival újabb és újabb lehetőségeket teremtettünk az olvasóvá nevelésre.

Nézzük meg, milyen munkaformák alakultak ki e rendszeres együttműködés során! Tanulócsoportok, alsó- és felsőtagozatos osztályok, irodalmi szakkörök, őrsi csoportok, vetélkedőre készülő csoportok, egyéni kutató stb. számára nyújtott rendszeres foglalkoztatást, kulturált művelődési lehetőséget, sőt művészi élményt a gyermekkönyvtár. Ismertessük néhány pontban e csoportfoglalkozásokat:

1. Az alsótagozatos osztályok számára tanmenetben is megtervezett könyvtárlátogatásokat szerveztünk a tanítási időben. Ezek hatására csaknem valamennyi tanuló beiratkozott a könyvtárba.

2. Napközi csoportok látogatták rendszeresen a könyvtárat. A könyvtár kéthetenként rendezett számukra foglalkozást.

3. A XIII. kerületnek a könyvtár körzetéhez tartozó iskoláiból négy irodalmi szakkör tartotta itt foglalkozásait. A Radnóti Miklós utcai, 35. sz. iskola irodalom szakköre már nyolcadik éve itt talált otthonra. Ötödik osztályos koruktól fogva itt ismerkednek meg a betűrendes, a téma- és a sorozati katalógus használatával. Természetesen valamennyien ál-

landó tagjai a könyvtárnak, de szakkörön kívüli tanítványaimnak 75—80%-a is könyvtári tag. Egyéni kölcsönzés, az egyéni vagy a csoportos kutatómunkák alkalmával, vetélkedőkre való felkészüléskor a gyermekkönyvtár vezetője és a könyvtárosok rendszeresen foglalkoznak tanulóinkkal.

4. Rendszeresen veszünk részt író—olvasó találkozókön. Így ismerkedtek meg tanulóink Simon István, Csanády Imre, Rab Zsuzsa, Jobbágy Károly, Fodor András és Zelk Zoltán költőkkel, Fehér Klára, Tatay Sándor, Földes Péter, Hegedűs Géza, Artner Tivadár, Teknős Péter, Szalay Lenke, Kántor Zsuzsa, Szabó Magda, Hunyady József írókkal. A találkozásokat úgy készítettük elő, hogy a tanulók előzetesen megismerkedtek a szereplő költő, író műveivel, több verset önként megtanultak, s az íróval való beszélgetésbe be tudtak kapcsolódni.

5. A tanterv adta lehetőségekkel élve irodalomórát is tartunk a gyermekkönyvtárban. A szabadpolcos rendszer elősegíti, hogy igen sok irodalmi alkotással és szerzővel ismerkedjünk meg. Az órák munkájába bekapcsolódtak a könyvtárosok is.

6. Az iskolai ünnepélek műsorszámait irodalmi szakköri tagok gyűjtik össze, válogatják, s műsorgetveket is készítenek. A legjobb műsorgetv megvalósul.

A szakköri munkaterv témáit úgy állítottam össze, hogy a tanulók ne csak a szépirodalmat, hanem a szaktárgyak irodalmát is tanulmányozhassák. Például ilyen feladatokat kaptak: — Történelemórán a barokk művészetről tanultok. Milyen könyvekben találsz kiegészítést és részletesebb ismereteket tanulmányaidhoz? Hogyan jegyzetelsz? — Osztályotok kirándulásra megy. A földrajzi tájegységről, a gazdaságföldrajzi környezetről, városkultúráról, a műemlékekről, a szocialista létesítményekről gyűjts anyagot. — Énekórán Bartók Béla és Kodály Zoltán életművéről tanultok. Milyen szakirodalmi műveket találsz a könyvtárban, amelyek alapján ismereteket gyarapíthatod? — Stb.

E munkák módszereiről részletesebben beszámoltam a Budapesti Nevelőben. (Dr. Kiss Józsefné: Az iskola és a könyvtár.) A különböző tantárgyakkal ilyen módon foglalkozó tanuló nemcsak segítő-

Zelk Zoltán az FSZEK 2. sz. gyermekkönyvtárában

társa lesz a tanárnak az órán, hanem szaktárgyi ismeretei is kibővülnek, túlnőnek a tankönyv szűk keretein, tudása a több oldalú ismeretszerzés révén tartósabb és megalapozottabb lesz. Önbi-zalma fokozódik, alapkészségei (olvasás, fogalmazás, szókinccs, szerkesztés, helyesírás, előadókészség stb.) fejlettebb szint-re emelkednek. S mindez gyümölcsözők

szaktárgyi, sőt általános tanulmányi eredményeiben is.

A hátrányos helyzetben levő tanulók, a fizikai dolgozók tehetséges gyermekei számára sokoldalúan differenciált felkészülést, foglalkoztatást és továbbtanulást lehet nyújtani ezen az úton.

Dr. Kiss Józsefné
tanár. kerületi munkaközösség vezető

MŰZEUM ÉS KÖZÖNSÉG c. sorozatának első kiadványaként A Buda-pesti Történeti Múzeum népművelési vizsgálata címmel adott ki összefoglaló elemzést a Központi Múzeumi Igazgatóság propaganda és népművelési csoportja. A kiadvány könyvtárosok számára is érdekes, mert kimutatja az összefüggést a múzeumlátogatás és iskolai végzettség, múzeum- és könyvtár-látogatás között. Noha a magasabb képzettséggel rendelkezők között sokkal több a múzeumlátogató, a fejlett izlés már inkább az olvasásból, önművelésből ered, mivel iskoláink, sajnos, nem nevelnek műértőket. A rendszeres múzeum-látogatók többsége szerint egy-egy kiállítás megtekintése előzetes felkészülést kíván: ez a vélemény is a két intézmény együttműködésének szükségességére utal. A közvéleménykutatás többi válasza is sok elgondolkoztató tényre hívják föl a művészeti ismeretterjesztést szívükön viselő könyvtárosok figyelmét.

TÉRKEPVÁZLAT AZ ALIRODALOMBÓL címmel közli Kamarás István tanulmányát a Népművelési Értesítő 1971. 4. száma. A szerző kimutatja, hogy amióta az olvasás nagy tömegek szabad idejét kitöltő tevékenység lett, miként nőtt az „álirodalom” termelése és példányszáma; milyen kategóriákba sorolhatók e termékek; milyen olvasórétegekre számít egy-egy álirodalmi műfaj, és egy-egy olvasónál hogyan fonódik össze ezek „fogyasztása” olykor a valódi iro-dalommal.

A KINCSKERESŐ 1972. 1. száma a 60 éves Darvas Józsefet köszönti, meg-emlékezik Janus Pannoniusról, Dózsa Györgyről, s a magyar nyelv nemrég megtartott hete alkalmából rendkívül tanulságos és szórakoztató „nyelvészeti” rovatot is közöl, mégpedig nem kisebb szerzőktől, mint Juhász Gyula, Csokonai, Kodály és Móra. A Móra Ferenc gyűjtötte szólásokat Szabados Árpád ötletes rajzai illusztrálják; a fedőlapon levő Szabados-rajz pedig valósággal új köntöst ad a folyóiratnak.

A könyvtárosok nyelvtudása

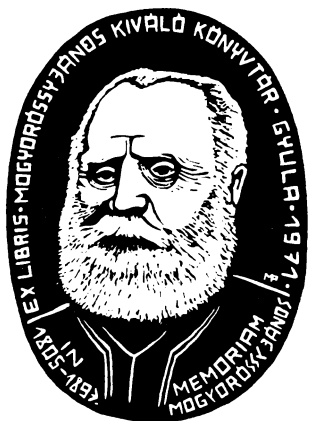
Egyre több az olyan szakterület, ahol kívánatos és hasznos az idegen nyelvek ismerete. A könyvtárosok nagy része is ilyen szakterületen dolgozik. A nyelvtudás nemcsak azért szükséges, mert sok könyvtárban a könyvtáros idegen nyelvű anyaggal dolgozik és annak kezeléséhez legalább passzív nyelvtudással kell rendelkeznie, hanem azért is, mert sok könyvtárosi munkakörben a dokumentációs munkából adódik a könyvtáros igénybevételének nagyobbik része, s ez nyelvtudást igényel. A kis állományú vállalati és intézeti könyvtárak is fontos szerepet vállalnak a termelő- vagy kutatómunkában azért, hogy a friss információs anyagot a lehető legrövidebb időn belül feltárják és eljuttatják az érdekelt szakemberekhez. E friss információs anyagnak tekintélyes része idegen nyelvű. Az ilyen szakkönyvtár hasznosságát és fontosságát a szakemberek akkor tapasztalják közvetlenül, ha a könyvtáros magas színvonalú dokumentációs munkát is végez (irodalomkutatás, fordítás stb.).

Nem vitás, hogy elsősorban a világnyelvek ismerete fontos, azonban eléggé vitatott kérdés, milyen szerepük legyen a világnyelvek ranglistáján nem szereplő nyelveknek. Ez megmutatkozik a nyelvtudási pótlék jogosultságának elbírálásában is. Az az általános gyakorlat, hogy csak a világnyelvek után kaphatnak a könyvtárosok nyelvtudási pótlékot. Be kell látni, hogy ez a gyakorlat nem felel meg a mai követelményeknek. Ha csak

azt vesszük figyelembe, hogy ma már mind a termelésben, mind a tudományban egyre szorosabbá válik az együttműködés a baráti szocialista országokkal, amelyek egy része velünk szomszédos is, nem vitatható, milyen fontos ezen országok nyelvének ismerete. Az az ellenvetés, hogy az említett országok maguk is valamelyik világnyelvet használják fontosabb közleményeik publikálására, nem zárja ki e megállapítás érvényességét. Sok olyan információs anyag van ugyanis, amit nem közölnek részletesen valamelyik világnyelven, mert például fontossága csak egy bizonyos szűk területre korlátozódik, részletes ismerete mégis fontos valamelyik azonos területen működő hazai intézmény számára. Továbbá a nagy országokban, ahol valamelyik világnyelvet beszélnek, érdeklődnek a „kis nyelvek” iránt is, különösen akkor, ha valamelyik szomszédos ország nyelvéről van szó.

A nyelvtanulással kapcsolatban egy elszomorító tényre hívja fel figyelmünket Bándy Vilmosnak a Könyvtáros 1972. 4. számában megjelent, egyébként más témával foglalkozó cikke: „A Budapesti Műszaki Egyetem tanszéki könyvtárosai közül mindössze 8 (28,6%) rendelkezik nyelvvizsgával, és ezek közül a legfiatalabb is 43 éves...” — írja. Hol vannak a fiatalok? Kevesen vannak, akik megfelelő nyelvtudással rendelkeznek, vagy a nyelveket tudó fiatalokat nem vonzza a könyvtárosi munkakör, hanem jövedelmezőbb foglalkozást keresnek maguknak? Ismeretes az az érv, hogy elsősorban a szakembereknek van szükségük nyelvtudásra. Ez valóban így van, de éppen a szakemberek munkájának kiszolgálása érdekében kell elősegíteni, hogy a könyvtárosok is megfelelő nyelvtudással rendelkezzenek.

Az elmondottakból következik, hogy a már dolgozó és a leendő könyvtárosok számára minden lehetőséget és buzdítást meg kellene adni ahhoz, hogy minél több idegen nyelvet minél jobban elsajátítsanak. Egyebek között nagyobb lehetőséget kellene biztosítani számukra hosszabb külföldi tartózkodásra is, ami az idegen nyelvekben való jártasságukat nagyban előmozdítaná. A nyelvtudási pótlékot pedig úgy kellene megállapítani és megadni a könyvtárosok részére, hogy serkentő hatása az említett hiányosságok kiküszöbölését lehetővé tegye. A befek-

Meskó—Póka ex librise

tetés többszörösen megtérülne a népgazdaság számára is.

A baráti — főleg a szomszédos — szocialista országok nyelvének tanulását azal kellene előmozdítani, hogy ezek a

nyelvek a világnyelvekhez hasonló rangsorolásban részesüljenek a nyelvtudási pótlék szempontjából.

Dr. Szőnyi Ferencné
A szegedi Városi Kórház könyvtárosa

„Az én kedves könyvtáram”

A Tiszafüredi Nagyközségi-Járási Könyvtár a nemzetközi könyvév idején, 1972-ben ünnepli fennállásának 20. évfordulóját. Ez alkalomból pályázatot hirdetett gyermekolvasóinak: rajzban és írásban fejezzék ki, milyen élmények, érzések, gondolatok fűzik őket a könyvtárhoz, a könyvhöz, az olvasáshoz. A pályázatra háromszáznál több ex libris és kétszáznál több kis írás (néhányik 8 oldalas!) született. A kisgrafikai alkotások java az ünnepi könyvhéten a művelődési ház előcsarnokában volt kiállítva. A pályamunkák, mint az alább bemutatott néhány részletből kitűnik, a könyvtár múltjával és főként jövőjével foglalkoztak.

„1952. április 12-én hivatalosan megalakult a könyvtár. Október 12-én megtartották az ünnepélyes megnyitót, mert ekkor kapta a járási könyvtár elnevezést... 1953-ban már kultúrműsorokat, előadásokat, kiállításokat szerveztek és tartottak. Két évvel később »A leghűségesebb olvasó« címmel indítottak versenyt, hogy minden fiatalot jobban buzdítsanak az olvasásra, 1966-ban már 3496-an jártak ide. Gondolom, hogy az idén még több tagot számlálhatnak az olvasók táborában, amelyek közé tartozom én is.”

Nem mindenkinek van ilyen jó időérzéke:

„A járási könyvtár ezerkilencszázban nyílhatott meg... Ebben az évben volt kétszáz éves (!).”

Vélemények, gondolatok:

— Bővíteni akarják, mert valósággal olyan kicsi, mint egy zug.

— Jó lenne, ha építenének egy új épületet a könyvtár részére, melyben lenne olvasóterem, nagy, tágas kölcsönzőterem. Így legalább csöndben lehetne olvasni.

— Ha új könyvtárat építenének, akkor nagyon szép és világosnak „kéne” lennie. Legyen benne olyan asztal is, ahol a ki nem kölcsönözhető könyvből jegyzetelni is lehet.

— Külön terem lenne a kölcsönzésre és a helybenolvasásra. Az olvasószoza két részből állna: egyik részen a könyv-olvasók, másikon a folyóirat kedvelők rendelkezésére állna. Mindez kényelmes,

világos lenne. Elhelyezném a nagy írók, költők arcképeit — szinte már az is változtatna a könyvtár képén.

Javaslatokat nincs módomban tovább szó szerint idézni, csak megemlítem: van, aki a szomszéd házat akarja a bővítésre igénybe venni, más a nagy üvegablakokat hangsúlyozza. A mostani kicsi terem jó lenne aktáknak — így intézi el a mostani helyiséget egy talpraesett leány. Az ajtók elhúzhatók legyenek — folytatja —, a két termet egybe lehessen nyitni. Jobb lenne, ha író—olvasó találkozókat itt, a könyvtárban lehetne megtartani, s a helyszűke miatt nem kellene átmenni a művelődési házba.

Végül:

„Nagyon nagy az érdeklődés a könyvek iránt, ehhez nemcsak jó könyvtárossra, hanem új könyvtárra is szükség van.”

Még talán mellékelni kellene annak a háromablakos, modern, lapos tetejű emeletes háznak a képét, amely alól csak a kacsaláb hiányzik, így rajzolta le fogalmazása végére az egyik pajtás. S indulhatnánk a berendezés megvásárlására is, amelyet szín, nagyság szerint megtervezett, leírt az egyik ifjú pályázó.

Nagy János

a Tiszafüredi Nagyközségi-Járási Könyvtár igazgatója

Bor István ex librise

FÉNYKÉPEZÉSEL SOKSZOROSÍTOTT, olvasást és könyvtárt népszerűsítő röplapokat helyezett el a Kazincbarcikai Városi Könyvtár az autóbuszok kapaszkodóin, továbbá újságboltokban, trafikokban, vendéglői ruhatárakban. Még a KÖZÉRT-ek kávéörlő gépei mellé is tettek belőlük, hogy míg a gép dolgozik, a háziasszonyok értesülhessenek a könyvtárról és szolgáltatásairól. (P. A.)

TÖRÖKSZENTMIKLÓSON ez idén tavasszal hatodszor rendezték meg a városi és járási kulturális napokat. A megnyitó napján Elek Lajos megyei művelődésügyi osztályvezető helyettes a közművelődés időszerű kérdéseiről tartott előadást, a második napon Pelejtei Tibor beszélt a közművelődési intézmények propagandájáról, majd sor került lapunk szerkesztőségének találkozója a város és járás könyvtáraival. Az anketon Páldy Róbert ismertette a Könyvtáros feladatát, szerkesztési elveit és gyakorlatát, amely után érdekes beszélgetés alakult ki a könyvtárügy számos problémájáról és a lap cikkeiről.

Hírek

MŰVELŐDÉSELMÉLETI ELŐADÁSSOROZATOT rendez július 19-től 30-ig a szegedi nyári egyetem keretében az Eötvös Loránd Tudományegyetem közművelődési tanszéki szakcsoportja és a Csongrád megyei TIT. A neves külföldi és hazai kutatók előadásai a kultúra és a művelődés filozófiai, politikai és pszichológiai problémáival, művelődésszociológiai, szociálpszichológiai, izlésnevelési, kommunikációelméleti, felnőttnevelési témákkal foglalkoznak. A rendezők elsősorban a gyakorló népművelők és a közművelődés irányító szakembereinek részvételére számítanak.

HALÁLOZÁS. Szolgálati útján, gépkocsibaleset következtében, 33 éves korában életét veszítette Dr. Bodrog György, a Fejér megyei Tanács művelődésügyi osztályának munkatársa, aki hét esztendőn keresztül a tanács könyvtárügyi előadója volt.

A SZEKSZÁRDI OLVASÓ ASSZONYOK KLUBJÁNAK TAGJAI tapasztalatsere látogatást tettek a Paksi Járási Könyvtár lányok-asszonyok klubjában. Megtekintették a „kiváló” címmel kitüntetett intézmény Janus Pannonius és Bulgária várja önt c. kiállítását, majd a könyvtár zenei részlegében megismerkedtek ezzel a sokfelé még újnak számító könyvtári szolgáltatással. (SZ. L.)

A LENINGRÁDI VÖRÖS HÁROMSZÖG nevű ipari egyesülés könyvtárának állománya meghaladja a kétszázézer kötetet, olvasóinak száma pedig több mint tizenötezer. A vállalatnak a mérnöki munka és az irányítás gépesítésével foglalkozó osztályán most önműködő információszolgáltató berendezést szerkesztettek a könyvtárosok és olvasók segítésére. Ha valaki az öt érdeklő tárgykörben megjelent új művekre kíváncsi, elegendő felemelnie a telefonkagylót és egy bizonyos számot hívnia. Az automata egy-két percen belül közli, hogy az adott szakban milyen újdonságok állnak rendelkezésre, egyben röviden ismerteti tartalmukat is. (APN)

KOZINCEV SZOVJET FILMRENDEZŐ, az emlékezetes Hamlet és más nagyszerű film alkotója a közelmúltban hazánkban járt és itt-tartózkodása során anketon találkozott a Ganz-MÁVAG szakszervezeti könyvtárának olvasóival. Az anketon közvetlen hangú beszélgetés alakult ki a jeles vendég és a 130 főnyi hallgatóság között, akiknek eközben alkalmuk nyílt megismerkedni a filmművész ötévtizedes alkotói pályájának fontosabb állomásaival.

Emlékhelyek és könyvtárak a Petőfi-év előkészületeiben

Egyetlen költőnek, írónak sincs anynyi emlékhelye az országban, mint Petőfinek. Más, ha száz évig él, s helikopteren közlekedik, sem tűnhet föl több községben, városban, mint a 26 évesen sírba szállt költő, aki gyalogszerrel rótt a kilométereket és mint a villám jelent meg itt is, ott is hosszabb-rövidebb időre, hogy aztán tovább siessen megint. Így adott lehetőséget arra, hogy évfordulóját sokhelyütt a „személyes” emlékek, helyi vonatkozások gyűjtésével ünnepeljék, bensőségebben, otthonosabban mint máshol.

Az előkészületeket és a helyi ötleteket, sajátos elgondolásokat keresve végiglátogattam néhány „fontosabb” emlékhelyet — a rangsorolás sértődést ne okozzon: a „fontosabb” jelzöt csupán a tartózkodás időtartama vagy életrajzi jelentősége sugallja —, hogy megnézzem: az adott települések könyvtárai miként veszik ki részüket a Petőfi-év akcióiból?

Nem csupán külön könyvtári rendezvényeket kerestem, bár ilyenek tervével is találkoztam; inkább a könyvtárnak a lakóhely adta közösség egész megmozdulásában betöltött szerepét. A könyvtár, mint legfontosabb láncszem mindenütt föllelhető, akár mint a felkészülés forrásvidéke, akár mint helyszín, s főként mint segítő, hiszen sokfelé éppen a könyvtárosok azok a főlkészült, képzett emberek, akiknek személyes jelenléte, a pedagógusokkal való együttműködése a siker és színvonal biztosítója.

*

Ha sokfelé járt is Petőfi, szűkebb házája mégis csak a Kiskunság, ahová mindig visszavágyott, s amelyet annyiszor ábrázolt, hogy változzék bármennyit is, mindig az ő verseinek tükrében látjuk. A jubileumi ünnepségek azonban mégsem a születés azóta is vitatott községekben kezdődnek, hanem *Szalkszentmártonban*, a felnőttkor egyik színhelyén, ahová annyiszor hazatért, részben, hogy az akkor már idős és elszegényedett szülőknél a napi munkában segítsen, részben, hogy az alkotáshoz kellő nyugalmat találjon a mészárszék és kocsmáépület

félreeső kis szobájában. „Falu kocsmájában van az én lakásom” — száztizenkét itt írott vers, a Tigris és hiéna, A hóhér kötele és a Zöld Marci a bizonyítóka, hogy meglelte ezt a nyugalmat.

Az épségben maradt épületért egy helybeli tanár, *Majsai Károly* folytatott évekig tartó küzdelmet, míg a Műemléki Felügyelőség átvette és eredeti formájában renováltatta. Petőfi nevét viselő úttörőcsapatával Majsai Károly szedegette össze a faluban levő emléktárgyakat (Hrúz Mária kendőjét, kosarát, korsóját, az egykori bútorokat, melyeket Petrovicsék tönkremenésük után eladtak a falubelieknek), s így az ország legnagyobb Petőfi emlékházában olyan eredeti tárgyakkal berendezett múzeum nyílik, amelyben a látogató szinte jelenlevőnek érzi az egykori lakókat: mintha most is élnének, csak éppen elmentek volna hazulról...

Ebben a házban kap majd helyet a *községi könyvtár is: avatása a Petőfi-év megnyitó ünnepségével együtt történik 1972 szeptemberében*. A helyi emlékbizottság tervei és elképzelése szerint *Ilylyés Gyula* nyitja meg az emlékév ünnepségeit, ez alkalomból Aczél Györgyöt, az MSZMP KB titkárát is meghívják, és itt rendezik meg a Petőfi kutatók, s az emlékhelyek képviselőiben megjelenő küldöttségek találkozóját. (Ha az időjárás engedi, a tágas udvaron a Tigris és hiéna szabadtéri előadására is sor kerül.)

*

Talán csak a jubileum fogja megmutatni, hogy mennyi „megszállott” Petőfi kutató él az országban, a hivatalosan e témakörben munkálkodó, publikáló tudósokon kívül. Emberek, akik valami egészen más, irodalomtól távolosó munkaterületen tevékenykednek, de szabad idejüket, pénzüket, energiájukat erre a titkos szenvedélyükre áldozzák. *Dunavecén* például Vasberényi Géza, egykori főkönyvelő vette meg nyugalomba vonulása után a Petőfi-házat, ide hozta már akkor is — kb. 30 évvel ezelőtt — tekintélyes magángyűjteményét, amely azóta tárgyi emlékekkel, képekkel és főként

Petőfi-kiadványokkal — és a költőről szóló művekkel — erősen megnövekedett. A gyűjteményt a házigazda bármikor, bárkinek megmutatja; de a jubileum idején a *könyvtár kiállítása* is főként a töle kölcsönzött anyagra épül.

Bár Borbély János könyvtárvezető a járás megszűnése után nehéz helyzetbe került — a 4500 lakosú községet és a szomszédos falvakból is bejáró olvasókat most másodmagával kénytelen ellátni, holott azelőtt négy egész és egy félnapos munkaerő végezte ugyanezt a munkát —, mégis igen eredeti ötlettel igyekszik valódi Petőfi kultuszt teremteni a fiatalok tudatában: *nyomolvasó versenyt* indított. A fiatal olvasók a megjelent Petőfi irodalomból kikeresik a Dunavécserre vonatkozó részeket, s aztán a községben indulnak fölfedező útra, összeszedik a családokban szájról szájra járó történeteket, az öregek nagyszüleiktől hallott emlékeit, s a sublótiókokban, vagy akár padlásokon lapuló Petőfi kiadványokat.

„Ez a város születésem helye — a tudatosan vállalt szülőhely *Kiskunfélegyháza*, hiába bizonyítja a mátrikula Kiskőrös igazát. Szép, magyar nyelvét mindenképpen Félegyházán tanulta, s ő, aki valóban nyelvében élt — mint Illyés Gyula mondja róla —, „olyannyira szuverén egyéniség volt, hogy maga választott hazát, népet, nyelvet, még szülővárost is.” Példájával hirdette, hogy nem vérség és születés, hanem szellem és kultúra, nyelv és gondolat kapcsolja be az embert egy nép közösségébe. A *félegyházi* főtéren áll, kék homlokzatán fehér madárral a szép, klasszicista Hattyúház: benne kapott helyet a városi-járási könyvtár. Az épület tágassága módot ad arra, hogy a városi Hazafias Népfront, a TIT és a könyvtár közösen rendezett ünnepségeire nagyrészt a könyvtárban kerüljön sor. (Így pl. a diákok irodalmi vetélkedőjére, szavalóversenyére, a felnőttek irodalmi szabadgyetemére, s az 1973-as könyvhét országos megnyitójára.) A városban rendezik majd meg a Petőfi nevét viselő termelőszövetkezetek országos találkozóját, az Irodalomtörténeti Társaság vándorgyűlését, és innen indul a megyei emléktúra Segesvárra.

A könyvtár készülő kiállítása itt is helyi, de országosan ismert magángyűjtő és Petőfi kutató hagyatékára támaszkodik. *Mezősi Károly* özvegye őrzi a felbecsülhetetlen értékű gyűjteményt, a még nem publikált Mezősi tanulmányokat pedig a könyvtár készül megjelentetni.

Ha Félegyházán a tsz-ek, *Kiskőrösön* a Petőfi gimnáziumok küldöttségei találkoznak a jubileumi év során. Ez a tény a középiskolásokra méretezett rendezvények egész sorát hozza magával. (Plakátterv-kiállítás, rajzverseny, irodalomtanárok tanácskozása, az országos ifjúsági szavalóverseny döntője, az 1973-as költészet-napi országos megnyitó — mind Kiskőrösön zajlik majd le.)

A kiskőrösi könyvtár egyelőre szűkös helyen, nedves, sivár épületben várja a városi rangra emelkedést, s a jobb elhelyezést. Utóbbira a vonatottan épülő, sok vitát kiváltó új művelődési házban számíthat; sajnos, a tervezésnél nem vették figyelembe a sajátos könyvtári szempontokat, amolyan mellékes tartozékként kerül a könyvtár az új épület egyik szárnyába, s csupán menet közben történt néhány változtatás a tervben a könyvtár érdekében. Elkészül-e a jubileumig? Helyszínné válik, vagy csupán a fölkészülés szerény háttere marad? Bajos volna megjósolni. Mindenesetre a könyvtár külön Petőfi-katalógusa már készül, és gyűjteményébe a községi tanács jóvoltából egy igen érdekes kéziratcsomag került; összeállítás a Petőfi-versek betűrendjében arról, hogy melyik vers *hol, mikor, milyen idegen nyelven jelent meg* a világon, könyvben, vagy periodikában. Az óriási munkával készült „nemzetközi figyelőszolgálati jelentés” egyetlen ember műve: Dr. Demeter Tibor budapesti építészmérnök szabad óráinak tükre. Hogy mennyire teljes, nem tudhatjuk, de a kínai, japán, héber, arab fordítások mindenesetre nagyon széles körű vizsgálódást bizonyítanak. Gyűjtője nemcsak Petőfi, hanem valamennyi nagy magyar költő nemzetközi útját figyeli, levelező hálózata a földgolyó csaknem valamennyi országára kiterjed, s így legalábbis a nagyobb lapokban megjelenő, idegen nyelvekre fordított magyar versekről (és kötetekről) értesül.

Kecskemét valósággal tejjel-mézzel folyó Kánaán központja. Ennek ellenére lassanként arról lesz „hírös város”, hogy Petőfi szülőmegyéjében árválkodik az ország legnyomorúságosabb megyei könyvtára. (Már csak Győr és Nyíregyháza vetekszik vele.) Mindazonáltal könyvválománya gazdag, s a felkészülésnek még így is egyik fő bázisa lesz. Ezt elősegítendő, a módszertani kiadványok s egy bibliográfia mellett egy *díszkiadású antológia* megjelentetését tervezi, mely a megyében írott, kiemelkedő Petőfi-verseket, a megyéből származó írók, tudósok Petőfi tanulmányait tartalmazza, s a tervek szerint már decemberre el is készül Feny-

vessiné Góhér Anna szerkesztésében. Bizonyára sokan olvassák majd, hiszen az érdeklődést az a tény is táplálja, hogy Kecskeméten kerül bemutatásra Fekete Sándor Petőfi drámája.

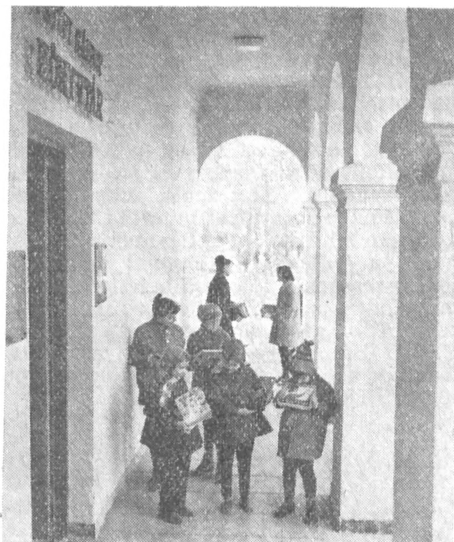
*

Feltehetően kevesen tudják, hogy Petőfi könyvtáros is volt, mégpedig 14 esztendőskorában, *Aszódon*, ahol leghosszabban időzött egyazon iskolában. A tudásáról és bölcs szigorjáról nevezetes *Koren István* tanár — kinek „zsarnoksága” ellen küzdve a diák „titkos társaságot” is alapított — annyira megbízott rebellis tanítványában s annak bontakozó, fényes képességeiben, hogy az iskola kis könyvtárát kezére adta. A kikölcsönzött könyvek fennmaradt jegyzéke a könyveket ajánló könyvtáros izléséről és érdeklődéséről pontos képet ad: Horatius és Ovidius rajongója, és különösképpen kedveli Budai Ézsaiás történeti könyveit. (Az „iskolai könyvtáros” tanulmányaiban is jó példát mutatott: folyékony, ékes latin-sággal társalgott barátaival.) Bármennyire igyekezett azonban Koren István diákja feszülő energiáit lekötöni, egy szép napon mégis arról értesült: színésznek akar állni a fiú. Ettől már csakugyan zsarnokká vált: szobafogságra vetette, s lakat alatt tartotta a sürgősen Aszódra rendelt édesapa megérkezéséig.

Az épület előtt — ahol a „bebörtönzött könyvtáros” az apai dörgedelmekre várt — nemsokára ott áll majd a szobra, avatását 1972. szeptember végére tervezik. A „zsarnok” Koren István pedig emléktáblát kap.

Petőfi első fennmaradt versét is *Aszódon* írta — erre emlékeztet majd a megyei szavalóverseny. Petőfi Pest megyei kapcsolatairól külön kiadványt jelentet meg a megyei könyvtár. A Pécelről származó Petrovics család sok szállal kötődött a megye több községéhez, a költő maga pedig kivált *Gödöllőhöz*, hála Mednyánszky Bertának, a gödöllői jószágigazgató lányának, kit a Szerelem gyöngyei c. ciklusban örökített meg. Az aszódi könyvtár és múzeum közösen hirdeti majd meg azt a *néphagyományokat* gyűjtő pályázatot, mely a Petőfiről szóló történeteket, mondásokat szedetegeti össze. Az anyagból végül közös kiadású kötetet terveznek, s a két testvérintézmény együtt hívja újra életre a Petőfi kört és felváltva ad majd helyet összejövetelei számára.

Sárszentlőrincről úgy tudják az életrajzírók, hogy „Petrovics Sándor kosztos deák” (amint Hittig János jegyző, szállásadó följegyezte) itt töltötte legvidá-

Gyermekolvasók a kiskunfélegyházi Hattyúházban elhelyezett Petőfi Sándor Városi-Járásai Könyvtár árkádjai alatt (MTI Fotó — Bereth Ferenc felvétele)

mabb iskolai éveit. Annyi biztos, hogy két, életre szóló barátság emlékét viszi magával: a kis Hittig Amáliáét, a gyermekkori „barátnéét” és a padoszmszéd Sass Istvánét. Utóbbinak családjához a szomszédos Borjádra később is visszatért, és Sass Erzsike az a lány, akivel a négyökrös szekere csillagot választott magának.

A gyermekkori boldogság hajlékát, a sárszentlőrinci házat korabeli képek alapján újítják föl: a községi könyvtár, a tájmúzeum és a Petőfi-szoba kap helyet benne, ez utóbbi anyagát most gyűjtik az iskolások, házról házra járva.

*

Pápan az egykori református kollégium alapításának 440 éves jubileuma valósággal előkészítette a Petőfi-év eseményeit. A város jelentőségét, szellemi központ mivoltát, lakóinak öntudatát évszázadokon át a kollégium adta meg, és utóbb Petőfi emléke, aki mint kiszolgált katona, itt folytatta tanulmányait egy tanéven át; itt kötött barátságot Jókai-val és Orlay Petrich Somával, és itt alapították meg a „képzőtársaságot”, mely később is mindig küzdőteret adott a jelesebb pápai diákok szellemi erőfeszítéséhez.

Az 1972. június 3—18. között megrendezett *pápai ünnepi hét*: a kettős évforduló jegyében zajlott le: idén zárta 440. tanévét a Petőfi Gimnázium (a református kollégium örököse), ez alkalommal

találkoztak a városban a Petőfi nevét viselő középiskolák küldöttségei és az egykori öregdiákok; utóbbiak közül a költők és művészek gálaestet rendeztek a szabadtéri színpadon. A jubileumi év terveiben szerepel a református egyháztörténeti és művészeti múzeum megnyitása az ótemplomban (mely még II. József türelmi rendelete előtt épült, abban az időben, amikor sem utcai bejárata, sem tornya nem lehetett) — itt lesznek majd láthatók a *kollégiumi könyvtár* feltve őrzött ritkaságai, felbecsülhetetlen értékű művelődéstörténeti emlékei. Többek közt például a gályarab prédikátor, Kocsi Csergő Bálint levelei is, melyek annyi diáknak adtak helytállásból példát. Köztük az ifjú Petőfinek is.

„Dörmögj testvér egy sor Petőfit, / Köred varázkör teremődik” — mondja a Petőfi életrajzíró Illyés Gyula *Haza a magasban* című versében. Ez a varázkör fogja majd egybe az egész országot a jubileumi év alatt, s reméljük, nem röppen el utána sem. Ha az évforduló eseményei — akár emlékhelyeken zajlanak le, akár másutt —, olyanok lesznek, hogy ötletességükkel, mozgósító erejükkel életet tudnak lehelni az írott szavakba. Az évforduló nemcsak Petőfi ébresztésének alkalma: de lehetőség a nyelvében és irodalmában élő nemzethez tartozás megértésére, az otthon, a haza iránti érzések ápolására is.

Bozóky Éva

Gyermekkönyvhét Miskolcon

Ötletes rendezvénysorozat tette emlékezetessé és változatossá a Miskolci Városi Könyvtár gyermekkönyvhétét. A város valamennyi gyermekkönyvtárát mozgósította a *Ki tud többet Budapestről?* vetélkedőre, melyen általános iskolások bizonyították be jártasságukat a kézikönyvek gyors és ügyes használ-

latában és egyéb területeken is tanúbizonyságot tettek leleményességükről és találékonyságukról. (A vetélkedő vonzóerejére jellemző, hogy az egyik résztvevő kisfiú aznap délelőtt eltörte a karját, mégsem volt hajlandó otthon maradni.)

Több iskolai könyvtárban folyt *rajzverseny* — vagyis a frissen hallott mese sebtiben történő illusztrálása; egyikben pedig — ahol fazekas szakkör működik — a mesehősök agyagból való *megmintázásában* versengtek a tanulók. A Weöres-versekből készült játékos összeállítást — melyet Szolnokon Pápayné Kemenczey Judit könyvtáros kezdett nagy sikerrel — Apáthy Sándorné Miskolcon is meghonosította: napközis olvasói ragyogó műsort vittek a közeli gyermekkönyvtárba. A ritmusos mozgás, vers és játék összekapcsolása a könyvek világába nehezebben lépő gyermekek figyelmét is felkeltette; a mesehallgatások, vetélkedők ép-

pen a leginkább rászoruló napközis gyermekeket vittek közelebb az olvasáshoz; a *pályaválasztási* játék pedig a nyolcadikosok pályáismeretét volt hivatott elmélyíteni.

Kamarás Jenő felvételein a Budapest vetélkedő résztvevői láthatók, a jobb oldalon az eltört karú kisfiú.

Gaál Gábor

1893—1954

1954. augusztus 13-án, 63 éves korában távozott el az életből Gaál Gábor, a szenvedélyes gondolkodó, irodalomtudós és publicista. Lapjában, a *Korunkban* másfél évtizeden át (1926—1940) harcolt a fasizmus ellen, a népek közötti barátságért, a békéért. Irodalomelméleti és kritikai tanulmányaiban a marxista esztétikát tanította. A szegény budapesti cselédlány „törvénytelen” fia a Tanácsköztársaság után zsebében gimnáziumi tanári diplomájával, emigrációba kényszerült. Így került Bécsbe, majd Kolozsvárra, ahol átvette és kifejlesztette a Dienes László által alapított *Korunk* folyóiratot. Gaál Gábor erről önéletrajzában a következőket írja: „Miután átvettem a *Korunk* vezetését, a lappal együtt mentem át az eszmei tisztázódás folyamatán.” Ide kapcsolta, a Fellegvári úti szerkesztőséghez, munkatársul Veres Pétert Balmazújvárosról, Fábry Zoltánt Stószról, Morvay Gyulát Tardoskeddről, Tamási Aront Farkaslakáról, Barta Lajost Pozsonyból, Illyés Gyulát —, akinek Hősökről beszélék című eposza is nála jelent meg —, Nagy Lajost, Déry Tibort és másokat Budapestről, s még a világban akkor mindenfelé szétszóródott haladó magyar írókat: Lukács Györgyöt, Háry Gyulát Berlinből, Reményi Józsefet Clevelandból.

A főlzabradulás után Gaál Gábor a romániai magyar irodalmi folyóirat, az *Utunk* főszerkesztője lett. Fáradhatatlanul nevelte a fiatal írónemzedéket. A magyar és román irodalom klasszikusaiból szerkesztette a *Haladó hagyományok* című sorozatot. A Bolyai egyetemen magyar irodalomtörténetet és marxista filozófiát, főként filozófiatörténetet adott elő. A Román Népköztársaság Akadémiája megalakulásakor tagjává választotta.

Gaál Gábort — a főlzabradulás utáni rövid időszakot kivéve, amikor keményen és sokban alaptalanul támadták —, általában mélységes megbecsülés és tisztelet övezte, amit az irodalom és a tudomány iránti hűségével vívott ki. Ez a hűség nem pusztán emberi jellem kérdése, hanem a *nagy, komoly szellemek természetes magatartása*. Gaál Gábor tudta, hogy a műélvezet az embernek olyan természetes igénye és szükséglete, mint szikkadt földnek az esőcsepp. Óvta a művészi alkotás szépségét, ápolta a művészet igazságát, megvetette a látszatértékeket. Munkájában *következetes és kérlelhetetlen* volt. Amikor a szépet és igazat védte, egyszersmind a társadalmi fejlődés nagy hatóerőit is védelmezte.

Gaál Gábor író volt és szerkesztő. Életében csak egy kötetnyi összegyűjtött műve jelent meg: *Valóság és irodalom* címmel, 1950-ben. A *Válogatott írások* első kötete 1964-ben, tíz évvel szerzőjük halála után; a második kötet 1965-ben, a harmadik pedig csak 1971-ben. Ezek írói alkotásait megőrzik. De hol marad a szerkesztő munkája? Művei mellé kell sorolnunk a *Korunk* és *Utunk* évfolyamait.

Gaál Gábor kezében megelevenedtek és vallottak a kéziratok. Tudott róluk mindent. Semmiféle kendőzés nem téveszthette meg. Sem barátság, sem elvtársi kapcsolat. Tudta jól, hogy mivel tartozik az irodalom és a nép ügyének. Szerkesztőként nem alkotott kevesebbet, mint írói alkotásaival, sőt, szerkesztői jelentőségében túlszárnyalja azokat. Harcolt a magyar—román együttműködés ügyéért, a haladó erdélyi magyar irodalomért, Nagy István és Asztalos István írói kibontakozásáért, József Attila és Veres Péter irodalmi érvényesüléséért. A marxizmus és magyarság egységét vallotta Révai Józsefhez hasonlóan. A marxizmus minden értékét a magyar múltba és hagyományokba iparkodott begyökereztetni.

Sokban hasonló szerepet játszott, mint szlovenszkői szerkesztője, Fábry Zoltán az ottani magyar kisebbségnél. Fábry Zoltán Gaál Gábornak valóságos alteregójaként tűnik föl. Nem véletlen, hogy ha Fábry Zoltán radikális korszakáról, a „hósi” korszakról esik szó, mindig Gaál Gáborra hivatkozik: „Ha új könyvem jelenik meg, ha rólam írnak, engem vitatnak, dicsérnek, én mindig Gaál Gáborra gondolok. Ha személyesen nem ismertük is egymást: együtt dolgoztunk — bár én csak kis hányadában —, és csináltuk azt, ami *Korunk* címszó alatt lett magyar valóság. A *Korunk* csehszlovákiai szerkesztője és munkatársa voltam, és így valahogy egymás mellé sodródtunk... És a szorongó gondolat továbbgyűrűzik: mi lenne belőlem, ki, mi lennék az irodalmi köztudatban, ha meghaltam volna, mint Gaál Gábor, és nem adhattam volna ki 1955 óta azt a hat könyvet, melyek a figyelmet felém fordították?!... Gaál Gábor igazi kritikus volt. Tudó, látó és láttató, értő és érttető; valaki, aki a kritikai funkció mindkét komponensét egyébe tudta olvasztani: írókat, műveket bírálta, de úgy, hogy ezzel és így *olvasókat neveljen*. Ezért volt nemcsak verbéli kritikus, de nagy szerkesztő is... Mert mi voltam én az indulásnál, az indításnál? Tanulva tanító facér diák, félbemaradt filozopter. Gaál Gábor tanárként került az emigrációba, kész

irodalomtörténész volt; engem a már kitűzött pesti alapvizsga előtt ágyazott a stószí fekvőszékbe a fronton szerzett tüdőbaj... A szükségből erényt csinálva lettem író. Én a nacionalizmusból átváltó neofitaként robbantam oda, ahová Gaál Gábor szer-
vesen belenőtt. Én forrtam, sisteregtem, ő nevelt. Írásaimat a szenvedély fűtötte, ő *fejgyelem vezette*, értelmi megállapodottság.”

Gaál Gábor tudta, hogy csak a kor, az ország, a történelem fontos kérdéseivel foglalkozó publicista fejthet ki számottevő tevékenységet. Tisztában volt azzal is, hogy a publicista számára a társadalmpolitikai kérdések megközelítése nem azonos az író vagy a filozófus időtlen megközelítésével. Gaál Gábor joggal írta neves kortár-
sáról, Márai Sándorról: „Kevesebb tündökletes írókészséget és több lelkiismeretet!” Ezzel természetesen nem a Márai-stílus szépsége ellen hadakozott, hanem a nagyobb írói lelkiismeretességért küzdött.

A Válogatott írások most megjelent harmadik kötete az író 1946—1952 között írt publicisztikai munkáit és irodalmi tanulmányait (pl. Gogol és Arany), továbbá egye-
temi előadásait tartalmazza. Mint minden hasonló jellegű gyűjtemény, ez a válogatás is kordokumentum. A háborút követő első évek politikai küzdelmeinek, a hatalomért vívott harcnak kulturális-irodalmi vetülete. Gaál Gábor elve az volt, hogy aki egy korban nem akarja ismerni a tényeket, s nem kíséri az események logikáját, az annyiszor iktatja képzelgéseit a tények, sóvárgásait a lehetőségek helyébe, hogy ha különben gyakorlati ésszel bír is, hasznavehetetlen „ideológá” válik, szellemi tehet-
ségei elsatnyulnak. Éppen azért minden irodalmi bírálat valóban csak akkor bírálat, ha annak az életanyagnak is bírálata, melyből a műalkotások tartalmát tevő emberi sorstípusok és sorshelyzetek fölmerülnek. Ha a bírálat „politikai-közéleti”, de ugyan-
akkor esztétikai is, mivel minden műalkotás szükségszerűen valamilyen műformát ölt, és az is lényeges kérdés, hogyan történt ez, megtörtént-e egyáltalán, vagyis Gaál Gábor a legjobb és modernebb irodalomszemlélet, az egyszerre szociológiai, kultúrtör-
téneti és esztétikai szemlélet érvényesítője minden kritikájában.

Csak két jellemző példát hozhatunk föl itt. Az egyik a márciusi fiatalokról szól, a márciusi fiatalok végérvényesen máig sem tisztázott értékeléséről: „A sajtósá-
gos sors, ami életünkben osztályrészünk volt, a történetírásban megismétlődött. Komor, vén történetíróink, még a liberálisok sem bocsátották meg huszonegyéves szár-
nyalásukat, s ha a forradalom meglelt, nagy férfiai márciusi napok után csakhamar félretolták a józan láz e maroknyi csapatát, Klio rideg aggastyánjai szinte felelőtlen kamaszokká tették...” „Férfi közülük csak három lett: Arany, Jókai és Vajda János. Mind a három, még a játékos Jókai is, csak nézzünk alaposabban közemlékezetből öntődött szobrai mögé, nemegyszer kipellengérezett ifjúságuk nagy sebein kínlód-
nak halhatatlanná: a legmegrázóbban Vajda János, az elvesztett sors s elvesztett idő e nagy dalnoka. A márciusi magyar ifjúság rehabilitálása is még történetírójára vár.”

A másik példa bölcslettörténeti vázlatából ad ízelítőt mintegy összefoglalva szem-
léletét és módszerét: „Mindannyiunk bölcsőjét óriási örökségalmaz veszi körül, mely-
lyel számolnunk kell, sőt adott esetben fel kell számolni... Minden bölcslet kora bölcselate, miután azokat az érdekeket elégíti ki, amelyeket kora támasztott vele szemben... Politika, vallás, filozófia, művészet: az ideológiák nem önállóak a törté-
nelemben, a társadalomban. Ezek mind együtt jelennek meg, és létrejöttek sem egyenként történik, hanem egy dialektikus egység különböző mozzanatai. Csak a munkamegosztás választja el őket egymástól. A filozófia sem önmagában és függet-
lenül nyilvánul meg, hanem összefügg (elsősorban és legközvetlenebbül) az ideoló-
giákkal. A filozófiatörténetnek feladata ezeknek az összefüggéseknek a felderítése... A szabadság a bölcslet feltétele. A bölcslet a történelemben a maga síkján, ugyan-
azon a ponton, ugyanazért a célért vívja harcát, mint a társadalmi erők a történelem során. Hegelre hivatkozom: Bizonyos körülmények között inkább idézek egy nagy ellenfelet, mint egy silány barátot.” Ez utóbbi felfogása Gaál Gábornak sok szenvedésébe került. Életrajzát és szerkesztői munkáját legutóbb Tóth Sándor mutatta be megbízható monográfiájában. (Tóth Sándor: Gaál Gábor. Tanulmány Gaál Gáborról, a Korunk szerkesztőjéről. Kritérium, Bukarest, 1971.) A kötetet L. Gál Anna össze-
állításában Gaál Gábor megjelent műveinek bibliográfiája egészíti ki.

Katona Jenő

A könyvek nem teszik az embert jóvá, vagy rosszá, de jobbá vagy rosszabbá igen.

Jean Paul

Kultúránk mérföldkövei

A múlt év nyarán könyvkölcsönzés közben a megyei könyvtár igazgatóhelyettese odaszegődött egy-egy diák, tanár, jogász, közgazdász, újságíró és köz-tisztviselő mellé. Elmondta neki, hogy a Könyvtartudományi és Módszertani Központ kezdeményezésére a Szekszárdi Megyei Könyvtár sorozatot indít az irodalom néhány korszakot jelölő alkotásának megvitatására.

Így kezdődött, és amikor soraimat írom, már öt izgalmas, a késő estébe nyúló irodalmi est van mögöttünk. A 10—15 résztvevőre tervezett létszám 25—30 főre való kibővülése már önmagában is jelzi az érdeklődés fokozódását. Az esti 7 órai kezdéstől 9—10 óráig tartó viták az utcán is folytatódtak. Mégis kevés volt ahhoz, hogy mindenki szóhoz jusson.

Kikből áll ez a törzsgárda? A kísérleti ankétsorozat csakugyan az érdeklődés homlokerébe áll-e? Mire kíváncsiak a fiatalok? Hogyan kellene 1972 őszén folytatni?

A sorozat keretében ismertetett könyvekről nem merném azt állítani, hogy a század hetvenes éveinek elején az érdeklődés gyújtópontjában állnak. Ismerőseink között — őszintén szólva — alig akad olyan, aki Reed, Kafka, Bohr, Selye könyveit maradandó irodalmi élményei közé sorolná. Az olvasóközönség nagyobbik fele bizonyára hírből is alig ismeri az említett szerzők műveit. Ha valakinek egy lakatlan szigetre könyvlistát kellene összeállítanom, bizonyos, hogy a tíz legjobb könyv közé az ankétsorozat könyveinek szerzői közül csak *Dosztojevszkij* kerülne.

Nos, e tekintetben az alapművek kiválasztása nem mondható éppenséggel szerencsésnek, ám a kitűnő előadók — köztük *Bakcsi György* és *Bata Imre* irodalomtörténészek — bevezetője elfeledtette a témaválasztás fogyatékoságait. Olyan korszakot festettek, amelyben megtaláltuk mindazokat a szereplőket, akik az emberiség egy-egy mérföldkövének lerakásában csakugyan közreműködtek. Ily módon *Dosztojevszkij*vel együtt megismertük *Tolsztojt is. Illyésről* beszélgetve megtudtuk, hogy a mai kor pusztájáról szól *Csoóri Sándor: Tudósítás a toronyból* című szociográfiája.

Jogosan vetődik fel a kérdés: hogyan is zajlottak le az ankétok? Megkísérlem az Illyés-est példáján érzékeltetni.

Illyést sokan kedvelik, szeretik líráját, drámáit, és minden gazdaságtörténeti

tankönyv elé helyezik a Puszták népét. Talán ennek tulajdonítom kíváncsiságot, amely az ankét előtt eluralkodott rajtam. Vajon a 30-as években íródott szociográfiai műről mit fogok hallani? Érdekel, hogy a Puszták népét a szociográfiába vagy a szépirodalomba sorolják-e, s korhoz kötődő vagy időtlen műként fogják-e elkönyvelni?

A vita közben kiderült, hogy mások is ezt feszegetik, sőt, a diákok Illyés forradalmiságát is számonkérték. Az idősebb korosztályhoz tartozó felszólalók viszont azon a véleményen voltak, hogy a két világháború közötti magyar pusztáról derős mosollyal többit lehetett mondani Európa számára, mint az asztaltsapkadással. Vitavezető legyen a talpán, aki a diák, a könyvtáros, a lelkes és az ügyvéd intelligens, ám szenvedélyes hozzászólásai után elvállalja az Illyés-kép összefoglalását. Ahány felszólalás, annyi színű mozaik! Úgy érzem, hogy Bata Imre irodalomtörténésznek sikerült választ adnia a 30-as évek Illyésére, a jelenlegi Illyésre és a két kor szociográfiai, gazdasági, politikai és irodalmi életét kutató kérdésekre.

Nem tudom, hogy Szekszárdon hány fiatal érdekel az ankéton megvitatott irodalom, de azt igen, hogy azok a Garay-gimnazisták, akik tanáruk, *Nagy Andor* vezetésével lelkesen eljárnak az ankétsorozatra, nyitott szemmel járnak az irodalomban, és tartalmas hozzászólásaikkal gazdagították élménytárunkat.

Ha ez év őszén folytatódik az ankétsorozat, akkor a prózai művek mellé javasolom felvenni a költészetet és esetleg a képzőművészet néhány remekének irodalmi bemutatását (pl. *Petőfi*, *Puskin*, *Poe*, *Szabó Lőrinc* munkásságát; a képzőművészet köréből pedig pl. a *Michelangelóról* és a *Munkácsyról* megjelent szépirodalmi alkotásokat). Úgy vélem, hogy kultúránk mérföldkövei között az ő műveik is tisztességes helyet érdemeltek ki. (Csak közbevetőleg említem meg *Bánffy György* előadóművész „Nyelvében él a nemzet” c. bonyhádi estjének összeállítását, jól mutatta be a magyar irodalom állomásait.) Az első sorozat igen jó kezdés, a világirodalom néhány érdekes prózai alkotásának színvonalas bemutatása. Folytatásként bővíteni kellene a kört. Sokunk nevében elmondhatom, hogy ugyanez az olvasógárda ismét együtt lesz a következő sorozat megvitatásán.

Dr. Szilágyi Mihály
közgazdász

Kikben él egy novella?

Munkásolvasók Örkény István Meddig él egy fa? című novellájáról

Megkockáztatok egy hivalkodónak tűnő kijelentést: a Könyvtáros 1971 decemberi számának olvasói közül talán én örültem legjobban Zolnay Vilmos A nem hallható zene című írásának. A véletlen ugyanis úgy hozta, hogy az irodalmár és az olvasáskutató egymástól függetlenül ugyanazt a nem nagyon ismert Örkény novellát választotta ki vizsgálódása tárgyául, illetve eszközüül. A Könyvtártudományi és Módszertani Központ olvasáskutatási osztálya egyik kutatásának keretében munkásolvasók irodalmi ízlését, irodalmi attitűdjét és befogadói viselkedését vizsgáltuk, s tesztként, négy másik mellett ezt az Örkény novellát is elolvastattuk a munkás olvasókkal. Ebben a „hozzászólásban” kétféleképpen szeretnék Zolnay Vilmos elemzéséhez kapcsolódni: az olvasók szemével is láttatni a novellát, s a novellához való viszonyuk alapján magukat az olvasókat.

A novella középpontjában az élet—halál—halhatatlanság áll. Emlékeztetőül a „sztori”: a háború közepén egy rákos öregasszony egy istenhátamögötti faluban levő facsemete-kertészetet keres fel. A kertész várandós fiatal felesége mutogatja a fákat, de meglepetésére az öregasszony a kert végében magányosan álló tizenöt éves hársfát választja ki. Az idős nő nem bánja, hogy már nem lehet átültetni, kifizet a 100 évig élő hársfáért 100 pengőt és még hatvanat a három évi öntözésért.

Szemben áll egymással az öregasszonyban növekvő halál és a fiatalasszonyban fakadó élet. Az öregasszony múltjából, a fiatalasszony jelenéből, egy szóval a két szereplő történetéből, személyiségéből az „ötperces novella” (véleményem szerint ugyanis nem „klasszikus” Örkény-egypercesről van szó) szabályai szerint csak egy-két mozzanatot villant fel. A konyha étellel teli meleg világa, s a bizonytalan szürkeületben végződő kert a színhely, a haloványan körvonalazott háttér a háború. Az élet és halál azonban nemcsak így egyszerűen, a két szereplő, a két színhely, a növedékfácskák és a csontos, zörgő ágú fűz ellentétében, hanem mozgásában, egymásba átszövő egységében is jelentkezik. Maga a halál képviselője éppen halhatatlanságáról gondoskodik, hadat üzen az elmúlásnak. A feszültséget feloldó keret-záróképben könnyen, kecesen dolgozó fiatalasszony nemcsak a sarjadó életet, hanem az öregasszony emlékét, halhatatlanságát is őrzi magában.

Kiknek tetszett a novella

A cím és szerző nélkül kézhezadott novellát 46 munkás, 18 nő, 28 férfi olvasta el, közülük 31 az általános iskola 8 vagy kevesebb osztályát végezte el 15 érettségizett; 10 fő 25 éven aluli volt, 20 pedig 25 és 40 év közötti, 40 évesnél idősebbek száma 16. Mindannyian osztályozták tetszésük foka szerint, néhány sorban indokolták, hogy miért tetszett vagy nem tetszett a mű, megpróbálták címet adni és a szerző nevét eltalálni.

Az öt novella közül (amelyekből egy-egy személy csak hármat kapott kézhez) csak Móricz Kis Samu Jóska című novellája aratott egyértelmű tetszést. (Az 1—3-as skálán mérve 2,81 volt az erre a novellára adott átlagosztályzat.) A Meddig él egy fa? Sánta Ferenc Nácik című novellájával állott e tekintetben egy szinten: (1,01-es és 0,97-es átlagosztályzatokkal). Kosztolányi két novellája, a Fördés (1,25) és a Caligula (1,19) valamivel jobban tetszett olvasóinak, mint az Örkény novella. A nők és férfiak, valamint a különböző korúak és végzettségűek körében a tetszés fokát illetően lényegesebb különbségeket nem tapasztaltunk.

Nagyobb különbséget észlelhettünk az olvasás minősége, az olvasói magatartás, valamint a mű kedvező, illetve kedvezőtlen fogadtatása között. Azoknak tetszési átlagosztályzata, akik a novellaolvasók táborába tartoznak 0,83, azoké pedig, akik nem szoktak novellát olvasni 1,26 volt. Az első hallásra eléggé meglepő eredményt már az is magyarázza valamelyest, hogy a jóval nehezebb Nácik esetében fordított volt a helyzet (0,77-es átlagosztályzat a novellát általában nem olvasók, 1,14-es átlagosztályzat a novellaolvasók táborába tartozók esetében.) Arra természetesen ebből nem következtethetünk, hogy Sánta műve igazi novella, Örkényé pedig nem. Arra már igen, hogy az utóbbi — nem úgy mint Örkény számos igazi egyperce — közhelyesebb, egyszerű vevőkészülékkel is vehető, mint a Sánta novella, vagy a két Kosztolányi novella. Persze azt is jelezheti ez az összefüggés, hogy az Örkény novellát az olvasók többsége alacsonyabb szintű elvárásokkal, például afféle érzelmes el-

beszélésként olvasta. Ezt a feltevésünket valamelyest erősíti az a tény is, hogy a novella azok körében, akiknek ízlésükben a romantika dominált, jóval nagyobb tetszést aratott (2,50), mint azoknál, akiknél a klasszikus realizmus uralkodott (1,00). Mindebből természetesen korai volna arra következtetni, hogy a fejlettebb ízlésű olvasóknak kevésbé tetszik az ilyenfajta olvasmány. Más tények ugyanis nem erősítik ezt meg. Azok az olvasók, akiknek az ízlésükben a lektúr volt a domináns elem, még kevésbé fogadták tetszéssel a novellát, mint azok, akiknek ízlése a klasszikus realizmussal jelölhető. Ennél is fontosabb bizonyíték: azoknak az ízlésszintje, akiknek tetszett a novella, jellegzetesen magasabb (2,10), mint azoké, akik elutasították (1,85). (Az ízlésszintet szintén 1—3-as skálán mértük.)

Az irodalommal kapcsolatos beállítódás (attitűd) alapján egymástól különböző olvasók a tetszés — nem tetszés vonatkozásában is erősen eltértek egymástól. Akiknek tetszett a novella, azok számára egy irodalmi mű elsősorban követendő példát jelentett, de az átlagosnál erősebben volt képviselve ezeknek az olvasóknak az attitűdszerkezetében a „művészi megformálás” elem, a „katarzis” és az „új összefüggések” elem viszont az átlagosnál kisebb erősséggel jelentkezett. Mind a novellát tetszéssel, mind a nem tetszéssel fogadók táborának ízlése, irodalmi művel kapcsolatos attitűdje nem jellemezhető egyszerűen fekete-fehér jelzőkkel.

Befogadói viselkedés, a novella értelmezése

A tetszés kinyilvánítása még kevés ahhoz, hogy egy mű és egy olvasó kapcsolatát megfelelően jellemezzük, a mű ugyanis tetszhet az író szándéka szerint, de annak ellenére is. A továbbiakban arra vagyunk kíváncsiak, hogy a mű olvasói hogyan „számoltak el” a művel, mit értettek belőle, azaz „minek”, hogyan olvasták. Négyféle alapállást, négyféle befogadói viselkedést különíthetünk el annak alapján, hogy a 46 olvasó hogyan indokolta a tetszést vagy a nemtetszést. A négyféle típust az értelmezés mélysége és összetettsége alapján állítottuk sorrendbe.

„A” típus: Őt olvasó megrekedt a „sztori”, a cselekmény szintjén, s nem tudott mit kezdeni az „érthetetlen” favásárlással. Ha az esetet újsághírként olvasnánk, mi sem jutnánk sokkal messzebbre, mint ezek az olvasók. A „képtelen történet” értelmező irodalmi felhangok vételére ennek az öt olvasónak nem állott rendelkezésére megfelelő hullámhosszú vevőkészülék:

„Nem tudom elképzelni, hogy mi az az ok, ami az őszülő asszonyt erre a cselekedetre készítette, és hogy mi célból vásárolta a fát. Ha a novella a befejező részben utalt volna erre, akkor ennek az írásműnek kikerekedett volna a mondanivalója.” (33 éves, 8 általánost végzett férfi)

„Túláságosan vonatott, túl aprólékos. Maga a téma sem valami szerencsés. Én nem tudnék ilyen helyzetet elképzelni. A beteg asszonynak a kérése szerintem irreális, semmi értelmét nem látom az ilyen célú vásárlásnak.” (25 éves, érettségizett nő)

Az öt olvasó közül három férfi, kettő érettségizett, négy 30 éven aluli. A tetszés átlagosztályzata körükben 1,56, jóval az átlag alatt. Szerzőre egy sem „tippelt” közülük.

B típus: Tízen voltak olyanok, akik egy-egy részletbe belekapaszkodva értelmezni próbálták a művet, természetesen szinte szükségszerűen sikertelenül, nem tudván elszakadni a részletektől. Az egyik olvasó az öreg hölgy múltjára utaló motívumba kapaszkodott bele:

„Minek kellett a lecsúszott hölgynek egy gyökeres fát venni, ha anyagilag zilált állapotban van? Talán ezzel akarta a régi szép idők emlékét visszaidézni, amikor még hatalmas birtoka volt? Ezzel akarta a múltat szimbolizálni a mostani kusza, rendetlen életében.” (36 éves, 8 általánost végzett nő)

Egy másik olvasó csak a háttérben maradó háborúra reagált:

„Mivel már éltem a II. világháború alatt, vannak jó és rossz emlékeim is. Együttérzek a kisémmizettekkel és tudom, mi az, hogy nincs.” (41 éves, érettségizett férfi)

Többen az ajándékozási motívumot tették magyarázó elvvé:

„Egy idős asszony virágfeléket akar venni magának, mert beteg, de meglátja, hogy a kertész feleségének kisbabája lesz, és inkább neki adja a pénzét. De azt mondja, hogy ezt egy fára adja.” (23 éves, 8 általánost végzett nő)

Többen tekintik szenilisnek, örültnek az öregasszonyt, s ezt vagy az öregséggel járó állapotnak vagy a betegség következményének tekintik. Az egyik olvasó — s ő

tulajdonképpen már nem „tisztá” képviselője ennek a típusnak — egy egészen apró részletet, két jelzőt ragad ki, s ad szintén sikertelen megoldást:

„Nem tetszett, mert nem fejezte ki, hogy a fát vásárló kinek vagy minek az emlékére vette meg. Talán a fia veszett el, erre utal a »karcsú«, »egyenesnövésű« jelző is.” (57 éves, 8 általánost végzett férfi)

A „B” típusba tartozó olvasók egyenlő arányban rekrutálódtak mindkét nemből és az iskolai végzettség egyes fokairól. Zömük 20 és 40 év közötti. Ízlésük eklektikus, illetve lektúr-romantikus. Számukra az irodalmi mű elsősorban „hasznos mulatság”: ismeretszerzés, példa, műveltség gyarapítása. Az „A” típustól abban is különböznek, hogy közülük öten szerzőket is megneveztek, s hárman Örkény-szerű-szintű írókat említettek. (Déry Tibor, Kosztolányi Dezső)

„C” típus: Ehhez a típushoz tartoztak legtöbben. Ők nagyjából az író szándéka szerint értelmezték, fogadták a művet, mivel képesek voltak elszakadni a cselekménytől, valamint a zsákutcába vezető részletektől, s felismerték a halál legyőzésének, a halál túlélésének gondolatát. Természetesen ez a típus is — akár a többi — számos változatot, altípust foglal magába, mint ezt az idézett példák is mutatják:

„Magányos öreg néni még az elkövetkezendőkre is gondol, hogy legyen valamije ami az övé marad, ha már ő nem lesz” (29 éves, 8 általánost végzett nő)

„Bánné tudja, hogy nincs reménye, hisz betegsége elhatalmasodott szervezetén. Mégis bízik a »lehetetlenben.«” (45 éves, 5 általánost végzett nő)

„Egy ember, akire a halál vár, hisz az életben. Ő nem élhet tovább, megvásárol egy élő fát, amelyet gondoztat. Megnyugvást jelent számára az a tudat, hogy az életbe vetett hite a fa életével tovább él.” (31 éves, érettségizett férfi)

„Minden ember szeretné, ha valami maradna belőle halála után. Egy emlék a szeretettek nevében, egy nagy maradandó alkotás, amire esetleg életét tette fel. Ez a főhős egészen fantasztikus és örült módon kapaszkodik meg egy lehetőségben, ami más ember számára csak egy bolond ötlet, de neki a megnyugvást jelenti.” (44 éves, 8 általánost végzett férfi)

Több olvasó a másokon segítséget kapcsolta össze a „túlélés” gondolatával:

„Egy beteg asszony életének utolsó szakaszában arra gondol, hogy hogyan tudna másokon segíteni, hogy amikor már nem lesz, gondoljanak rá.” (38 éves, 8 általánost végzett nő)

Mások a magányosság és a halhatatlanság motívumait kapcsolják össze. Ennek a „B” típus felé átmenetet képező egyszerűbb változata:

„Sajnáltam az asszonyt, akinek senkije sem volt, pénzért kellett egy fát vennie, hogy amíg azt gondozzák, emlékezzenek rá.” (43 éves, 8 általánost végzett nő)

És a magasabb szintű változat:

„Egy öregedő hölgy, kinek gyógyíthatatlan betegsége volt, tudni akart maga mellett valami erőset, szépet, ami az ő tulajdonát képezte, és ami még halála után is fennáll. Rokona, hozzátartozója nem volt, s így biztosította magának halála után is a visszaemlékezést.” (25 éves, 8 általánost végzett férfi.)

Sajátos, szélsőséges változata ennek a típusnak az az olvasó, aki a túlélés gondolatát a szerző szándékától meglehetősen eltérően „ideologizálta meg”:

„Szerintem az öszülő asszony alakja a pusztulásra ítélt hitleri német társadalmat szimbolizálja, amelyet már operálni nem lehet. Közeledik a biztos vég felé. A favásárlásban a továbbélés vágya mutatkozik meg. (21 éves, érettségizett férfi)

A „C” típusba tartozó olvasók a nők és férfiak között hasonló arányban találhatók, átlagos iskolai végzettségük valamivel az összesség átlaga alatt marad. A „C” típushoz tartozók életkora lényegesen magasabb volt, mint a többi típushoz tartozóké. Ízlésük szintje valamivel magasabb, mint az „A” és „B” típushoz tartozóké, s a 4 lektúr-romantikus, a 4 lektúr- s az 5 eklektikus ízlésű olvasó mellett öt olyan olvasó is volt ebben a csoportban, akinek ízlésében a klasszikus realista és az értékes modern irodalom volt az uralkodó elem. Irodalmi attitűdjük az eddigiekhez képest a legváltozatosabb képet mutatja. Közülük heten neveztek meg a valódi szerzőhöz közel álló írókat, mint a novella lehetséges szerzőjét (pl. Déry Tibor, Galgóczi Erzsébet, Németh László).

„D” típus: Hat olvasó értelmezése egészen közel áll mind az író szándékához, mind a szakértők megoldásaihoz. A „C” típusú olvasók közül szinte valamennyi figyelmen kívül hagyta a novella másik szereplőjét, s ezzel az élet-halál dialektikája,

egymásba villózása náluk a halál túlélésére redukálódott. Természetesen ez a típus is valamelyest heterogén csoportot jelent:

„Bánné magában hordozza az élet csíráját, hisz terhes. Ezzel szemben vele párhuzamosan a romlás, a rák áll az ellentétes oldalon az öregasszony méhében. Az író jól álcázta a mellékmotívumokkal a tulajdonképpeni mondanivalót. A szinte már haldokló valami maradandót akar maga mögött hagyni, és ezért vásárolja meg az átültethetetlen fát, az önmegnyugtató jelentő tárgyat: egy nála is tovább élő fát.” (19 éves, 8 általánost végzett férfi)

„Nagyon szép kombinációja az elmúlásnak és az újjászületésnek” (51 éves, 8 általánost végzett férfi)

„A reményt nem szabad feladni. Az egyén halála nem az emberiségé. Az ember élete véges, bár emléket hagyhat maga után. De mindig új ember, új élet születik, minden megújul, és talán jobb lesz.” (24 éves, 8 általánost végzett férfi)

A „D” típushoz tartozók valamennyien férfiak. Iskolai végzettség és életkor tekintetében nemigen térnek el az átlagostól. Ízlésük azonban eltér: hármuk ízlésükében az eklektikus elem, hármukéban a klasszikus realista és az értékes modern elem dominál. Irodalmi attitűdjükben a „hasznos mulatság” néven összefoglalható elemek mellett a „katarzis”, az „új összefüggések”, a „művészi megformálás”, egyszóval az irodalmi mű olvasása mint „szimbolikus cselekvés” is megtalálható. Jellemzőjükként azt is megemlítjük, hogy ez a hat olvasó az átlagnál magasabbra értékelte Sánta Ferenc Nácik és Kosztolányi Fűrdés című novelláját.

A 46 olvasó kevés volt egy olvasásszociológiai kutatáshoz, egy-két mondatos valamósaik pedig a mélyebb olvasáslélektani elemzéshez. A Zolnay-cikk témájára készült kis improvizációm mindössze a következőkre szeretne volna a figyelmet felhívni:

1. hogy egy mű megfejtéséhez a kritikusokon és más szakembereken kívül még az ilyen, kevésbé iskolázott amatőrök is hozzájárulhatnak;
2. hogy egy viszonylag homogén olvasóréteg mennyire különböző ízlés, attitűd és befogadói arculatot mutathat;
3. hogy a tetszés és a megértés korántsem olyan közeli rokonok, mint azt sokszor, sokan véljük (a négy típushoz tartozó tetszési átlagértékek ugyanis: A: 1,56, B: 2,16, C: 1,98, D: 2,22);
4. hogy a befogadói viselkedés és a megértés, valamint az irodalmi attitűd között viszonylag szoros (az előbbinél jóval erősebb) összefüggés van;
5. végül, hogy az ízlés jellege és szintje, valamint a befogadói viselkedés és megértés között szintén erős összefüggés észlelhető (a négy típushoz tartozók ízlésszintjének átlagai: A: 1,3, B: 1,7, C: 2,0, D: 2,5)

Kamarás István

Diskay Lenke ex librise

Veres Péter hazaérkezett...

Hajdú-Bihar megyében a Balmazújvároson tartott Veres Péter irodalmi napok ünnepeivel zárult a könyvhét. Az irodalmi napok legnagyobb eseménye az író köztéri szobrának felavatása volt. A község főterén, az ugyancsak róla elnevezett művelődési központ mellett helyezték el Somogyi Árpád szobrászművész alkotását, Veres Péter életnagyságú ülő bronzszobrát. Dr. Garamvölgyi József művelődésügyi miniszterhelyettes avatta fel a szobrot. Jelképes — mondotta —, hogy Veres Péter szobrának avatása a pedagógusnapon történik. Mert ő is tanító volt, népének nagy tanítója. Az író életművét majd a történelem és a tudomány fogja végérvényesen értékelni. De az már bizonyos, hogy a felszabadulás utáni szocialista átalakulás egyik legnagyobb hatású formálója, bölcs ember és kitűnő író volt.

Szeifert Imre községi tanácselnök vette át a szobrot. Veres Péter visszaért szülőföldjére — mondotta —, községe pedig tudja, hogy örököse annak a hatalmas szellemi vagyonnak, amit az író felhalmozott. Ezzel méltóan kíván-

nak gazdálkodni, „hogy a szekér menjen”.

Darvas József, az Írószövetség elnöke, a harcostárs, emlékbeszédében megállapította, hogy Veres Péter tudásban, műveltségben, emberségben az egyetemesség szintjére emelkedett, de nem szakadt el a Hortobágy szélétől. Nála mélyebbről magasabbra soha, senki nem jutott e hazában. Tudta, hogy új nemzetet formálni csak politikai-gazdasági eszközökkel nem lehet, kell hozzá a kultúra közreműködése is. Az volt az álma, hogy az önművelés közösségi műhelyeiben nőjön fel az új generáció. Nem elég tehát szobrokat, nevére elnevezett intézményeket létesíteni, hanem álmainak megvalósításán is munkálkodnunk kell.

Délután felavatták a Veres Péter szülőházán elhelyezett emléktáblát. Itt Kovács Kálmán, az Alföld főszerkesztője beszélt. Ez a kis házacska a tehetség győzelmének jelképe — mondotta. Veres Péter pusztá létével erősítette a nép felemelkedésének hitét. A könyv számára nem életpótlék, nem menekülés, hanem eszköz a nép történelmi szerepének vál-

Darvas József beszél Balmazújvároson, Veres Péter szobrának avatásán. Mögötte Soós Imre, a Hazafias Népront községi elnöke, dr. Garamvölgyi József művelődésügyi miniszterhelyettes és Szeifert Imre községi tanácselnök (Vencsellei István felvétele)

lalásához. Egész életműve cselekvés. „Az írás, ha nem cselekvés, akkor fecsegés” — vallotta az író. A kultúra teljessége élt Veres Péterben, példátlan harmóniába olvadt össze egyéniségében az anyagi és a szellemi világ. Irodalmi est zárta a

napot, amelyen Czine Mihály tartott bevezetőt. Ne féljünk kimondani, hogy Veres Péter a magyarság legnagyobbjai közül való — ezzel a mondattal sommázta a Veres Péter irodalmi napok mondanivalóját. (pr)

A Jászberényi Városi-Járási Könyvtár kisgrafikai pályázata

A Jászberényben évente megrendezésre kerülő Székely Mihály zenei napok alkalmával a városi-járási könyvtár pályázatot hirdetett olyan kisgrafikai alkotásokra, amelyek a város híres szülötteire, Székely Mihály operaénekesre és Rácz Aladár cimbalomművészre emlékeztetnek, vagy az emléküket felelevenítő zenei napokra utalnak.

A felhívásra 147, nemes grafikai eljárással készült lap — fa- és linóleum metszet, rézkarc, litográfia — érkezett a könyvtárba. Közülük a zsűri 23 művész 55 pályamunkáját javasolta kiállításra, amelyet a könyvtár lépcsőfelfejelőjében rendeztek meg. A kiállítást Bárdos István, a városi tanács elnökhelyettese nyitotta meg s adta át a pályadíjakat az azokkal együtt járó Székely Mihály emléklappal. Ezután a hazai kisgrafika és ex libris gyűjtők szervezete nevében dr. Semsey Andor, az ex libris gyűjtők nemzetközi szervezetének, a FISAE-nek alelnöke méltatta a pályázat jelentőségét. Az első díjat Diskay Lenke fametszete, a másodikat Sziráki Endre Rácz Aladárt ábrázoló litográfiája, a harmadikat Fery Antal fametszete nyerte. A díjazottakon kívül meg kell még említeni Dániel Viktor, Kóhegyi Gyula és Vertel József réz-

metszésű lapjait, Józsa János, Kovács Gyula és Perei Zoltán linó-, illetve fametszeteit. Feltűnést keltett Révész Nap sugar nyolcrészes linóleum metszet-sorozata, amely Székely Mihály egyik legnagyobb alakítására emlékezve A kékszakállú herceg vára című Bartók—Balázs-operához készült illusztrációkat tartalmazza.

A kiállított művek között számos ex libris és illusztráció található, ami jól jellemzi, hogy a kisgrafikai alkotások jelentékeny része elválaszthatatlan a szép könyvtől. Erre utal a kiállítás katalógusának beköszöntője is, amelyben a rendezők elmondják, hogy a kiállítást egyúttal a nemzetközi könyvgyűjtők egyik kiemelkedő helyi rendezvényének is szánták, a pályázati anyag az ország több helyén is bemutatásra kerül, a legjobb húszegynéhány lapból pedig mappát jelentetnek meg. A pályázat anyagát a Jászberényben nemrég megnyílt Székely Mihály emlékszobában helyezik el.

Arató Antal

Az erdélyi folklór újabb könyvekben

A népköltészet mindig termékenyítőn hatott az irodalomra. Az erdélyi irodalom pedig erősen kötődött s kötődik a hagyományokhoz. A közelmúlt erdélyi irodalmának is a hagyományvállalás, a honi talajba gyökerezettség, az irodalmi folytonosság hirdetése és következetes alkalmazása adott lendületet. Az utóbbi évek gazdag könyvterméséből válogatunk ki egy csokorra valót: az erdélyi folklór egészen friss eredményei és múlt századi öröksége közül.

Vadon nőtt irodalom

Manapság az egyszerűség kedvéért naívnak vagy primitívnek szokás minősíteni olyan művészi alkotásokat, amelyek létrehozói nem hivatásos művészek. S ha az effajta leegyszerűsítés miatt a nagyközönség nem vélné a naivon avatatlant, a primitíven kezdetlegest, nyugodtan nevezhetném Tamási Áron édesöccsét, Gáspárt naiv írónak, primitív írásművészeknek. Hiszen valójában az is: ösztönös alkotó. Egész életében dolgozott, küszködött a sovány földdel, az erdőn a fával, s mindig a keserű székely sorssal. Dolgozott a két kezével és göbé eszével. Már elmúlt hatvan esztendő, amikor a

mindennapi munka után esténként egy irkába kezdte róni kusza sorait a régmúlt gyermekkoráról, s az azt követő megélhetésért és megmaradásért folytatott ádáz harcáról, a szeretett szülőföldről és az otthon édes-keserű küzdelmeiről. Közben a szükség, meg a napi gondok néha mondat közben tétették le vele a tollat. Elkészült mégis, nem egészen egy esztendő alatt.

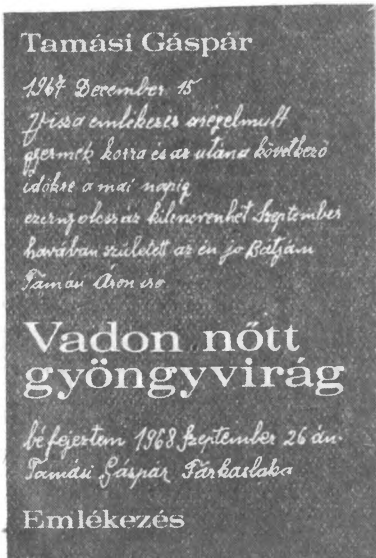
Már vagy két éve annak, hogy frissiben élvezhettük varázslatos emlékezeit, a *Vadon nőtt gyöngyvirág*-ot. Az iskolázásról lemaradt, a természetben felnőtt s belőle kiszakíthatatlan alkotónak az ősi természetesség hamvasságában pompázó vallomásait. Iskolázatlansága nem hátránya, műve pedig igazolni látszik azt, amit bátyja írt régen népe kollektív szelleméről: „ahányan vagyunk, óriási hangszernek a húrozatát adjuk.” Apadhatatlan mesélő kedve újjáteremti Áron felejthetetlen alakjait s immár legendássá nőtt szülőfalujukat, Farkaslakát. Legyőzhetetlen életkedve, áradó izes humora egyszerre idézi bátyját s annak hőseit, pillangós Ábelt, kicsi Mókát. Mesébe szárnyaló vadon termett írásában szinte akaratlanul is bizonyítja a szülőföld örökös jelenlétét és hatását Áron írásaira azzal, ahogy bátyja farkaslaki látogatásaira emlékezik. „... azután elindultunk a mező felé, mert bátyám mindig a mező felé sietett inkább, nem a falu belseje felé, mert a mezőhöz a gyermekkori emlékek kötődtek, s valahányszor hazajött, mindig azokat az emlékeket újította.”

Tamási Gáspár könyvéből a természet és az ember közötti időtlen harmónia tükröződik. Az ősi, természetes teremtkedv hétköznapi egyszerűsége. A valóságfeltáró művészet ereje, igazsága, az apáról fiúra szálló, gyökeresen hagyományozódó népművészet varázsa.

Gáspár bácsi mostanában emlékeit frissíti, új könyvet ígér. Előtte azonban ismerjük meg ezt a „régit”, annál is inkább, mivel elejétől végig nem egyéb, mint a *máig élő farkaslaki folklór*.

Kultúrák kölcsönhatásban

Talán utoljára Tamási Áron *Erdélyi csillagok* című elbeszélésének olvasásakor érezhettük az erdélyi román és ma-

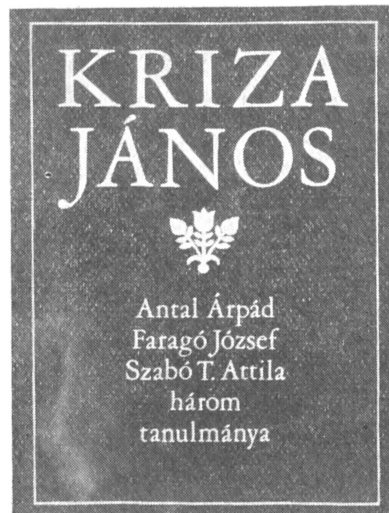

gyar együttélést oly magától értetődőnek, mint az a nemrégiben megérkezett román kolindagyűjteményből, a *Szarvasokká vált fiúkból* kiviláglott. Egy szomszédos nép folklórájának bemutatása már önmagában is nagy jelentőségű. Mégis az adja a kötet igazi értékét, hogy feltárja két együtt élő nép népköltészetének eltérő és rokon vonásokat felmutató alakulását, mindezt a két kultúra kölcsönhatásának szinte kézzelfogható dokumentumaival bizonyítva a magyar népköltészetből is ismert történetek, A jövevény pásztor, A virágok vetélkedése, az Alku (Petőfi is feldolgozta) és a Sziminek mester (Kőmíves Kelemen) román megfelelőivel. Így válhat ez a román szokásköltészetet (kolindákat) bemutató kötet a rossz emléktű „vadrózsa-pör” vádiratává. (Bár nem csak ez a kötet ad elégtételt Kriza Jánosnak, hiszen a halhatatlan *Vadrózsák* megjelenésének századik évfordulója alkalmából kiadták Antal Árpád, Faragó József és Szabó T. Attila három tanulmányát könyv alakban is. Második, átdolgozott kiadása pedig tavaly jelent meg újra.)

A román és magyar népköltészetben az eltérések mellett inkább a rokon vonások uralkodnak. Hiszen ahogyan a magyar népköltészetben a kolindáknak megfelelő regölés, betlehemezés, ugyanúgy a jelentősebb kolindamotívumok is létrehozták a maguk balladaváltozatát (Az argyasi kolostor, Báránka). Végezetül a Szarvasokká vált fiúk olvasásakor gondoljunk csak arra, hogy hasonló méretű és igényű kezdeményezéssel utoljára Bartók Béla lépett elő még 1935-ben — saját költségre. Nem véletlenül ajánlják a szerzők könyvüket Bartók Béla emlékének.

Nélkülözhetetlenül fontos ez a könyv, olyannyira, hogy eddigi hiányát csak most érezzük igazán, amikor már a kezünkben van. De nem feledkezhetünk meg azokról sem, akiknek köszönhetjük. A folklorista Faragó Józsefről, a költőműfordító Kiss Jenőről és az illusztrátor Plugor Sándorról. Annál is kevésbé, hiszen a Szarvasokká vált fiúk már a harmadik, hasonló jellegű közös munkájuk. Tökéletes össz munkájukról tanuskodott már korábban *A báránka* román népballadagyűjteménye és a *Novákékról szól az ének* román vitézi énekek válogatása.

De mégiscsak e nagyszerű kolindagyűjtemény ismeretében mérhetjük fel a romániai magyar irodalom ama törekvését, amely a két együtt élő nép kultúrájának kölcsönös megismertetésére, bemutatására irányul. E felismerést követően értékelhetjük igazán két, valamivel korábbi kiadásukat is: a *Haja, haja virágom* virágénekeit és a máig élő erdélyi nép-

balladák gyűjteményét, a *Balladák könyvét*.

Örök életű költészet

Szabó T. Attila gyűjteménye négyszáz éve lejegyzett virágénekeket tartalmaz az egész magyar nyelvterületről. A számszerint 177 virágének (rokon tárgyú jegyek alapján ciklusokra bontva) odamondó-csúfolkodó bája népköltészetünk termékenyítő erejét példázza. S mert az eddig ismert források mellett (Kriza, Gyulai, Arany János, Bartók, Kodály) még kiadatlan kéziratokra is támaszkodik — vagy hús virágének most kerül először nyomtatásban a nyilvánosság elé — a kötetnek felfedező jellege is van. Az eddig kéziratban hányódó virágénekek köztudatba kerülése népköltészeti kincsünk kiapadhatatlanságát mutatja.

Az már *Kallós Zoltán* balladáskönyvének kézbevétele előtt is egyértelmű volt, hogy nálunk e műfaj szülőföldje Erdély. A *Balladák könyve* ennek ellenére képes számunkra újat nyújtani: Erdélyben a balladának nem csak hagyományai találhatóak, de ma is virágzik.

Már a borító egyedisége — a magyar-kapusi asszonyok hímezte kalotaszegi írásos minta — jelzi, hogy nem mindennapi értéket kapunk. S bár a legkevésbé a méretek adják Kallós kötetének páratlan értékét, néhány adatot meg kell említenünk. Terjedelmében is impozáns gyűjteményében 259 első közlésű darabban találkozhatunk, s egymaga több (162!) kottás darabot közöl, mint az eddigi összes gyűjtemények együttvéve! (Hiszen Bartók és Kodály is ennek csak mintegy harmadával büszkélkedhetik.) Pedig Kallós több évtizedes gyűjtőmunkája ösz-

szegzésének ez csak a számszerű — kevésbé jelentős — oldala. Ami igazán értékes, az az, hogy a ma már klasszikus számba menő (alap)balladák anyaga mellett a legfrissebb keletű gyűjtés időpontjaként 1970 szerepel. Ma is élő és ható balladák sokasodnak tehát előttünk. S többségükben eddig feltáratlan tájakról valók. Kallós szándékosan olyan vidékekre indult, ahol még előtte nem jártak gyűjtők, vagy csak elvéve jutottak arra. Így járta be Észak-Mezőséget, majd ezután lejegyezte a moldvai, gyimesi és kalotaszegi balladaterület értékeit. A kötet talán legszebb darabjait — ha lehet egyáltalán értékkülönbséget tenni — a klézsei csángó asszonytól, Szályka Rózsától közli. A magyar nyelv ősrégi izeivel szólnak meg ezek a balladák s népköltészeti értékük mellett még az élő csángó nyelv régies voltát is bizonyítják. Kallós új tervei között első helyen szerepel egy monográfikus kötet Szályka Rózsáról. Ez is mutatja: a Balladák könyve méreteit nem egy hosszú gyűjtőmunka anyagának összezsúfolása eredményezte, hanem máig élő népköltészetünk határtalan bősége.

Ahová pedig nem juthatott el Kallós, azokat a tájakat más szorgos kutatók keresték fel. Így gyűjtötte össze a mostohán kezelt csiki népdalokat és népbaladákat *Imets Dénes. Repülj madár, repülj...* című ménasági népköltési gyűjteménye szintén a szöveg és a dallam korszerűen lejegyzett anyagával tünik ki a hasonló kezdeményezések közül. S egyben mutatja a további lehetőségeket és feladatokat is egy-egy táj teljes népköltészeti anyagának megmentéséhez.

S ami e gyűjteményekből számunkra igazán fontos az nem egyéb, mint hogy a Haja, haja virágom és a Balladák könyve egyes motívumaira rimelnek a Szarvasokká vált fiúk román kolindái. Lehetetlen észre nem venni, hogy egy földből gyökerezett folklórral van dolgunk. A Vadrózsa-per végre a lelkekben is lezárulhat.

A „szegény báró” hagyatéka

1969 áprilisában röpött fel a hír Erdélyben: százados kallódás után a marosvásárhelyi könyvtárban előkerültek *Orbán Balázs* eredeti fényképfelvételei. A felfedező, Erdélyi Lajos számolt be a *Korunk* lapjain e nemzetközi mércével mérve is ritka, értékes fotókincs regényes megtalálásáról. A fényképhagyaték használat részé — csaknem száz felvétel — *Székelyföld képekben* címmel jelent meg Sütő András előszavával, Erdélyi Lajos útbaigazító magyarázataival.

S mert az Akadémiai Fotolexikonban hiába keressük, jogos feltenni a kérdést:

ki is volt hát Orbán Balázs valójában? Báró, aki nyilvánosan megtagadta, sőt őt krajcárért elajándékozta öröklött rangját, mondván, hogy őse bizonyára kétes érdeméért kapta azt a Habsburg-háztól. Az emigrációban Kossuth életének megmentője, és szerencséje következtében Mazzini, Louis Blanc és Victor Hugo személyes jóbarátja. Hazatérése után Udvarhely-szék főjegyzője, országgyűlési képviselő, demokrata elvű alapítványtevő, arab regék műfordítója, néprajzkutató, a Magyar Tudományos Akadémia tagja. Mindenekelőtt azonban a magyar falukutatás egyik első kiemelkedő munkása, akinek fiatalkori kalandozásai sem lehettek öncélúak. Hordozta mindvégig a terhes erdélyi örökséget: utazásainak lényege sohasem a belefeledkezett gyönyörködés, hanem a látottak, tapasztaltak elraktározása hazai kamatoztatás végett. (Mintahogyan a Victor Hugótól megtanult fényképezés révén válhatott fotóművészetünk hőskorának egyik úttörőjévé is.) Hazatérése után esztendőnkön keresztül járta, többnyire gyalog a Székelyföldet. Készítette útijegyzeteit, fényképfelvételeit. Leírta a települések, tájak képét, felelevenítette történeteiket, megörökítette embereit, szokásait, vagy ha hiteles történet már nem állhatott rendelkezésére (pl. a zombori vár keletkezéséről), feljegyezte a még közzszájon forgó eredeti regéket. Ezekből állította össze főművének — korai etnográfiai irodalmunk reprezentánsának —, az 1868—73 között megjelenő hatkötetes *Székelyföld leírásának* nélkülözhetetlenül fontos anyagát. E művének illusztrációs anyagából válogattak ki egy kötetre valót a Székelyföld képekben készítői.

Hogyan készültek felvételei? Csak anekdotázó emlékezősekből tudjuk. Milyen lehetett megsemmisült felszerelése? Ezt már valószerűbben rekonstruálhatjuk korabeli vándorfényképészek ránkmaradt masinériáiból. (A „szegény báró”, ahogyan a nép nevezte Orbánt, mint csiga a házát, hátán cipelte egész terhes felszerelését: sátrat, amely a sötétkamra szerepét töltötte be, állványt, kamerát, vegyszereket és az üveglapokat, melyeket fényképezés előtt fényérzékeny anyaggal kellett bevonni. Így is védtelen volt a természettel szemben, napi egy-két órányi jó ideje maradt a felvételhez. Ráadásul észrevétlenül kellett „lelomnia”, vagy egyenesen le kellett itatnia a fényképezőgéptől, mint az „ördög kelepcéjétől” babonásan rettegő falusiakat.) De mindennél jobban vallanak felvételei. Ezekből egy, az ismert körülmények kényszerítő hatása alatt talán első fotóriporterünkévé vált, elkötelezett művész portréja rajzolódik ki, aki mindenkor a

kép életszerűségét tartotta szem előtt. (Fotóriporterri minőségében mindenképpen ő az első, akinek meggyűlt a baja a hatósággal — a radnóti Rákóczi-vár körüli katonai objektumok lefényképezése miatt.)

A Székelyföld leírásának néprajzi forrásértéke mellett Orbán Balázs mostoha körülmények között készült felvételeinek dokumentumértéke is felbecsülhetetlen: bőséges információtartalommal tudósítanak a Székelyföld százados múltjából. Megőrizték számunkra az általa kult világrégi hiteles képét: a tájakat, az épületeket, a népviseleteket, a tárgyi emlékeket és főként az embereket. A fényképanyag megmentése tehát rendkívül fontos, történelmi önismeretünket szolgáló tett. Kötetben való közzététele pedig igen nagy lépés művelődéstörténetünk egyik elhanyagolt területének felfedezése felé. S végezetül, illik ismerünk azt az Orbán Balászt, akit Erdélyben nem neveznek másként, csak úgy: *a legnagyobb székely*.

Sütő András családfája

Sokan sokféleképpen foglalkoznak Erdélyben ma is a néprajzzal. Van, aki csak egy szűkebb területet, saját szülőföldjét kutatja fel, mint *Horváth István Magyarózdai toronyalj*a című írói falurajzában. Mások Orbán Balázs nyomdokain az egész Székelyföld mai életéről tájékoztatnak, mint *ifj. Kós Károly* tíz tanulmányt tartalmazó kötetében, a *Népélet és néphagyományban*. Nagy feltárási kedv mutatkozik népművészetünk legelhanyagoltabb területeinek tudományos feldolgozására is. A legkiemelkedőbbet e téren is *ifj. Kós Károly* monográfikus igényű könyve, *A vargyasi festett bútort*

nyújtja. Kós ebben az értekezésében műfajt teremt. Előzmények nélkül álló kutatásainak összegzésére két dolog jellemző. A néprajztudós lenyűgöző tudásanyaga és a népművészetet beleérzőn tolmácsoló grafikus illusztrációinak gazdagsága. Az újdonság, a felfedezés erejével hat ez a nagyon érdekes és értékes kötet. Mindenekelőtt Kós meggyőzően tárja fel, hogy az olasz reneszánszból átvett művészettel összekapcsolt mesterséget a székelység — mint annyi más — hogyan ültette át a maga sajátos formanyelvére, miként alakította ki a nagy európai művészeti áramlatokkal rokon vonásokat mutató, mégis minden mástól jól megkülönböztethető kifejezési eszközeit. S igen eredetien példázza az Erdélyben együtt élő nemzetiségek egy eredetű, de különböző irányba ható törekvéseit a festett bútorok díszítőelemeinek és színvilágának elemzésekor.

Kós otthonosan mozog a régi bútortfestő-asztalosok családfáinak felrajzolásában is. Megismerkedtet egy egyedülálló művészettörténeti példával, a fiátfalvi eredetű vargyasi Sütő-dinasztia munkásságával. A Sütő-család tizennégy nemzedéken át, több mint négy évszázadon keresztül folytatta a bútortfestő-asztalos mesterséget. (Nemhiába emlékezik büszkén rájuk a család pusztakamarási ágának író-fia, Sütő András is.) S eközben szinte észrevétlenül avatja be olvasóit a vargyasiak kiemelkedést biztosító rejtélyeibe, az apáról fiúra szálló mesterség titkaiba, a festékreceptek, színharmóniák és motívumok hagyományozódásába. Mindezt számos magyarázó rajzzal, fekete-fehér és színes fényképekkel teszi érzékletessé.

R á c z - S z é k e l y G y ő z ő

AZ ISMERTETETT MŰVEK

- Tamási Gáspár: Vadon nőtt gyöngyvirág. Kriterion, 1970. 215 l.
Szarvasokká vált fiúk. (ford. Kliss Jenő) Kriterion, 1971. 235 l.
Haja, haja virágom. (Szabó T. Attila gondozásában) Kriterion, 1970. 334 l.
Balladák könyve. (Kallós Zoltán gyűjtése) Kriterion, 1971. 679 l.
Antal Árpád — Faragó József — Szabó T. Attila: Kriza János (második, átdolgozott kiadás) Dacia, 1971. 278 l.
Imets Dénés: Repülj madár, repülj... Marosvásárhely, 1970. 131 l.
Orbán Balázs: Székelyföld képekben. Kriterion, 1971. 62 l.
Horváth István: Magyarózdai toronyalj. Dacia, 1971. 473 l.
dr. Kós Károly: Népélet és néphagyomány. Kriterion, 1972. 274 l.
dr. Kós Károly: A vargyasi festett bútort. Dacia, 1972. 63 l.

AZ INFORMATIKA 1972. 1. száma egyebek közt beszámol Kuba könyvtárügyéről és egy figyelemre méltó közvéleménykutatásról, amelyet angol iparitudományos könyvtárakban folytattak nem könyvtáros dolgozók helyzetéről. A beszámolóból kiderül, hogy a szakkönyvtárosok hiánya miatt a rutinmunkákat, adminisztratív teendőket ésszerű és gazdaságos csupán érettségizett és időnként tanfolyamokon továbbképzett, nem könyvtáros dolgozókra bízni. Utóbbiak közül a vezetők a teljesen kezdő és a saját igények szerint betanított fiatalokat részesítik előnyben, ezek ugyanis a tapasztalatok szerint jól látják el feladataikat és hűségesebbek munkahelyükhöz, mint a magasabb képzettséggel rendelkezők.

Kiadványok Somogyból

Somogyot országszerte is szokás említeni. S ha valaki élt, vagy csak alaposabban körülnézett arrafelé a Balaton és a Dráva között, tudja, hogy az ott lakó emberekben csakugyan országnyi lokálpatrióta önérzet feszül. Pedig a „műzsáknak szentelt kies tartománynak” ma is csak egyetlen igazi városa van, amde benne példásan működő könyvtár, múzeum, levéltár. Kaposváron él a fővároson kívüli irodalom első „végvári költője” Takáts Gyula; a 160 éves Táncsics Gimnáziumot az egyetemi fölvételi eredmények alapján az öt legjobb középiskola között emlegetik; a Csiky Gergely Színház tehetséges fiatal rendezője új korszakot igyekszik nyitni a vidéki színházban; tehetséges képzőművészek élnek a megyében; mindebből és az időnként érkező helyi publikációkból egyaránt megállapítható, Somognak fejlett ipar és urbanizáció, egyetem és önálló írócsoport *nélkül* is vannak figyelemre méltó szellemi produktumai.

A szerkesztőség tízegynéhány kaposvári kiadványt adott kezembe. Áttekintésükkel talán fogadott prókátorként is sikerül tárgyilagos bizonyítékot adnom: olykor érdemes odafigyelni, mi készül a provinciában.

Betekintésre a legnagyobb választékot a Somogyi Múzeumok sorozata kínálja, melynek legutolsó füzetén a 17-es szám látható. Szerkesztőként mindegyikben ott van Takáts Gyula neve, ki több mint két évtizeden át (1971 februárjáig) volt a bevezető kalauzban ismertetett hét megyei múzeum: a kaposvári, siófoki, balatonszárszói, balatonszemesi, niklai, zalai és somogytúri igazgatója.

Takáts egyik régebbi versében szülőföldjét jellemezve kijelenti: „A legnagyobbak itt a piktorok! A tájunk lelke rajtuk átsorog”. A múzeumi füzetek is dokumentálják ezt a meggyőződést, mert négy szőlő közülük olyan festőről, aki Somogyból származott, vagy hosszabb ideig ott élt. *Kávássy* Sándorné: *Rippl-Rónai a somogyi sajtóban* c. összeállítása nincs a szemlére kapott példányok között. A kiadvány-jegyzék szerint elfogyott. Második kiadásban jelent meg viszont *Bényi* Lászlónak az ország legkisebb lélekszámú községének múzeumáról, a *zalai Zichy Mihály emlékmúzeumáról* szóló ismertetője. A téma nemcsak arra ad módot a szerzőnek, hogy egy rövid monográfia igényével szóljon a művészről, de kutatásai alapján meg tudja mutatni a kis somogyi faluhoz és Oroszországhoz való különös, kettős kötődését is. „Zalán sokszor viselt kurta felső ze-

két orosz bugyogóval... A cári udvarban pedig... magyar ruhát, csizmát. E külsőségek között a két nép szeretetét érezzük. Oroszországból hazavagyott, Zalán Szentpétervárt dédelgette.” Ugyancsak hézagpótló vállalkozás *László Gyuláé: Sírfelirat Rudnay Gyula emlékezetére* (1968). A mesterről, kiről tanítványa, Barcsay Jenő így nyilatkozott: „Rajongtunk érte, olyan volt mint egy apostol” — egy képzőművészeti kiskönyvtári füzet terjedelmén túl nem foglalkozott még jelenkori művészettörténetünk. *László Gyula egy, Rudnay személyiségéről írandó műhöz ad indítást tanulmányában.* „Arra törekedtem, hogy legalább valamit megmentsék abból a légkörből, abból a szellemből, amelyben... művésze kialakult”. Igazi úttörő vállalkozás *Tüskés Tiboré A szó és a vonal. Martyn Ferenc irodalmi kísérőrajzairól, 1970.* (Külön érdekesség, hogy Rippl-Rónai nevű fia, Martyn és a róla író Tüskés egyaránt Somogyban született és Pécsen él). Alapos életrajzi, művészettörténeti bevezető után jutunk el a festő oly karakterisztikus, új és új meglepetésekkel szolgáló illusztratív grafikáinak elemzéséhez. „Rajzos meditációk”, találó már a címbeli összegezés is, ha Martyn feladatonként más-más intonációjú, de mindig képzeletgazdag, érzékenyen alkalmazkodó, mégis szuverén kísérőrajzaira gondolunk. A kiadvány érvényét emeli, hogy a szerzőnek módja volt az először Niklán kiállított Berzenyi-rajzokról is szólni. Tüskés Tibor — Hárs Éva Martynról készült kis kötetét megelőzve — részletes irodalomjegyzéket is csatolt dolgozatához.

Látszólag nem helyi vonatkozású *László Gyula* másik műve, a *Medgyessy Ferenc grafikái*. A tanulmány valójában Medgyessy Ferenc és Rippl-Rónai barátságáról, rajzolás módjuk rokonságáról és különbségéről szól. Nem árt tudni, hogy a másfél évtizede szinte csak gyűjtőknek, külön lapokon kiadott Medgyessy-grafikákból itt látható együtt a legtöbb — magvas magyarázatokkal is ellátott — rajz.

A Kereki fehérvári vár története (1967, szerzők: *Koppány Tibor, Sági Károly*) gazdaságos szerkesztésével, novellisztikus előadásmódjával; *Dr. Draveczky Balázs* munkája: *Somogy megye régészeti képeskönyve* (1970) pedig minden vonatkozásra ügyelő szakszerűségével tűnik ki. Rendhagyó voltában példás vállalkozás *Kanyar József, Kerecsényi Edit és Knézy Judit* közös munkája: *Fejezetek Pogányszentpéter történetéről* (1967). A

falutörténeti kiállítás ismertetéséhez készült mű arról győz meg, hogy hosszas tudományos nekikészülődés, riasztó szakmai apparátus nélkül is lehetséges a históriát, az anyagi műveltség és a szellemi néprajz szempontjait egyeztető helytörténeti kezdeményezés.

A másik, somogyi kiadványokon gyakran szereplő név a Megyei Levéltár igazgatójaé: *Dr. Kanyar József*. A gondozásában megjelenő, igen szép küllemű „Somogyi Almanach” a 15. számánál tart. Némelyik füzete irodalomtörténetileg is érdekes vállalkozás. (*Illyés Gyula: Az éden elvesztésének első kiadása, Volly István: Vikár Béla Somogyban; László Gyula: Vaszary János emlékezete; Tüskés Tibor: A Déli part*) Más történeti jellegű tanulmányok is többnyire lokális jelentőségűnél fontosabb kutatási eredményeket tartalmaznak. (*Tóth Tibor: A szocializált mezőgazdasági nagyüzemek az igali járásban, 1919; Kelemen Elemér: Somogy megye művelődésügye a Tanácsköztársaság idején*).

Nemcsak a Móricz riportokból ismert somogyi termelőszövetkezeteknek, nemcsak Latinca Sándor személyének, de a tudatos levéltári munkának, Kanyar Józsefnek kívül a megyei Pártbizottság Archivumát vezető *Andrássy Antal*nak is köszönhető, hogy Somogy 1919-es dokumentumai más megyéknél jobban napvilágra kerültek. Részint erről tanuszkodik, hogy időközben Latinca Sándor emlékmúzeum alakult Kaposváron, melynek 1969-ben kiadott *Útmutatója* közli a két forradalom (az 1918—1919-es) Somogy megyei Krónikáját is.

Krónikáját is.

Felettebb ígéretes kezdeményezés a *Somogy megye múltjából*, 1970. c. levéltári évkönyv, melynek 1970-es első kötetébe tíz tanulmányt tartalmaz. Szerkesztési ötletként is dicséretes, hogy a kezdő és záró írás a megye ezeréves történetének első és legutolsó nevezetes fejezetét tárgyalja (*Györffy György: Koppány lázadása; Borus József: Hadszintér Somogy földjén: 1944. dec. 1.—1945. márc. 31.*).

Amint ez utóbbi címben szereplő dátum mutatja, a felszabadító harcok Somogyban folytak leghuzamosabban. A hadtörténeti adatok közt gyakran előfordul egy Marcali környéki falu: Kéthely neve.

A szemlére kapott kiadványok közt van egy róla szóló könyv is, a község 1945—1970 közti negyedszázadát főlmérő *Kéthelyi Krónika*. Szerzője a szakmai körökben jól ismert, legutóbb a csokonyavisontai könyvtár belső tervezésével feltüntetést keltő *Szita Ferenc*, a Megyei Könyvtár igazgatóhelyettese. A funkciók és berendezések egzakt kigondolója ebben a munkájában szociográfiába oldja a statisztikát, riporttal élénkíti a helytörténeti dokumentációt, s mind e köztben a szülőföld iránti szeretet líráját is érvényesülni engedi. A jó minőségű fényképekkel illusztrált, szép kiállítású kötet Somogy határán kívül is tanulsággal szolgál: miként lehet a reprezentatív feladatot száraz adatolás vagy ünnepies aranyfény nélkül, célszerűen megoldani.

Fodor András

Az irodalom propagandistája

Szerb Antal: Gondolatok a könyvtárban

Kísérteties kísérlet, kockázatos is: évtizedek múltán elővennünk ifjúkorunk irodalmi bálványainak műveit és szembesíteni velük későbbi ízlésünket. Van úgy, hogy megállják a próbát, s ez nemcsak időtlen érvényüket bizonyítja, hanem azt a múlhatatlan hatást is, amivel indításunk idején formáltak bennünket.

Szerb Antallal, azt hiszem, sokan vagyunk így, akiknek középiskolás koruk a negyvenes évek elejére esett, s akiket jó irodalomtanárral ajándékozott meg a sors. Miközben a tudományos világ felhorkant, támadott, vitázott róla, a haladó gondolkodású tanárok rájöttek, hogy az irodalomértő, olvasó emberek nevelésében ő a leghatásosabb szövetségeseük. Bár ő tudott rajongóinak népes táboráról, sok diákkal levelezett is, mégis keveslette az

irodalomértő fiatalokat: „...a mi ifjúságunk, sajnos, ritkán szokott irodalmi véleményeket nyilvánítani, és ha nyilvánít, annál rosszabb.” Népszerűsége tanár s diák közös ügye volt, a szakfelügyelet előtt cinkosan rejtegetett. És nemcsak a baljós idők miatt, nemcsak Szerb Antal későbbi tragédiájának előrevetítő árnyékában. Hanem mert — tisztán tudományos szempontból nézve is — hallatlanul merész dolgot cselekedett: az irodalomtörténetről lefújta a tankönyvek unalmának porát, és úgy vallott legszemélyesebb és legbensőbb élményéről, hogy eleven izzás, költői lobogás, maró ironia süttött soraiból. Amit mondott, azzal lehetett vitakozni, de nem lehetett elfelejteni, és nem lehetett olvasatlanul hagyni az általa dicséret művet. Igaz, voltak írók,

akiket nem kedvelt, azok talán örökre kiestek az ily módon befolyásolt ifjú látóköréből. (Dreisert pl. sohasem olvastam, mert műveit formátlan, szürke maszszának, az irodalom mélypontjainak nevezte.) Akadtak viszont könyvek, melyeknek éppen csipkelődő gúnyolódása adott vonzást: „Romain Rolland prédikátori prózájában a fiatal lányok úgy kecseskednek, mint az enyelgő vízilovak.” Ki tudott volna ellenállni az ilyen jellemzésnek?!

Teljesen tudatosan cselekedett, vállalta a vaskalaposok bőszi haragját és le-sajnálását, hiszen a szellem villódzása s a hasonlatok özöne merőben ellentétesnek látszott a tudomány művelésének és az ismeretterjesztésnek akkori szokásaival. Így nyilatkozott erről: „Az irodalomtörténet elsősorban nem tudomány, hanem propaganda. *Propaganda a jó irodalom érdekében.* Célja, hogy étvágyat csináljon az igazi irodalmi művek olvasásához. Ha az ilyen célú munkát az olvasó nem tudja jó lélekkel a kezébe venni, és unalmasnak találja, akkor éppen a legfőbb célunkat tévesztettük el — ezért igyekszem tőlem telhetően olvashatóan, mulattatóan írni.”

Ilyen értelemben szövetségesünk ő ma is. Tévedései ellenére is minden hivatását komolyan vevő könyvtáros és tanár segítőtársa. Mert ami műveiben igazán eleven, az élesen elkülönül attól, ami érvényét veszítette. Szellemtörténésznek szokás őt beskatulyázni, és valóban volt életének ilyen korszaka is, amikor öntörvényű létezőnek fogadta el a „kort teremő” szellemet, ám később elszakadt ettől az irányzattól, és mindig is túllátott annak szűkös horizontján. Előbb nem értette meg a népi irodalom szerepét, nemhogy politikai, de kulturális sikon sem, de később közeledett a Válasz köréhez, s az irodalom „nemzetpedagógiai” művelését fő célnak tartotta. (Ekkor írja Németh Lászlóról, hogy „egy hónap alatt több szerencsés terv jutott eszébe, mint másnak két élet alatt, de ennél sokkal különösebb, hogy terveit meg is szokta valósítani.”) Az általa szervezett Irodalomtudományi Társaságban a baloldali értelmiség színejavát tömörítette, népieseket és urbánusokat együtt.

Babits tanítványa, mesterét az elragadtatás meghatott szavaival dicséri („Ezeket a verseket mormoltam és dúdoltam magamban az ifjúkor magányos útjain, és amaz utak emléke örökre bennünk kísért”); igaz, követi arisztokratizmusát is, de a maga életében is eljut egy, a közélet számára nyitottabb korszakba, akárcsak mestere a Jónás megírása idején.

A *harmadik torony* című olaszországi útinaplójában nemcsak a fasizmust találoán gúnyoló ironia szólal meg, de önró-

nia is, mellyel saját menekülésvágyán medítál. Am mindezekben túl, jelen már a sűrű kísérő szomorúság: „Lucifert alaposan letaszították az olasz mennyekből. Az újságokban semmi maliciózus megjegyzés. Újságírók nem is írhatják ezeket a lapokat, csak égi angyalok. Mindenki elégedett. És ha a vonaton történetesen szóba keveredsz a néppel, tőle is ugyanazokat a sztereotip mondatokat hallod, amelyeket az újságban olvasol. Ha más hangot találnál megütni, elkomorodnak és elhallgatnak. És ez volt egykor Cola di Rienzi, Garibaldi népe, a carbonarók, a klasszikus lázadók hazája?!”

Jóllehet ma már csak szellemes játéknak tűnik a *Hétköznapiak és csodák* bevezetőjében kifejtett csoda-elmélet, a modern francia, angol, amerikai és német regények tárgyalásánál mégis menyinyi eredeti, máig is érvényes meglátást, ragyogó jellemzést találunk; milyen jól ismerte és mennyire értékelte Lukács György munkásságát, milyen filológus igényesség vezette, amikor — ebben a művében — csak az *eredeti nyelven* olvasottakról ír; és milyen biztos ízléssel különbözteti meg a remekműveket a tiszavirág életű, de valamilyen okból felkapott alkotásoktól.

Napjainkban, amikor az irodalomalatti művek térhódítása a szélesedő közműveltség ellenére sem szűnik, különösen elgondolkoztatók e kérdéssről írott sorai: „A giccs jobban megvilágítja a kor izlését, mint a remekmű. Minél realistább az értőknek szánt regény, annál többen olvasásuk ’a regényeset’, a giccsé vált fikciót.”

A *Gondolatok a könyvtárban* címmel összeállított kötet tanulmányainak sorrendjével sajnos, mintha éppen az irodalmat propagáló, *olvasókedvet ébresztő* Szerb Antalt szorítaná háttérbe. Élvezetes kis cikkei, önvallomásai („szemüveges csecsemő voltam” — így érzékelteti eszmélése kezdetétől tartó vonzalmát a könyvekhez) a kötet végére kerültek, a *Hétköznapiak és csodák* című esszégyűjtemény is a 465. lapon kezdődik. A kötet első fele viseli a *Gondolatok a könyvtárban* címet, ez a tanulmány-válogatás először 1946-ban jelent meg. Ha a propagandista Szerb Antalt az irodalomtörténettel még csak barátkozó olvasóhoz szeretnének közelíteni, akkor helyesebb lett volna a két rész sorrendjének megfordítása — és ha ez a könyvben nem így történt, akkor ajánlatos erre fölhívni az olvasó figyelmét, — mert az első fejezet elmélyült tanulmányai nehezebbek, több részlettudást föltételezők, mint a Hétköznapiak és csodák, a kisebb írásokról nem is szólva. Aki itt kezd az ismerkedést, az esetleg visszariad, míg a fordított sorrend — többek közt — a nagyon elmé-

lyült Kölcsy- és Vörösmarty-tanulmányhoz is kedvet ébresztene.

Szabolcsi Miklós bevezetője útbaigazítja az olvasót Szerb Antal bonyolult és változó világtképének megértésében, és főként fölbátorítja az óvatoskodókat: nem kell félni a személyes hangú, sok-

szor erősen szubjektív szövegektől: ha más világnézetet vall is, haladó, s a cél, amelyért páratlan tehetséggel munkálkodik: az olvasók nevelése és a műveltség terjesztése — feltétlenül közös a miennkel. (Magvető, 756 l. 47 Ft)

Bozóky Éva

kézikönyvtár

Wittman Tibor: Latin-Amerika története

Latin-Amerika ma az érdeklődés középpontjába került: az újságok, a rádió, a televízió ontják az onnan érkező híreket. A kubai forradalom sikere, a bolíviai politika változó eseményei, a perui progresszív fordulat és legújabbán a chilei szocialista „kísérlet” felhangolták az emberek érdeklődését. Fidel Castro, Che Guevara és Allende a modern történelem címszereplői lettek, Latin-Amerika politikája és sorsa tanulmányok és újságcikkek egész sorában kapott elemzést, ismertetést.

Annál ismeretlenebb viszont ennek az óriási és viharos gyorsasággal fejlődő földrésznek a története. Magyarul 1952-ben jelent meg egy rövid és ma már túlhaladottnak tekinthető összefoglalás, William Z. Foster munkája: *Az amerikai földrész rövid politikai története*. (Az utolsó évtized politikai problémáival Karczag Gábor: *Latin-Amerika a kubai forradalom után*, című 1968-ban megjelent könyve foglalkozott.) Wittman Tibor hatalmas, ötszáz oldalas munkája tehát a szó szoros értelmében „hézagpótló” mű, még a nemzetközi történeti irodalomban is.

Annál inkább, mert — mint a szerző maga is elmondja — Latin-Amerika történetének megírásához jóformán hiányoznak az alampunklatok: „bizonyos alapkérdések eldöntése — olvassuk — még lehetetlen a kutatások jelenlegi színvonalán. Latin-Amerika történelmi a legfontosabb gazdasági és társadalmi folyamatok megvilágításával még adósak, ugyanakkor a sok felszínes politikai jellegű történeti tanulmány — tekintélyes része az Egyesült Államokból származik — elfedi a valódi hatóerők és összefüggések bonyolult mozgását, nem is beszélve a tendenciózus ábrázolásokról.” Wittman ennek ellenére belevágott a nagy munkába, nemcsak a szakirodalmat tanulmányozta, hanem az eredeti forrásokat (pl.

a gyarmati korszak spanyol és portugál historikusainak műveit, krónikáit) is. Összegzése ezért úttörésnek számít, elsősorban a marxista Latin-Amerika-kutatás területén. Vállalkozása nem kevés kezdeményező szellemről tanúskodik. Mint írja: „Vállalni kell a hipotetikus jellegű fogalmazások sorsát is, hogy a kutatások előrehaladtával módosításra szorulnak.”

Az összegező vállalkozás Latin-Amerika indián múltjának, a prekolumbiánus civilizációknak leírásával indul. Itt kapunk részletes és találó képet a maya, az azték és az inka kultúra eredményeiről. Ezt a gyarmati korszak (a 16—18. század) ábrázolása, a felfedezések és a spanyol hódítók története követi. A könyv szerzője részletesen ábrázolja a spanyol és portugál hódítások nyomán kialakult sajátos dél-amerikai társadalom berendezkedését, a gazdasági élet viszonyait, a gyarmatok és az anyaország kapcsolatát. A gyarmati korszak leírását a forradalmak és függetlenségi mozgalmak története követi: közöttük a nagy francia forradalom hatására létrejött 1789-es haiti forradalomé, Simon Bolívar függetlenségi harcáé vagy a mexikói forradalmaké. Gazdag és árnyalt fejezet foglalkozik a különböző latin-amerikai államok 19. századi fejlődésével: egymással viselt háborúikkal, forradalmaikkal, az egyre nagyobb hatalomhoz és befolyáshoz jutó északi szomszédal, az Egyesült Államokkal kialakult kapcsolatokkal és ellentétekkel. A huszadik századi történelemmel foglalkozó fejezet is elsősorban az amerikai gyarmatosítás — a „furkósbót-politika” és a „dollárdiplomácia” — vetületében tekinti át a latin-amerikai országok fejlődését, önállósodási törekvéseit. Ugyanitt olvashatunk a földrész munkásmozgalmának történetéről és azokról a küzdelmekről, amelyeket a demokratikus összefogás, a népfront eszméje folytatott

a függetlenségért és a haladásért. Wittman Tibor a kubai forradalom győzelméig, Fidel Castro 1959-es újévi havanai bevonulásáig tekinti át a latin-amerikai népek és államok történetét.

A *Latin-Amerika története* marxista tudós munkája, ezért a politikai történet mögé mindig felvázolja a földrész gazdasági és társadalmi életének eseményeit is. S mivel Latin-Amerika nemcsak társadalmilag, hanem etnikailag is színes és ellentmondásos terület, kiter az egymás mellett vagy egymással elkeveredve élő etnikai csoportok (kreolok, indiánok, négerék és meszticek) helyzetére is, felismerve, hogy az etnikai különbségeknek ezúttal szociológiai tartalma és következménye van. Wittman gazdaságtörténész-

ként ismertette meg nevét, ám a művelődéstörténet területén is hatalmas munkát végzett. (Előzőleg *Németalföld aranykora* című 1965-ben megjelent munkájában végezte el a művelődéstörténész néhez feladatát.) Most is kitűnő fejezeteket írt a gyarmati Spanyol-Amerika kultúrájáról, egyetemeiről, barokk művészetéről, vagy a modern latin-amerikai szellemi életről, gondolkodásmódról és irodalomról.

Az igen jól használható, jól tagolt, közérthető formában megírt könyvet terjedelmes bibliográfiai tájékoztató és szemléltető illusztrációs anyag egészíti ki. (Gondolat, 500 l. 65 Ft)

Varsányi Klára

Újabb vélemény a gyermeklexikonról

Mérei Ferenc és Binét Ágnes Ablak—Zsiráf c. gyermeklexikona, amelyet a Könyvtáros idei első számában ismertett, gyorsan népszerű lett a gyermekek és a szülők körében. Igazán alkalmas arra, hogy kedvet csináljon az olvasáshoz, ha a gyerek már tudja használni. Sajnos, az eligazítást adó kis bevezető nem a könyvben, hanem a könyvvezőn kapott helyet. Ennek bizony érezhető a hátránya, ami még növekedni is fog. A gyerekek ugyanis nem a könyvvezőt, hanem a könyvet kezdik el olvasni, tehát a könyv elején levő alapos bevezető jobb szolgálatot tett volna. Ismeretes az is, hogy ezek a könyvvezők igen hamar elkallódnak.

Nehezíti a lexikon használatát, hogy a „címszó” értelmét nem magyarázza meg. Sokszor talál a gyerek olyan utalást, hogy nézze meg a címszót, de hogy ez a fogalom mit jelent, arra egyedül kell rájönnie. Ebből a szempontból nagyon felnőttezen kezelik olvasóikat a lexikon készítői, pedig a mű egészét tekintve inkább az ellenkezője jellemző. A szerzők tiszteletre méltó munkát végeztek, hiszen új típusú lexikont honosítottak meg nálunk. Mindenekelőtt ismerniük kellett a hét éven felüli gyerekek tudásszintjét, érdeklődési körét, de mintha túlzottan is ügyeltek volna arra, hogy ne kerüljön több ismeretanyag a könyvbe, mint amennyit a hétévesek elbírnak. Ha abból indulunk ki, hogy a lexikont általában akkor lapozzuk fel, ha valakiről vagy valamiről hallottunk már, de többet szeretnénk tudni róla, akkor hiá-

nyosnak tűnik ez a lexikon. Arany, Kosuth, Mátyás király, Petőfi, Gagarin névével sűrűn találkozunk a gyerekek, de még keveset tudnak róluk. Jó lenne a lexikonban utánanézni. Szerepel a kötetben az elefánt, amely Indiában, a zsiráf, amely Afrikában él, de sem az egyik, sem a másik földrajzi névről nincs címszó, akárcsak a Dunáról és a Tiszáról sem. Viszont a személyes névmások mindegyike helyet kapott, pedig ezeket már minden iskolás tudja alkalmazni, több pedig itt sem derül ki róluk. A hétéves gyerekek pontosan tudják, mi az iskolatáska, de István királyról is szívesen olvasnának. Az ürge megismerése pontosabb lenne, ha azt is megtudnánk róla, hogy káros, a tárogatóról pedig azt, hogy a kurucok kedvelt hangszere volt.

Néhol az óvodások színvonalán íródtak a mondatok. Ennek iskolapéldája a süt címszóban: „Amit megsütünk, az megsül.”

A szöveg és a képek között néhány apróbb ellentmondás fedezhető fel. Például a tulipán: „kerti virág...” — mondja a szöveg, de a képen mindhárom esetben cserépből ábrázolják.

Apróságok ezek, és nem is csorbítják sem a lexikon jelentőségét, sem a szerzők érdemeit. Talán mégis érdemes szólni róluk, abban a reményben, hogy egy újabb kiadásnál még ezek a hibák is elmaradnak.

Lippainé Fekete Ilona
községi könyvtáros, Kiskundorozsma
(Csongrád m.)

A könyvbe hamisság ne csússzék, és az igazság ki ne maradjon belőle.

Morus Tamás

Könyvtári kiadványok

KRITÉRIUMOK A KÖZMŰVELŐDÉSI KÖNYVTÁRAK MUNKÁJÁNAK MEGÍTÉLÉSÉHEZ címmel a Könyvtártudományi és Módszertani Központ kiadta annak az előadásnak a szövegét, amelyet Kondor Istvánné a megyei tanácsok népművelési csoportvezetőinek 1971. november 21-i értekezletén tartott. A Művelődésügyi Minisztérium könyvtárosztályának vezetője előadásában azzal foglalkozott, hogyan tájékoztassák a megyei tanácsok szakigazgatási szervei a helyi tanácsokat a könyvtárak helyzetéről, gondjairól, hogy megfelelő tanácsi döntések születessenek; kitért ezzel kapcsolatban a könyvtáraknak a szocialista művelődés rendszerében elfoglalt helyére, a könyvtárügy jelen problémáira és a fejlesztés terveire, majd a különböző könyvtári tevékenységi köröket, illetve az ezekkel kapcsolatos tanácsi ellenőrzés szempontjait ismertette.

Andruskó Károly ex librise

A KÖZMŰVELŐDÉSI KÖNYVTÁRAK ZENEI RÉSZLEGEI címmel kiadványt jelentetett meg a Könyvtártudományi és Módszertani Központ. E cím- és adattár közreadását az tette szükségessé, hogy elérte a 40-et a zenei részleget fenntartó tanácsi és szakszervezeti könyvtárak száma: jelenleg a legtöbb zenei részleggel Békés, Fejér és Zala megye tanácsi könyvtárhálózata rendelkezik. A kiadvány megjelenésének időpontjáig nem volt zenei részleg Győr-Sopron, Nógrád, Pest, illetve Tolna megyében. Budapestén a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár zenei könyvtárában csak könyvek és kották kölcsönözhető, ezzel szemben a Csepel Vas- és Fémművek szakszervezeti könyvtára csaknem 1300 lemezzel rendelkezik.

A SZÁMJEGYZÉZERLÉSŰ SZERSZÁMGÉPEK címmel megjelent az Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ ajánló bibliográfia sorozatának („A tudomány és technika újdonságai magyar nyelven”) 53. száma. A jegyzék a téma irodalmát a következő csoportosításban tárja fel: általános kérdések; a gépek vezérlései; technológia-szerszámok előkészítés; programozás; a gazdaságosság; a számjegyzékelésű szerszámgépek perspektívája.

A KÖNYVHÉT ALKALMÁBÓL mai magyar írókat mutatnak be a szegedi Somogyi Könyvtár bibliográfiai röplapjai. A rövid életrajzzal vagy önvalómással bevezetett jegyzékek Dér Andre, Hárs László, Jókai Anna, Kárász József, Rákos Sándor és Vészi Andre munkásságát ismertetik.

TANÁCSADÓ CSALÁDI ÉS TÁRSADALMI ÜNNEPSÉGEKHEZ c. módszertani kiadványsorozatának 1972. I. jelzésű számaként műsoranyagot adott ki a Szombathelyi Megyei Könyvtár és a Vas megyei Népművelési Tanácsadó. Békefi Gábor, Gráf Ernő, Laki Miklós összeállítása a szónokok számára ajánlott irodalmon kívül névadási ünnepségekre, házasságkötésekre, temetésekre javasol verseket, illetve ajánl kottákat, hanglemezeket. Közül irodalmi színpadok és kórusok felhasználására szánt forgatókönyveket is. Az előszó arra a fontos körülményre hívja fel a figyelmet, hogy a kiadvány mögött az egész megyei könyvtár áll: szolgáltatásként másolatot készít a kért versekről, kottákról, s magnószalagot ad a kívánt zeneművekről.

FOLYÓIRAT- ÉS HÍRLAPJEGYZÉKET BOCSÁTOTT KI az Állami Gorkij Könyvtár a különféle részlegeiben megtalálható periodikákról. A jegyzékből kitűnik, hogy az idegen nyelvű könyvtár olvasótermében négyszáznál több, 14 féle nyelven írt lapból válogathatnak az olvasók. A zeneműtár 21 féle zenei lapot jarat.

Bor István ex librise

OLVASÓ NÉPÉRT c. bibliográfiai sorozatának 2. számát tette közzé nyomtatásban a Baranya megyei Könyvtár, a Pécsi Városi Könyvtár és a Szakszervezetek Baranya megyei Tanácsának Központi Könyvtára. A kiadó könyvtárak munkaközössége által összeállított ajánló jegyzék az elmúlt évek sikeres szépirodalmi könyveiből ajánl 41 művet. A címléírásokat bő annotációk kísérik, a szöveget pedig Erdős János illusztrációi és könyvről, olvasásról, művelődésről szóló idézetek élenkítik.

KÖZPONTI FOLYÓIRAT-KATALÓGUST tett közzé a Szegedi Orvostudományi Egyetem Könyvtára. Az 1967-ben megjelentetett központi folyóiratjegyzék átdolgozott kiadásának tekinthető vasos kötet a periodikákon kívül tartalmaz nem folyóirat jellegű (egyetemi, akadémiai, tudományos intézeti) időszakos kiadványokat is. Mivel a katalógus az egyetem intézményeinek periodikaanyagát is felsorolja, a szerkesztő, Zallár Andor a címléírások után feltüntette a lelőhelyet is.

Bor István ex librise

A KÖNYVTÁRI MAGAZIN, a Szolnok megyei Veszeghy Ferenc Megyei Könyvtár olvasószolgálati kiadványa negyedik évfolyamát kezdte meg ebben az évben. Az idei első szám az **Örök vita az ifjúságról** alcímet kapta. Hivatkozik a Magyar Ifjúság c. lapban lezajlott vitára, ismerteti az **Élet és Irodalomnak** az ifjúság problémáiról szóló vitáját, majd kis bibliográfiát közöl a témával foglalkozó hírlapi és folyóiratcikkekről és könyvekről. A kiadvány sokrétűségéről, változatosságáról tartalmának további, hézagos felsorolása is képet ad: **Modern könyvek fiataloknak, 1972: nemzetközi könyvév, Karikatúrák olvasásról, könyvtárról, Kell a jó könyv, Mi újság a könyvtárban? Akik megjósolták a jövőt stb.**

MŰVELŐDÉSI HÁZAK ÉS SZAKSZERVEZETI KÖNYVTÁRAK VESZPRÉM MEGYÉBEN 1971 címmel statisztikai adattárat állított össze a veszprémi SZMT kulturális bizottsága az irányítása alatt működő kulturális intézmények múlt évi tevékenységéről. A megyei könyvtár sokszorosításában megjelent kiadvány azonban többet nyújt a címében jelzetteknel, ugyanis a könyvtári részben öt évre visszamenőleg közli a legfontosabb könyvtári mutatók alakulását. Ezekből megállapítható, hogy például az olvasók számaránya — változatlan olvasói létszám mellett — 14,2 százalékról 20 százalékra nőtt, ami nyilván csak úgy volt lehetséges, hogy közben csökkent az üzemek dolgozóinak száma. Az olvasók valamivel többet olvasnak, mint régebben: emelkedett az egy olvasóra jutó látogatások és kölcsönzött kötetek száma (az utóbbi 11,9-ről 16,7-re nőtt).

A SZOLNOKI MEGYEI KÖNYVTÁR két röplap-bibliográfiát adott ki: *A szép magyar novella című jegyzék az elmúlt öt esztendő elbeszéléskötetei közül válogat; a Nyelvészet című témabibliográfia pedig a magyar nyelv ünnepe hete alkalmából TIT előadók számára kilenc átfogó előadástémához javasol könyveket, folyóiratcikkeket. A megyei könyvtár állományára alapozott jegyzéket Szathmáry Györgyné állította össze.*

HÍRLAP- ÉS FOLYÓIRATJEGYZÉKET adott ki a veszprémi SZMT könyvtár a megye ipari központjaiban, Veszprémben, Ajkán, Fűzfőn, Pápán és Várpalotán működő nagyobb szakszervezeti könyvtárakban megtalálható lapokról. A kalauz célja, hogy az olvasók a szakszervezeti könyvtárak teljes megyei periodikaanyagából válogathassanak, ezért a betűrendes felsorolásban utal a lelőhelyekre is. Ezenkívül a periodikák jelleg szerinti csoportosításban is megtalálhatók a kiadványban, amely fényképfelvételeken bemutatja a négy körzeti könyvtár folyóiratrészelgét és letéti könyvtáraik adataival együtt közli nyitvatartási rendjüket is.

Kovács Gyula ex librise

Részletek az új Miskolci Megyei Könyvtár olvasószolgálati teréből (Cikkünket ld. a 379. oldalon)

